موزون آڪاٽين ذريعي
جڙيل
پهاڪا ۽ چوڻيون

انجنيئر عبدالوهاب سهتو

ٻه اکر

جيڪو تو ماڻهو ملي سو تو پڇي: ”ابا! اهو انجنيئر ڪٿان هٿ ڪيو اٿئي؟ واهه جو ڪم پيو ڪري. شابس اٿس. سنڌي پهاڪن، چوڻين ۽ اصطلاحن کي پهريون دفعو الڳ الڳ ظاهر ڪيو اٿس ۽ هاڻي عام ماڻهوءَ توڙي اسان جي اديب ۾ پهاڪي، چوڻي ۽ اصطلاح جي وچ ۾ تميز پيدا ڪئي اٿس.“

هڪڙي بزرگ منهنجي سامهون ڪانئس پڇيو: ”سهتا صاحب! اهي پهاڪا ۽ چوڻيون آڻيو ڪٿان ٿا؟ جو ڪينجهر جو جيڪو پرچو ڪڍڻ، ان ۾ اوهان جو پهاڪن بابت طويل مضمون موجود آهي.“

جواب ۾ چوڻ لڳس ته: ”اوهان محسوس ڪيوهوندو ته اوهان ويٺي ڳالهايو ۽ مون ويٺي خاموشيءَ سان ٻڌو، ائين هر ماڻهوءَ جي ڳالهه ٻولهه مان ڪجهه نه ڪجهه جهٽي وٺندو آهيان.“

لاڙڪاڻي جو هڪڙو ڊاڪٽر دوست چوندو اٿم: ”ناز! ڪڏهن ٿا وهاب سهتي جا پهاڪا ۽ چوڻيون ختم ٿين ته اسين ڪينجهر ۾ ايڏا طويل مضون لکون!“ وهاب مونکي ان جو جواب ڏنو: ”ناز! اهو ڪم ايڏو وڏو آهي جو مون واري زندگي پوري ئي نه پوندي، ان لاءِ الائي ڪيتريون زندگيون کپن.“

انهن سمورين ڳالهين مان اسين اندازو ڪري سگهون ٿا ته وهاب، پنهنجي ان ڪم کي ڪيترو نه سنجيدگيءَ سان ڪنيو آهي جو سنڌي ساهت گهر طرفان ان موضوع تي سندس هيءُ ٽيون ڪتاب آهي ۽ خبر ناهي وٽس اجا ڪيترا ڪتاب تيار پيا آهن.

وهاب جيڪو خلوصِ دل ۽ نيڪ نيتيءَ سان اهو ڪم هٿ ۾ ڪنيو آهي ۽ ڪنهن جو ٻڌايل هڪ پهاڪو به ضايع ٿيڻ نه ڏنو اٿس ته سنڌ جا ماڻهو به يار جي انهيءَ پورهئي سان پيار ڪرڻ لڳا آهن.

ناز سنائي
حيدرآباد سنڌ
١٢ جولاءِ ٢٠٠٤

سٿاءُ

ٻه اکر

سٿاءُ

سادا اکر

مقدمو

پهاڪا ۽ چوڻيون: پس منظر ۽ ڪارج

مددي ڪتاب

ڏسٽي

سادا اکر

جيئن انساني زندگيءَ جي تاريخ جي ڪهاڻي پراڻي آهي، تيئن پهاڪن جي تواريخ به پراڻي آهي. اڄ تائين ڪو به پڪ ۽ وثوق سان چئي نه سگهيو آهي ته انسانن سان آباد هن رنگين دنيا جي سيني ٻولين منجهان اها ڪهڙي ٻولي آهي، جنهن ۾ پهريون دفعو ڪنهن پهاڪو ٻڌو ۽ ٺاهيو؟ ائين ئي هيءُ سوال به اڃا تائين حل طلب آهي ته سنڌي ٻوليءَ ۾ پهريون پهاڪو ڪڏهن نهيو؟ يا پهريون پيرو سنن لفظن تي مشتمل مڪمل يا اڌورو جملو ڪنهن چيو؟ جيڪو معنيٰ ۽ مفهوم جي لحاظ کان ايترو ته پرپور هيو جو سيني انسانن متفق ٿي ان کي پهاڪو ڪونيو؟!! يا اهو ايترو وڻندڙ ۽ وزندار هيو، جو سيني کي وڻيو ۽ باقي پهاڪا پنهنجو پاڻ هڪ ٻئي جي پويان نهندا ويا. اچرج جهڙي ڳالهه هيءَ آهي ته دنيا جي سيني قومن جي مختلف اٿڻي ويهڻي ۽ تهذيبي تضاد جي باوجود پهاڪا/چوڻيون معنيٰ ۽ مفهوم جي لحاظ کان رڳو هڪجهڙا نه آهن، پر ڄڻ هڪ ٻئي جو نعم البدل آهن، هڪجهڙائي به ايتري جو، **هڪ کي لڪائي ٻئي کي ڪيا!** ان جو هڪ سبب هيءُ به نظر اچي ٿو ته انساني جبلتون هڪجهڙيون آهن، ڀلي جسماني رنگ ۽ رت جو گروپ مختلف چو نه هجي.

ٿوريءَ دير لاءِ ويچارُ ڪجي ته جيڪڏهن هيءُ وڻندڙ اُڀُ/ آسمان، ستارن يا انهن جي جهرمر کان سواءِ هجي ها يا مٿس فقط هڪڙو ستارو هجي ها يا اهو چنڊ کان سواءِ هجي ها ته ڪيڏو نه اونداهو، بد-زيبو ۽ اڻ وڻندڙ لڳي ها. ائين پهاڪا/ محاورا/ چوڻيون، ڪنهن به ٻوليءَ جا، آسمان تي چمڪندڙ ۽ جرڪندڙ ستارن سمان آهن. جيڪڏهن ٻوليءَ ۾ پهاڪا/ چوڻيون نه هجن ته ٻولي ويران، رُکي، سونهن ڪانسواءِ، ٻُسِي ۽ ٻُتِي هجي ها، جيئن ڪا پَري، اَپسرا يا خوبصورت، حسين و جميل عورت زيورن ڪانسواءِ! ڪنهن به ٻوليءَ ۾ پهاڪي، محاوري ۽ چوڻيءَ کي اها حيثيت حاصل هوندي آهي، جيڪا ادب ۾ تشبيهه ۽ استعاري کي هوندي آهي يا پلاءَ ۾ لوڻ/ مرچ ۽ مصالحي کي هوندي آهي. جيڪا ڳالهه اينگهه ۽ ڊيگهه ۾ ڪري سگهجي يا سمجهائي سگهجي، تنهن کي پهاڪو ٻن ٽن لفظن ۾ بيان ڪري ٿو، يعني پهاڪو/ چوڻي لڪيت/ گفتگوءَ جي ڊيگهه کي ختم ڪري ٿو.

ڪو مڃي يا نه پر هيءَ هڪ حقيقت آهي ته اسان جي سنڌي ٻوليءَ جا پهاڪا هيٺئين طبقي سان تعلق رکندڙ انسانن جي ايجاد آهن. جنهن جو ثبوت هيءُ آهي ته ڪجهه پهاڪن/ محاورن/ چوڻين ۾ مٿانهين طبقي تي، جن ۾ خوشحال، شاهوڪار، سڪيا ستابا ۽ وڏيرا اچي وڃن ٿا، **ٽوڪ، ٽنول، چٽر ۽ طنز** ڪيل آهي. انهيءَ وضاحت لاءِ هت ڪجهه مثال ڏجن ٿا.

1. واندو آهين ته وڃ وڏيرڪي گهر/اوطاق.
2. پالها مل! وڃ سڪئي مل جي گهر.
3. ڪڪڙ ڪوريءَ جو، ناڻءُ وڏيري جو. (ورجيس)

4. شاهوڪار جو ٽِڪُ ٻہ، ڪستوري.
5. وڏيرڪو ٻار: چريو، چور، چچلو يا چلولو.
6. وڏيرڪي ڪڪڙ ٻہ، ٽہ- مٽي. يا وڏيرڪي ٻلي ٻہ، ٻہ- مٽي.
7.جيڏو ناٽو، تيڏي ٻڪ.
8. مروان موت، ملوڪان شڪار.
9. جيستائين سڪيو ڪٽي ساھہ، تيستائين غريب جو وڃي پساھہ.
10. ڏاڍي جي نہ اڳيان ٽجي نہ پٺيان.
11. شينهن کي ڪير چوندو: تنهنجي وات ۾ ڏپ آهي.
12. امير گونھہ کائي تہ چوندا: وَٽُ (لذت / لست) ٿو وني.
13. شاهوڪارن جو / وياج خورن جو، ناٽو بہ ويامندو آهي.
14. ڏاڍي جي لٺ کي، ٻہ مٿا.
اسان جي ٻوليءَ ۾ ڪن پهاڪن/ محاورن ۽ چوڻين جو انساني معاشري يا زندگيءَ سان تعلق آهي. زراعت جي شعبي سان لاڳاپيل پهاڪن/ چوڻين جا مثال هيٺ ڏجن ٿا.
1. لٽي لاباري ڪُڇِر/ ڪاهل ٻڌو ڪانيو، نہ سرنهن نہ ڄانيو. (پهاڪو)
2. اهو ڪي ڪجي جو، ٻِين ڏاندين هر هلي. (پهاڪو)
3. گهٽين ڏاندين هر نہ هلي، گهٽين رنين گهر نہ هلي. (پهاڪو)
4. خرار مان مُٺِ پرڻ. (اصطلاح)
5. نموني جي مُٺِ مان پرکجي ٿو خرار. (پهاڪو)
6. ٻئي مٿا وڏيرو ڪٽي ويو. (ڪڙميءَ جو سمورو ان ڪجي وڃڻ). (جملو)
7. جتي لٽندو لوڪ، اتي سڪندين سنگ لاءِ. (شعري سٽ)
8. فقير پنندي هُيِين، اجايو لاباري جا ڏينهن ٿو وڃائين. (جملو)
9. چوندبندي چور، وڃي پيا ڪڪڙين تي.
گذريل ويهين صديءَ جي پوئين اڌ ۾، زندگيءَ جي هر شعبي اندر ٿيل بي انتها نئين ايجادن ڳوٺن ۽ جهر جهنگ کي شهرن سان ملائي، هڪ عالمي ڳوٺ (Global Village) جوڙي ڇڏيو آهي. پر پهاڪن محاورن ۽ چوڻين ۾ ڪا بہ ترقي (واڌارو يا نواڻ) ٿي نہ سگهي آهي ۽ ساڳيا ئي پهاڪا استعمال ٿي رهيا آهن. 21 فيبروري 1985ع جي رات جو آل انڊيا ريڊيو جي اردو سروس ۾ ”زبان ۾محاوري ڪي اهميت“ نالي سان هڪ ادبي مذاڪرو نشر ڪيو ويو هو. جنهن جو ميزبان مسعود هاشمي هيو. ان ۾ شريڪ گفتگو پروفيسر مسعود حسين خان، جناب رشيد حسن خان ۽ ڊاڪٽر امير الله شاهين جهڙا هندستان جا چوٽيءَ جا اديب ۽ لسانيات جا ماهر هيا. ڊاڪٽر اميرالله شاهين پڇيل هڪ سوال جي جواب ۾ ٻڌايو هيو: ”تو ميرا يہ احساس هي ڪہ اس وقت جو نسلين هين وہ اس پوزيشن مين نهين هي ڪہ ڪچ نئي محاوري، ڪچ نئي لفظيات پي دين...... نئي ووڪيبلري يا نيا محاورا نهين آرها. ڪيون ڪہ محاوري سازي ڪسي اديب ڪي بس ڪي بات نهين هي، يہ تو عوام دين گي. ليڪن عوام تو ڪسي انتشار سي دوچار هين.

اس لئي انتشار ڪا شڪار هوني ڪي سبب وه ڪسي نئي محاوري ڪو جنم ديني سي قاصر هين. تو ميرا يہ احساس هي ڪہ نيا محاورا جو نهين آرها اس ڪي وجہ شايد يهي هي.“

پروفيسر مسعود حسين خان، ايڊيٽر رسالا ”هم زبان“ شريڪ گفتگو هيو. ڊاڪٽر امين الله شاهين جو حوالو ڏيندي ٻڌايو تہ پروفيسر صاحب ڪنهن جڳهہ تي لکيو آهي؛ ”لڳي ٿو تہ اڄڪلهہ جي نئين ٽهيءَ ۾ پهاڪن ۽ محاورن جو استعمال گهٽ ٿي ويو آهي ...“

سنڌي ٻوليءَ ۾ پهاڪن تي پهريون دفعو ڪم گذريل اوڻويهين صديءَ ۽ ويهين صديءَ ۾ ٿيو. پهاڪن تي ڪم ڪندڙ عالمن جڏهن پنهنجي ميڙي چونڊي هڪ هنڌ گڏ ڪري ڪتابي صورت ۾ ڇپرائي تہ انهن پنهنجي اهڙين محنتن تي نالا ڏاڍا سهڻا، وڻندڙ، مناڻ پريا ۽ ذائقيدار رکيا!!

ديوان ڪيولرام سلامت راءِ آڏواڻيءَ 1869ع ۾ سنڌي پهاڪن تي مشتمل ڪتاب لکيو تہ نالو ڏنائينس ”گلشڪر“ ۽ ڪاڪي پيرومل مهر چند آڏواڻيءَ بہ پنهنجي گڏ ڪيل محنت يعني پهاڪن ۽ اصطلاحن جي مجموعي جو نالو رکيو ”گلقند“. ورهاڱي کان پوءِ 1956ع ۾ غلام اصغر وندير، محاورن جو مجموعو شايع ڪيو تہ نالو رکيائين ”ڪٽمنڙا.“ گل شڪر، گلقند ۽ ڪٽمنڙا جهڙا نالا ٻڌڻ سان ئي زبان گلن ۽ مناڻ جي ذائقي سان پرجي وڃي ٿي ۽ ڪنهن سٺي شيءِ جي ذائقي جو احساس پيدا ٿي وڃي ٿو، جيڪو دل ۽ دماغ کي تر ۽ تازو ڪري ڇڏي ٿو.

پنهنجي ٻوليءَ جي ڄاڻ اسان کي ڪيتري آهي؟ ٻوليءَ جي سونهن، پهاڪا / محاورا ۽ چوڻيون آهن. انهن بابت اسين ڪيتري ڄاڻ رکئون ٿا؟ سنڌي ادب ۾ ايم اي ڪرڻ کانپوءِ پي ايچ ڊي ڪرڻ لاءِ جن دوستن بہ جتن ڪيا آهن، انهن منجهان ڪهڙن پهاڪن / محاورن ۽ چوڻين تي پي ايچ ڊي ڪئي آهي؟

ماضيءَ جي تاريخ ۾ جڏهن سنڌ بمبئي سان ڳنڍيل هئي، ليئو پايون ٿا تہ خبر پوي ٿي تہ هڪ يورپين آفيسر، جنهن جي مادري زبان نہ سنڌي هئي ۽ نہ ئي ان بابت ڪيس پوري ڄاڻ هئي، سو اسان جي سنڌي ٻوليءَ جي هڪ عالم ديوان روچي رام گجو مل ڪرپالاڻيءَ کي اتساهي/ آماده ڪري ٿو تہ هو سنڌي پهاڪا گڏ ڪري ۽ انهن سان نهڪندڙ معنيٰ ۽ مفهوم وارن پهاڪن جي لغت تي مشتمل ڪتاب شايع ڪري. ديوان روچي رام گجو مل ڪرپالاڻي، اهڙي عالم ۽ غير تعصبي انسان ۽ يورپي آفيسر بابت پنهنجي ڪتاب “A hand book of Sindhi Proverbs” (1892) جي ديپاچي ۾ لکي ٿو :

“The need of hand book of Sindhi proverbs rendered into English….. Contrasted with their English equivalents has been felt and was once prominently brought to notice by a high European Officer desirous of

studying the Sindhi language”

مون لاشعوري زندگيءَ ۾ پهريون پيرو پهاڪو پنهنجي گهر ۾ والد صاحب جي واتان ٻڌو. منهنجو والد صاحب عبدالحميد سومرو 1941ع ۾ جڏهن علي ڳڙهه يونيورسٽيءَ مان تعليم پرائي پنهنجي گهر سنڌ ڏانهن موٽيو پئي آيو ته علي ڳڙهه شهر ۾ لڳندڙ ساليانيءَ نمائش مان چانهن پيئڻ وارو ڪوپ-بسين جو سيٽ ورتيون آيو هو. پنهنجي شاگرديءَ واري دور ۽ علي ڳڙهه يونيورسٽي جي يادين کي تازو رکڻ خاطر سانڍيل سوکڙيءَ يعني ان ٽي سيٽ جو وڏو خيال رکڻ لاءِ گهر جي سمورن ڀاتين کي ڏاڍو تاڪيد ڪندو هو. ٽي سيٽ هيو به ڏاڍو خوبصورت ۽ انتهائي نفيس ۽ نازڪ ۽ ڪنهن زود حس انسان جيان ٺانڪوڙو. هڪ دفعي اسان جي گهر ۾ درياءَ پار وارا مائٽ مهمان ٿي آيل هئا. ڪنهن لاپرواهه مهمان جي بي احتياطيءَ وچان، ڪوپ هٿن مان ڇڏائجي هيٺ ڪري چينهون چينهون ٿي ويو ته بابا سائينءَ ڏک وچان امالڪ چيو ته: ”ڏوٻيءَ / ڪتيءَ جي گهران وئي چُووو!!“ مون دل ۾ چيو ته: ”ڪوپُ اسان جو ڀڳي پيو ۽ ڀڳو به اسان جي مهمان جي هٿان ته ان ۾ ڪپڙن ڌوئڻ واري ماڻهوءَ يعني ڌوٻيءَ جو ڇا وڃي؟ ان ۾ ڌوٻيءَ جو ڪهڙو قصور؟!“ ٻن ٽن ڏينهن کان پوءِ جڏهن مهمان موڪلائي ويا ته بابا سائينءَ کان ”ڪتيءَ جي گهران وئي چووو“ بابت پڇيم ته پاڻ ٻڌايائون ته: ”ڪتيءَ / ڌوٻيءَ کي گراهڪن جي ڪپڙن لاءِ ڪو به احساس يا خيال نه هوندو آهي ۽ انهن کي پرائو مال سمجهندو آهي. هو مليل ميرن ڪپڙن کي ڌوئڻ لاءِ ڪاٺ مان ٺهيل ڦرهي تي زور ۽ زوم وچان بيدرديءَ سان سٽيندو آهي، پوءِ ڀلي اهو ڪنهن جو بوسڪيءَ يا ململ جو نازڪ ۽ نرم ڪپڙو ڇو نه هجي! ڪتي/ڌوٻي ڪپڙي کي ڦرهي تي سٽڻ مهل پنهنجي وات مان هر هر رڳو چووو جو آواز ڪڍندو آهي. پرائو نرم ۽ نازڪ ڪپڙو ڀلي ڦاٽي ۽ ليڙون ليڙون ٿي ڇو نه وڃي، پر ڌوٻيءَ جي گهران ڇا ويندو؟ سواءِ لفظ چووو جي آواز ڪڍڻ جي !! نقصان ته ڪپڙي جي مالڪ جو ٿيندو. ظاهر آهي ته جنهن جو نقصان ٿيندو، ڏک ۽ تڪليف به ان کي پهچندي، ٻئي کي ڪاڻ پهچندي!“

1962ع ۾ نئين تعليمي پالسيءَ جي نافذ ٿيڻ کان اڳ درسي ڪتابن ۾ موزون آکاڻين ذريعي جڙيل پهاڪن ۽ چوڻين تي مشتمل سبق شامل هوندا هئا. اهڙن درسي ڪتابن ۾ ڳالهه جي ڳالهه به هوندي هئي ۽ شاگردن لاءِ سبق جو سبق به هوندو هو. سڀ کان وڏي ڳالهه ته انهن آکاڻين نما سبقن ۾ صراط المستقيم تي هلڻ لاءِ تاڪيد ڪيل هوندو هو. ٻاراڻن توڙي جوان جماڻ شاگردن لاءِ مخصوص درسي ڪتابن ۾، اهڙين نصيحت آموز آکاڻين تي جڙيل سبقن ڏيڻ جو مقصد به اهوئي هوندو هو ته نئون نسل تعليمي ادارن مان انسان بنجي ٻاهر نڪري ۽ ڪٿي ڪيس اهو مهڻو نه ملي ته: ”اٺو ڏئي پڙهيو آهي“ يا ”پڙهيو آهي پر ڪڙهيو ناهي.“ ان زماني جي شاگردن ۽ هاڻي پنجاهه واري عمر کان مٿي چڙهيل ماڻهن کان اهي سبق ڪٿي ۽ ڪيئن وسريا هوندا؟!!! مثال: ”پرائي ڪم ۾ ٽنگ نه اڙائجي“ واري پهاڪي جي پس منظر ۾ ڏنل درسي سبق ۾ هڪ سنت ۽ ساڌو يا ڪنهن الله لوڪ انسان جي ڳالهه لکيل هئي. جنهن ۾ ڏيکاريل هو ته هو پڃري ۾ قيد ۽ بند ٿيل شينهن تي رحم کائي کيس آزاد ڪري ٿو ته شينهن کيئن کيس کائڻ لاءِ اُلري اچي ٿو ۽

آخر ۾ گدڙ اچي ساڙو/ سنت جي جان ائين بچائي ٿو جو شينهن کي ڪنهن اٽڪل سان بيهر پڃري ۾ بند ڪري ٿو. يا "تڪڙ ڪم شيطان جو" واري پهاڪي تي جوڙيل سبق ۾ مائيءَ ۽ نورَ جي ڳالهه لکيل هئي، جنهن ۾ تڪڙ، جلد بازي، عُجلت ۽ اُبهرائپ ڪان پاسو ڪرڻ جو ڪيڏو نه عمدو مثال ڏئي سمجهايو ويو هو!! اهڙا ڪيترائي مثال ڏجن!!
سيني ڪلاسن جا درسي ڪتاب اهڙين موزون آکاڻين تي مشتمل سبقن سان پريل هوندا هئا. سنڌي پرائمري درسي ڪتابن ۾ "خدا هر هنڌ حاضر ناظر آهي" جي چوٽيءَ تي جوڙيل آکاڻي نما سبق ۾ **پير مرد معلم** جي ڳالهه لکيل هئي، جيڪا هن ڪتاب ۾ پڻ موجود آهي. ان آکاڻيءَ جو مقصد هيو ته هڪ عام انسان (شاگرد) ۾ الله تعالي جي هر هنڌ حاضر و ناظر هئڻ جو احساس پيدا ٿئي ۽ ڪو به کُٽو ڪم ڪرڻ ڪان اڳ اهو سوچي ڪنبي وڃي ته بيو ڪو ڏسي يا نه ڏسي پر الله پاڪ ڏسي رهيو آهي. جيڪو ان کُٽي ۽ گندي ڪم تي ناراض ٿيندو. اهو اسان جو تهذيبي ورثو هيو، جنهن کي جدت جي آڙ وٺي هڪ ڌڪ سان ختم ڪيو ويو ۽ نواڻ جي محبن اهو چيو ته اهو پراڻو ڪورس آهي، ان ۾ هينئر نواڻ اچڻ گهرجي! نواڻ جي نالي ۾ پڙهيل ڪڙهيل انسانن مان **انسانيت** ۽ ماڻهن منجهان **ماڻهپو** ختم ٿي ويو آهي. حالت اها آهي جو ڪنهن سياڻي درويش انسان جيان ڏينهن ڏٺي جو به چراغ يا بتي ٻاري هڪ **انسان** کي ڳولهڻو پوي ٿو ته **انسان** ڪٿي آهي؟!!!
پهاڪي جو ڪمال هيءُ آهي ته اهو وڏي مفهوم واري ڳالهه کي مختصر ڪرڻ جو گُرُ سيکاري ٿو. پهاڪو عام ۽ نجي ڪچهرين، فيصلن يا نثر توڙي نظم (شاعريءَ) ۾ استعمال ٿئي ٿو. ڳالهه کي جرڪائي ٿو ۽ منجهس حسن پيدا ڪري ٿو.
منهنجي ننڍپڻ جي دوست ۽ همراز هڪ انسان- دوست، نذير احمد پيرزادي جو والد مرحوم خوش محمد پيرزادو، نئون ديري جي معزز شخصيتن منجهان هيو ۽ رٽائرڊ پرائمري هيڊ ماستر هيو. هڪ دفعي سندس مزاج پرسي ڪرڻ ويم. پاڻ پنهنجي گهر جي اندرئين ڪمري ۾ نهوار واري کٽ تي ليٽيل هيو. مان جيئن ئي اندر داخل ٿيم تيئن مون تي نظر پوڻ سان ئي اٿڻ جي ڪوشش ڪيائين پر ڪمزوريءَ ۽ نحيف هئڻ سبب اٿڻ ڪان لاچار ئي رهيو. مان پاڻ وڏي وجي مليومانس ته ڳراٽڙي پائي چيائين:
"پٽ ! سنج مڙئي ساڻ، پر جوين ريءَ جڏا ٿيا!"
دل ۾ چيم ته: "پهاڪو انساني ڪيفيت جو ڪيڏو نه سنو ترجمان ٿئي ٿو. سائين خوش محمد پيرزادو انسان به ساڳيو ئي آهي ۽ سيئي عضوا سلامت به اٿس پر انهن عضون ۾ قوت ناهي، ڪا طاقت ناهي ته اهي بيڪار ٿي پيا اٿس!!"
پهاڪي جا، انساني حالت ۽ ڪيفيت جي ترجمانيءَ جا ڪوڙ مشاهدا ٿيا، جن جو ذڪر ڪرڻ ضروري سمجهان ٿو. اسان جي پيٽيوي محمد علي سومرو، سابق هيڊ ماستر گورنمينٽ هاءِ اسڪول نئون ديري واري جو هڪ پراڻو واقفڪار هيو، جيڪو ڪنهن زماني ۾ وڏي نالي وارو ملهه ٿي گذريوآهي. اهو گاهي به گاهي اسان جي اوطاق ۾ ايندو رهندو هو. پوڙهائپ خود وڏي بيماري آهي. اهو ملهه به جواني هلي وڃڻ سبب هٿن ۾ ٿورو وزن به کڻي نه سگهندو هو ۽ هر هر ڪري پوندو هو. ادا محمد علي سومرو ڪيس پٽائيندو ۽

چيڙائيندو هو ته هو امالڪ پتائي جي ضرب المثل شعري ست چئي ڏيندو هو.

”جهونا ٿيا جهاج (جهاز)، ست نه جهلين سڙهه جي!“

هڪ دفعي منهنجو وڏو چاچو، حاجي در محمد سومرو، نصير آباد ضلعي لاڙڪاڻي ۾ ڊي سي هاءِ اسڪول جو هيڊ ماستر هيو. اسان جي سئوٽ مولا بخش سومري مرحوم جو هڪڙو هم ڪلاسي دوست هيو، جيڪو ڪنهن زميندار جو پٽ هو. زميندارڪو پار هئڻ سبب پڙهڻ ۾ ڏڏُ هو. تنهن مولا بخش کي چيو: ”پنهنجي والد صاحب کي چئو ته: منهنجو نالو اسڪول مان ڪڍي ڇڏي! چو جو مان ڪونه پڙهندم!“ اها خبر جڏهن سندس پيءُ کي پئي ته اهو چاچي سان ملڻ لاءِ اسان جي ڳوٺ آيو ۽ ڏک وچان چيائين: ”حاجي صاحب! ڏک اهو آهي ته مان ته ڪونه پڙهيم پر منهنجو پٽ به هاڻي ئي اٺ وانگر پنتي مُٺي بيهي رهيو آهي! افسوس صد افسوس!!“

هڪ دفعي سنڌي ادبي سنگت خيرپور شاخ جو سيڪريٽري تاج سروهي، سندس دوست علي گل ملاح، قدرة الله سومرو ”قدرت“ ۽ مان هڪ ٽيڪسي ڪار ۾ ڪيڏانهن وڃي رهيا هئاسين. واٽ تي ڪار خراب ٿي پئي. پرسان ئي هڪ رهزن، بدنام، ماڻهن کان آجي، بدمعاش جو بظاهر وڏو خوبصورت بنگلو هيو. سانوڻ جا ڏينهن هيا، اڄ به ڏاڍو ستايو هو، سو پاڻي پيئڻ لاءِ ان جي بنگلي ۾ اندر ويا سين. اندريون منظر ڏاڍو پيانڪ هو. چاڪاڻ ته اتي رُڃ ۽ سُڃ، چري عورت جيان وار کولي واڪا پئي ڪيا. بنگلي ۾ اندر ڪمرا فرنيچر کان خالي هيا ۽ به ٽي چنل چگل موڙا ۽ به ٽي ڀانهون پڳل ڪرسيون ورانڊي ۾ رکيل هيون. سينواريل دلي مان پاڻي پي ٻاهر نڪتاسين ته سيني دوستن گڏيل آواز ۾ چيو: واقعي سياڻن ڪيڏو نه سچ چيو آهي:

”ماريءَ جي گهر، هڏن جو ڍير!!“

هر سنو شعر پاڻ ئي پنهنجي سونهن آهي، پر جي ڪو سنو شاعر پنهنجي شعرن جي قالب ۾ پهاڪي، اصطلاح، محاوري ۽ چوٽيءَ کي فٽ ڪري ٿو ته ان سان شعر جو حسن ٻيڻو ٿي پوي ٿو. جيئن نثر ۾ پهاڪو، اصطلاح، محاورو يا چوٽي استعمال ڪرڻ سان نثر وڌيڪ وٽندڙ ۽ پُر اثر ٿئي ٿو، ائين نظم (شاعري) ۾ پهاڪو، اصطلاح محاورو ۽ چوٽي استعمال ڪرڻ سان شعر جي علامتي معنيٰ زياده نمايان ٿي دل کي ڇهي ٿي. اردو ٻوليءَ ۾ مرزا اسدالله خان غالب، امن، ذوق ۽ جوش مليح آباديءَ پنهنجي شاعريءَ ۾ پهاڪا ۽ تلميحون وڌيڪ ڪم آندا آهن. اردو نثر ۾ وري ڊپٽي نذير احمد ۽ ڪرشن چندر پنهنجي ناولن ۾ رڳو ممبئيءَ جا محاوار ۽ پهاڪا ڏنا آهن، سي به اهڙا جن کي رڳو ممبيءَ جي مخصوص طبقي سان وابسته افراد ئي سمجهي سگهن ٿا. سنڌي ٻوليءَ جي شاعرن ۾ ڏُنڙي جو عارف المولىٰ، نظير تکڙائي، استاد بخاري ۽ ٻيا ڪجهه شاعر آهن، جن پنهنجي شعرن ۾ سنڌي ٻوليءَ جا پهاڪا، اصطلاح، محاورا ۽ چوٽيون شامل ڪري پنهنجي شاعريءَ جي حسن کي وڌيڪ چمڪايو آهي. ڪجهه مثال هيٺ ڏجن ٿا.

ڪنهن کي زوريءَ شاديءَ لاءِ به مجرائي نه ٿو سگهجي، زوريءَ جي ميندي لڳندي ناهي.

1. تنهنجي ڳالهه ته مچٽي ناهي،

”زور جي ميندي لڳٽي ناهي.“ ------ نظير تڪڙائي
2. زاهد خشڪ سان عشق جون ڳالهيون،
”رڍ اڳيان رباب“ چا چئجي؟!!
بي درد سان درد جون ڳالهيون،
انڌي اڳيان ڪتاب چا چئجي؟------- عارف المولي

اسان سنڌي، ڪنهن جي ڪُڌي ڪم ڪي ڏسي افسوس يا نفرت سان چوندا آهيون: ڪاريءَ (نانگ) تي پير اٿس.
ڪر جو تر سان وير آ، ٻيو مڙئي خير آ،
نانگ تي پيو پير آ، ٻيو مڙئي خير آ------------ استاد بخاري.
ڪمزور، گيدي ۽ بزدل ماڻهو پنهنجي گهر اڳيان ٻيهي اجايو گوڙ يا ڏاڍر ڪندو آهي ته بي اختيار تي چوندا آهيون: ”پنهنجي ڏر جي اڳيان گدڙ به شير آهي.“
مُند متبَي ئي مِزاج هِن گهٽا متجي ويا،
تي گدڙ پيو شير آ، مڙئي خير آ---------------- (بخاري)
وڃايل موڙي ۽ چوري ٿيل قيمتي شين مان اڏوگابرو سامان موٽي ملڻ تي يا نالي ماتر ٽيڙ ٽاڙي ملڻ تي چوندا آهيون: ”ٻڌي ٻيڙيءَ جون هريڙون به چڱيون.“
هي جُهد جو جهنڊو، جو ڳڙن ۾ ڦڙڪيو،
ڦاٽي ويو سانڍي رکو، ليڙون به چڱيون،
استاد ۾ چا دوست بچيو آهي، چيائين:
”ٻيڙي جي ٻڏي ته هريڙون به چڱيون.“ ------------ استاد بخاري
اسان جو محقق محترم عبدالوهاب سهتو، لک آفرين ۽ شاباس جي لائق آهي جنهن اسان جي تهذيب يا وڃايل موڙيءَ کي، انگريز شاعر ملٽن وانگر وڃايل بهشت کي ڳولهي ڦولهي هٿ ڪري ۽ هڪ هنڌ جمع ڪري ههڙو ڪتاب تيار ڪري اسان جي لوڪ ادب کي شاهوڪار ڪيو آهي. اسان پڙهيلن وٽان پهاڪا، اصطلاح، محاورا ۽ چوٽيون جهڙو املهه خزانو، هتن ۾ واريءَ جيان کسڪي رهيو آهي. پهاڪا، محاورا ۽ چوٽيون ته پري رهيون پر اسان جو نئون نسل پنهنجي ٻوليءَ جي سونهن کي به ميرو ڪري رهيو آهي. سنڌي سماج ۾ پيڻ توڙي پاءُ جي ٿيل رشتي کي پڪو ڪرڻ واري عمل کي مڱڻو چيو ويندو آهي، پر نئون نسل پيڻ ته چا پر پاءُ جي مڱڻي جو سڌ ٻڌائڻ لاءِ چوي ٿو: ”صبحاڻي منهنجي ياءُ جي مڱڻي آهي!“
لفظ مڱڻو مذڪر ۽ مڱڻي مونث!! پر نئين نسل کي ڪابه خبر ڪانهي. پنهنجي شاهڪار پهاڪن کي ڇڏي ٻين ٻولين جا اڻ نهڪندڙ پهاڪا ٻڌائڻ ۽ استعمال ڪرڻ تي زور اٿن!! خبر ناهي ته يونيورسٽين ۾ شعبي سنڌي جي بورڊ آف اسٽڊيز جي ميمبر صاحبان جو ڌيان هن طرف چو نه ٿو وڃي ته هو ههڙا ڪتاب ايم اي جي ڪورس ۾ شامل ڪن.
سرڳواسي روچي رام گجو مل ڪرپالاڻيءَ جيڪا اڄ کان هڪ صدي اڳ آس رکي هئي،

تنهن کي اسان جي محقق عبدالوهاب سهتي ساڀيان جو روپ ڏئي جڻ سندس آتما کان آسيس ورتي آهي. ديوان روچي رام گجومل ڪرپالاڻيءَ انگريزي پهاڪن سان ٺهڪندڙ ٻن ٻاڳن تي مشتمل سنڌي پهاڪن واري ڪتاب تي ڪم 1892ع ۾ شروع ڪيو هو ۽ سندس اهو ڪتاب سنڌ جي ڪمشنر جي ممبئي واري پريس مان شايع ٿيو هو. ديوان روچي رام گجومل ڪرپالاڻي پنهنجي ڪتاب جي مهاڳ ۾ لکي ٿو:

آئنده (مستقبل ۾) سندس هن بنيادي ڪم کي نظر ۾ رکي ڪو وڏو ڪم (پهاڪن بابت) ترتيب ڏنو ويندو. ديوان روچي رام جو چوڻ آهي:

"I undertook this work in 1892 but owing to press of office work, and sudden illness, my progress has been very slow… It contains only those proverbs which are most common and generally understood…. Nor does it in any way profess to be free from errors. Defective as it is, it may however be found useful by students of Sindhi and may serve as a basis for a more complete work at some future period".

محترم عبدالوهاب سهتي جو هيءُ شاندار، شاهوڪار ۽ شاهڪار ڪم، ديوان روچي رام گجومل ۽ ٻين عالمن جي پهاڪن تي ٿيل سئو سال پراڻي ڪم جو جڻ ته تسلسل آهي ۽ ديوان روچي رام جي ان آس جو پورائو آهي، جنهن جو مٿي ذڪر ڪيو ويو آهي. بقول ديوان روچي رام گجو مل جي ته مستقبل ۾ ڪو اهڙو ماڻهو، محقق جي روپ ۾ پيدا ٿيندو، جيڪو سندس ڪم کي بنياد بڻائي وڏو ڪم سر انجام ڏيندو. هتي مان ان لکڻ / چوڻ ۾ ڪوبه وڌاءُ نه ٿو سمجهان ته ديوان روچي رام گجومل جنهن آئنده جي محقق جي آس رکي اشارو ڏنو آهي، اهو ڪو ٻيو نه پر يقيناً عبدالوهاب سهتو ئي آهي.

ننڍي ڪنڊ جي ورهاڱي کانپوءِ سنڌي ٻوليءَ ۾ پهاڪن تي شايع ٿيندڙ هڪ ڪتاب ۾ پهاڪن جي پس منظر ۾ اهڙيون ڪِلَ جهڙيون ڳالهيون لکيون ويون آهن، جن جو منهن نه مٿو. جن کي عقل سالم مڃڻ ۽ قبول ڪرڻ لاءِ ڪنهن به دور ۾ تيار ئي ناهي! ناممڪن ۽ اڻ ٿيڻ جهڙيون ڳالهيون "پهاڪن جي پاڙ" طور ڏنيون ويون آهن، جيڪو ٻيو ڪجهه به نه پر مرتب جو ذهني اختراع (Puerile) لڳن ٿيون ۽ مرتب، پهاڪي ۽ ورجيس ۾ فرق پيدا ڪري يا سمجهي نه سگهيو آهي ۽ ڪوڙ ورجيسون، چوڻيون ۽ اصطلاح، پهاڪن ۾ شمار ڪيا اٿس!! پر اسان جي محقق محترم عبدالوهاب سهتي جي موزون آکاڻين ذريعي جڙيل پهاڪن ۽ چوڻين تي مشتمل هن ڪتاب ۾ پڙهندڙ کي ڪا هڪ آکاڻي به غير موزون نظر ڪانه ايندي. جيڪو مان سمجهان ٿو ته سندس تحقيقي ڪم جو پنهنجو پاڻ ئي ثبوت آهي. آئون محترم عبدالوهاب سهتي جي هن تحقيقي ڪم کي "A THING OF BEAUTY" سمجهان ٿو. حيرت وٺي ٿي، جڏهن سنڌي ٻوليءَ ۾ شايع ٿيل پهاڪن، ورجيسن، محاورن ۽ چوڻين تي مشتمل ڪتابن تي نظر وجهئون ٿا ته اڪثر مرتب يا ته ساهتي علائقي سان تعلق رکن ٿا يا زمين تي آسمان جي ٽڪري لاڙڪاڻي سان. لاڙڪاڻوين منجهان شمس الدين تونيه قمبر وارو جنهن تازو سائنٽيفڪ ڊڪشنري پڻ ترتيب ڏني آهي، يا مرحوم عبدالڪريم سنديلو ۽ محترم عبدالوهاب سهتو شامل آهن. محترم عبدالوهاب سهتي جو اباڻو ڳوٺ ته ڄام نورالله، ڪنڊيارو آهي. جتي پاڻ فقير

محمد بچل سهتي جي گهر ۾ جنم ورتائين ۽ سنڌي محاوري موجب سندس اور به انهيءَ گهر ۾ پوريل آهي، سو به ساهتي علائقي ۾ اچي ٿو. هاڻي لاڙڪاڻي ۾ رهي ٿو ۽ تمام خوشيءَ ۽ ادب- دوستن لاءِ فخر جهڙي ڳالهه آهي ته هاڻي عبدالوهاب سهتو، لاڙڪاڻوي آهي.

محترم عبدالوهاب سهتي کي هيءُ تحقيقي ڪم، سندس والد صاحب چاچي محمد بچل سهتي کان ورثي ۾ مليل آهي، چاڪاڻ ته چاچو محمد بچل سهتو، اڻ پڙهيل هئڻ جي باوجود، پنهنجي ڳوٺ ۽ پرپاسي وارن ڳوٺن ۾ سياڻو، دورانديش ۽ سپورنج انسان سمجهيو ۽ مڃيو ويندو هو ۽ هو هر ڳالهه ۾ ڪونه ڪو مثال، ٽوٽڪو نقل نظير، پهاڪو، محاورو يا چوڻي استعمال ضرور ڪندو هو.

هتي هڪ ڳالهه ڪرڻ ضروري سمجهان ٿو ته جيئن انگريزن ۽ ٻين يورپي عالمن پنهنجي ٻولين ۾ فحش ۽ بازاري ٻوليءَ ۾ استعمال ٿيندڙ پهاڪن ۽ محاورن تي مشتمل ڊڪشنريون تيار ڪري ڇپايون آهن، تيئن آءٌ به محترم عبدالوهاب سهتي کي هيءَ صلاح ڏيندم ته هن جيئن ته تحقيقي ميدان ۾ پاڻ ملهايو ۽ مڃرايو آهي، ان ڪري مٿس اهو فرض عائد ٿئي ٿو ته هو سنڌي ٻوليءَ ۾ خاص طور ڳنڍيل مجلسن، اوطاقن، مئخانن، هوٽلن، بازارين ۽ نجي محفلن ۾ استعمال ٿيندڙ اگهاڙا ۽ ننگا پهاڪا ۽ محاورا به ضرور لکي. چاڪاڻ ته سنڌي ٻوليءَ ۾ سوين اگهاڙا پهاڪا آهن، جن تي ڪنهن به محقق قلم ڪونه کنيو آهي. سنڌي ٻوليءَ جي هڪ محقق ديوان مرليڌر جيٽلي جي هڪ ڪتاب "سنڌي پهاڪا ۽ محاورا" (لوڪ اپياس) سنڌ ۾ ڇاپو پهريون 1996ع جي صفحي 117 تي فقط ست(7) فحش پهاڪا ۽ ورجيسون ڏنيون آهن. هيءُ ڪتاب روشني پبليڪيشن ڪنڊيارو طرفان الڳ شايع ڪيو ويو آهي، جيڪو اصل ۾ سنتداس پنهومل ڪشناڻيءَ جي ڪتاب "پهاڪاءِ محاورا" جو مقدمو هيو، جيڪو اصل ڪتاب (انڊين ايڊيشن) ۾ موجود آهي. ديوان مرليڌر جيٽلي لکي ٿو:

"سنڌي ۽ ٻين ڀارتي ٻولين جي انهيءَ پهلوءَ تي علم اللسان جي نقطي نگاهه کان تحقيق ڪرڻ جي گهڻي ضرورت آهي." مرليڌر جيٽلي جي ڳالهه کي اڳتي وڌائيندي سهتي صاحب کي گذارش ڪبي ته اهڙو مواد سنڌ ۾ ناميارن مشڪرن/ مسخرن وٽان حاصل ٿي سگهي ٿو، جن وٽ اهڙي طرز جو وڏو خزانو موجود آهي.

پروفيسر نذير احمد سومرو
سيڪريٽري ذوالفقار راشدي اڪيڊمي،
نئون ديرو، ضلع لاڙڪاڻو
بتاريخ ١٥ مئي ٢٠٠٤

انتساب

هيءَ ننڍڙي ڪاوش، محترم نجب الدين سهتو صاحب ڏانهن منسوب ڪيان ٿو.

انجنيئر عبدالوهاب سهتو

مقدمو

لوڪ ادب، عام ماحول ۽ ذهنن مان جنم وٺي، عوامي زبانن ۽ سينن ۾ پلجي، زماني جي گردش ۾ پڪو پختو، صاف شفاف ٿي، وقت جي ورقن تي وڪري، دوام حاصل ڪندو آهي. ان جي گوناگون شاخن منجهان ضرب الامثال بہ هڪ اهم شاخ آهي. عربيءَ ۾ ان کي مثال ڏيئي سمجهائڻ يا سمجهڻ لاءِ مثال ڏيڻ، سڏبو آهي. ڪنهن ڏکيءَ ڳالهہ يا مسئلي کي سمجهائڻ يا سمجهڻ لاءِ ڪنهن ڏنل / سولي/ آسان / سمجهيل شيءِ جو مثال ڏيئي سمجهائڻ کي ضرب المثل چئبو آهي.

ضرب المثل ڳالهين/ شين جا ٽي قسم آهن.

1. مثالي ٽوٽڪا يا مثالي ڪهاڻيون.
2. مثالي جملا: پهاڪا يا چوڻيون.
3. مثالي فقرا: ورجيسون يا اصطلاح.

ٺنهي شاخن بابت هيٺ وضاحت ڏجي ٿي.

1. مثالي ٽوٽڪا يا مثالي ڪهاڻيون

ٻن ٽن سٽن يا هڪ پيراگراف ڪان وٺي اٺن ڏهن پيراگرافن منجهہ بيان ڪيل وارتا، جيڪا مثال جي طور تي بيان ڪئي وڃي، ان کي مثالي ٽوٽڪو يا مثالي ڪهاڻي سڏبو آهي. ڊيگهہ سبب ان کي پهاڪو نہ سڏبو آهي. جڏهن تہ اهڙا لطيفا، ٽوٽڪا، لٽڪا، آکاڻيون، ڪهاڻيون ۽ قصا وغيره، جيڪي عام زندگيءَ ۾ ضرب المثل جي صورت اختيار ڪري عوامي ٿي وڃن ٿا، تن کي مثالي ٽوٽڪا يا مثالي ڪهاڻيون سڏبو آهي.

2. مثالي جملا: پهاڪا يا چوڻيون

هڪ مڪمل جملو، جيڪو پنهنجي معنيٰ ۽ مفهوم کي قائم رکندي، مثال جي طور ڪتب اچي ۽ عوام ۾ عام هجي، ان کي مثالي جملو چئبو آهي. مثالي جملي جي زمري ۾، ورجيسي جملو، چوڻي، پهاڪو، قول، ٻول يا گفتو وغيره اچي ٿا وڃن.

3. مثالي فقرا: ورجيسون ۽ اصطلاح

ٻن يا ٻن ڪان مٿي لفظن تي مشتمل فقرو يا غير مڪمل جملو، آزاد يا مصدر سان، جملي ۾ استعمال ٿيڻ پڄاڻان ٻيءَ معنيٰ کي ظاهر ڪري يا مثال طور ڪتب اچي تہ ان کي مثالي فقرو (Idiomatic Phrase) سڏبو آهي. مثالي فقري جي زمري ۾، ورجيس، اصطلاح، ٻٽو لفظ، ڪنايو ۽ تشبيهہ وغيره اچي وڃن ٿا.

مٿي ڄاڻايل ٽنهي شاخن منجهان فقط مثالي جملي بابت هتي بحث ڪنداسين. انهيءَ جي زمري ۾ پهاڪا ۽ چوڻيون اچن ٿا. جن جي لغوي معنيٰ ۽ فرق بابت چند ڇاڻ ڪرڻ بہ ضروري آهي، جيڪا هيٺ ڏجي ٿي.

چوڻي:

نصيحت آموز، عام مقبول قول، سخن، گفتو جيڪو مڪمل جملو هوندي، ڪنهن ڏاهي، سياڻي، فيلسوف، داناءَ، دانشور، پيغمبر، وليءَ، شاعر يا اديب ڏانهن منسوب نہ هئڻ جي باوجود، عوام جو پنهنجو هجي ۽ منجهس فهم، سمجهہ، سوچ، فڪر، دانائيءَ، ڏاهپ، دانش، سياڻپ يا عقل جو نقطو يا رمز سمايل هجي ۽ پنهنجي لفظي يا ظاهري معني ۾ استعمال ٿئي تہ ان کي چوڻي چئبو آهي.

پهاڪو:

اها عام مقبول چوڻي، جيڪا ظاهري معنيٰ ۽ مفهوم کان علاوه ٻيو يا اندريون مفهوم بہ رکي تہ ان کي پهاڪو سڏيو ويندو آهي.

مٿي بيان ڪيل وصفن مان سمجهہ ۾ آيو تہ پهاڪي ۽ چوڻيءَ ۾ بنيادي فرق فقط، ظاهري معنيٰ ظاهر ڪرڻ ۽ ڳجهي معنيٰ ظاهر ڪرڻ وارو آهي. چوڻي، ظاهري معنيٰ ظاهر ڪندي آهي ۽ پهاڪو ٻي معنيٰ ۾ استعمال ٿي سگهندو آهي. ورنہ ٻنهي جي صورت، ساخت، شڪل شبيهہ ۽ عوامي پسنديدگي يا مقبوليتِ عام هڪجهڙي ئي هوندي آهي.

پهاڪن ۽ چوڻين جي ارتقا

پهاڪن يا چوڻين جي ارتقا، ڪيئن، ڪڏهن ۽ ڪهڙي ماحول ۾ ٿي؟ اهي دلچسپ، انوکا ۽ جستجو طلب سوال آهن. گهڻن ڪوجين، انهيءَ ڏِسُ ۾ رندا روڙيا آهن. چو جو سمورن پهاڪن / چوڻين جي ابتدا، ارتقا يا تواريخ بابت معلومات ڪٺي ڪرڻ، ڪٺن ڪم آهي. ادبي افق تي رونق افروز هزارين پهاڪا / چوڻيون هڪ ماحول، پس- منظر، حالت، طريقي، ذريعي يا واقعي سان وجود پذير نہ ٿيا آهن. انهن جي جڙڻ پويان ڪيئي پس- منظر ، ذريعا، سبب ۽ ڪارڻ آهن. منجهانئن ڪن بابت هيٺ نشاندهي ڪجي ٿي.

پهاڪن / چوڻين جي جنم جا مکيہ ذريعا

1. لوڪ ڪٿائون.
2. تواريخي شخصيتون، واقعات، حالات ۽ جغرافيائي ماڳ مڪان.
3. سياڻن جا سخن، قول، گفتا يا نقطا.
4. انساني جذبات جو رد عمل يا ندائي جملا.
5. پروليون ۽ ٻول.
6. ٻولين جو هڪ ٻئي تي اثر ۽ لساني جائزو.

مذڪوره مڙني ذريعن منجهان، هر هڪ جي وسيلي هزارين پهاڪا / چوڻيون جنم وٺي چڪا آهن. سمورن پهاڪن ۽ چوڻين جي چنڊڇاڻ ڪرڻ ممڪن آهي پر تمام مشڪل پڻ. انهن کي فقط يڪجاءِ ڪرڻ سان بہ ايڏو وڏو ضخيم ڪتاب جڙي پوندو، جيڪو هڪ ماڻهوءَ جي ترتيب ڏيڻ کان زور آهي. بهتر آهي تہ مرحليوار، مڙني پهاڪن ۽ چوڻين جي چنڊڇاڻ ۽ اپياس ڪجي.

1-0 لوڪ ڪٿائن ذريعي جڙيل پهاڪا / چوڻيون.

لوڪ ڪٿائن واري ذريعي کي بہ هيٺين ٽن شاخن ۾ ورهايو ويو آهي.

1-1 سنڌ جا مشهور لوڪ داستان.

سنڌ جي مشهور لوڪ داستانن جهڙوڪ: دودو چنيسر، ليلان چنيسر، مومل راڻو، عمر مارئي، سسئي پنهون ۽ سهڻي ميهار وغيره، ڪيترن ئي پهاڪن / چوڻين کي جنم ڏنو آهي. مثال طور:

الف- دودو ڏوڙ، چنيسر چائي.

ب- ويئيءَ وهاڻيءَ، دودي ناناڻا آيا.

ج- عمر نيئي نيئي مارئي نيندو، ٽرئون تہ نہ ٽيلهيندو.

د- اٿ ڪين سسئي.

ه- ڪيئي ليلائون، چنيسر جي راڄ ۾.

و- پنيوران جي پڳيون، سي چٽيون.

ز- ميهار گهڻو ئي چڱو، پر ٿيو هُن پار.

ح- مومل جي ماڙيءَ ڪي، چوڏاري چارا. وغيره.

1-2 پارن لاءِ وندرائيندڙ يا نصيحت آموز آکاڻين ذريعي جڙيل پهاڪا ۽ چوڻيون.

پاراڻين آکاڻين يا نصيحت آموز آکاڻين بہ ڪيترن ئي پهاڪن / چوڻين کي جنم ڏنو آهي. مثال طور:

الف- گدڙ ڊاک نہ پڄي، آکي: ”تو ڪٽا!“

ب- اٿ کي گهنڊڻيءَ جو / ٽاڙيءَ جو، ڪهڙو پيئو.

ج- اجايا پهہ نہ پچائجن.

د- جو ڪمائي، سو کائي. وغيره.

1-3 موزون آکاڻين ذريعي جڙيل پهاڪا ۽ چوڻيون.

موزون آکاڻين يا ڪهاڻين بہ ڪيترن ئي پهاڪن / چوڻين کي جنم ڏنو آهي. مثال طور:

الف- اکين وارا، دنيا ۾ ٿورا آهن.

ب- پريءَ بيڙيءَ ۾، واٽيو ڳورو.

ج- پُلي پُلي پاڻ آئي، سا بہ نہ پُلي.

د- پرائي ڏيءَ / ڏيو تان ڪارڪ بہ چڱي.

ه- جاتي پاٽي، تاتي پاڻ / پهر.

و- دنيا ۾ دوڏ ڪا دوڏ ۽ پاني ڪا پاني آهي.

ز- ڪارا ڳهڻا پر ڪارنهن ڪنهن ڪنهن جي لهي. وغيره.

اسان جو موضوع فقط، **موزون آکاڻين ذريعي جڙيل پهاڪا ۽ چوڻيون** آهي. هتي انهن بابت بحث ڪجي ٿو.

ڪيترين ئي موزون آکاڻيون، قصا يا ڪهاڻيون روزمره جي زندگيءَ ۾ جنم وٺي يا رونما ٿي، ذهن جي ڪنڊ ۾ جاءِ والاري، زبان-زدن يا عام ٿي، عوام جا پنهنجا / عوامي/ مشهور ٿي وڃن ٿا. اڳتي هلي، اهي آکاڻيون، مثال جي طور تي ورجائجنديون رهن ٿيون. ان ورجاءَ سبب، تشهير جي وهڪري مان وهي، سهڻي / سلوڻي پيرايي وارو چوغو ڍڪي،

مثالي ٿي پون ٿيون. فطري طور تي هر انسان کي هر مسئلو، آکاڻيءَ يا ڪهاڻيءَ ذريعي آسانيءَ سان سمجهه ۾ ويهندو آهي. ان ڪري هو منجهن وڏيڪ چاهُ / دلچسپي وٺندو آهي. ورجاءُ، پوءِ پلي من و سلويٰ جهڙي لذيذ ۽ پاڪ کاڌي جو چونه هجي، دل ڪٽائي ڇڏيندڙ ٿيندو آهي. ان ڪري ڪهاڻيءَ جي ڊيگهه کان بچڻ لاءِ اختصار کي اختيار ڪيو ويندو آهي. نتيجي طور ساڳيو قصو سوس ڪائي، قطري ۾ بند قلزم وانگر ٿي پوندو آهي. جنهن کي ان قصي جو تَتُ يا تاتُ پُرج يا عنوان چئي سگهجي ٿو.

هر شيءِ جي گهٽائي غافل ڪندڙ ۽ ڊيگهه بور ڪندڙ هوندي آهي. ساڳي ساڳي شيءِ هر وقت نه وڻندي آهي. انساني سياءُ، مَٽ سَٽ کي پسند ڪندڙ آهي. انهيءَ چرپر يا مٽ سٽ ۾ ئي حياتي آهي. چاڪائو طبيعت / ذهن کي، نئين سج نئين شيءِ گهرجي. اها طلب، ٿوري پر مايه- دار چيز سان پوري ٿي سگهي ٿي. اهڙا قصا، ڪهاڻيون يا آکاڻيون، جيڪي پاڻ منجهه فهم، پهه يا نقطو رکندا هجن ۽ ليٿي پيٿي اختصار جي صورت اختيار ڪري چڪا هجن، سي هر ذي شعور کي پاڻ ڏانهن متوجهه ڪن تا ۽ ياد رکڻ ۾ پڻ سولا ٿيو پون.

گهٽا پهاڪا / چوڻيون، اهڙين آکاڻين ۽ ڪهاڻين مان جنم وٺن ٿا. جڏهن ته ڪن پهاڪن / چوڻين جي مفهوم کي چٽو ڪرڻ لاءِ موزون آکاڻيون جوڙيون به وينديون آهن. اهو به ممڪن آهي ته هتي بڌايل پس منظر کان علاوه ڪنهن پهاڪي /چوڻيءَ جو ڪو ٻيو پس منظر ئي اصل پس منظر هجي.

هاڻي سوال ٿو پيدا ٿئي ته جن موزون آکاڻين / ڪهاڻين مان پهاڪا / چوڻيون جڙيا آهن سي ڪهڙيون آهن ۽ چو نه لکيون / ياد ڪيون ويون آهن؟ ان جو جواب هيءُ آهي ته اول ڪهاڻي جنم وٺندي آهي، بعد ۾ مناسب لفظن سان سندس عنوان جنم وٺندو آهي، ته جيئن ٿور-اکرائيءَ سبب دل تي نقش ٿي سگهي. اڳتي هلي، ڪهاڻي/ آکاڻي گهڻن ماڻهن کان وسري ويندي آهي ۽ فقط عنوان، پهاڪي يا چوڻيءَ طور، عام ذهنن تي رهجي ويندو آهي. چو جو ڪن ٽوٽڪن / ڪهاڻين جو ورجاءُ، ڪن حالتن ۾ اُگرو هوندو آهي ۽ ڪن حالتن ۾ وضاحت پچڻ ۾ پڻ بڇان لڳندي آهي. اهو ٽوٽڪو يا ڪهاڻي پلي ٻن ٽن سٽن جي ئي چو نه هجي پر تيستائين پهاڪو/ چوڻي نه ٿو چئي سگهجيس جيستائين منجهس ايڪائي وصف ناهي يا سندس اهو مقرر روپ عوام ۾ دهرايو نه ٿو وڃي.

آکاڻي نه دهرائجڻ جو ٻيو سبب به آهي. ڪي آکاڻيون مَثل السُوءِ مان جڙيل هونديون آهن، جنهن ڪري ڪن ماحولن اندر ورجائڻ ۽ دهرائڻ ۾ چڱيون نه آئڙبيون آهن. مراد حاصل ڪرڻ خاطر، مختصر عنوان ذريعي انهن ڏانهن اشارو ئي ڪيو ويندو آهي.

مَثل السُوءِ: غليظ مثال مان به عقل وارن کي فهم جو نقطو ملي ويندو آهي. دنيا ۾ ڪا به شيءِ بري هجي يا پلي، اجائي ناهي. منجهانئس ڪونه ڪو فائدو ضرور هوندو آهي. ڪڏهن ڪڏهن به گنديون شيون پاڻ ۾ ملي به هڪ خوبصورت شيءِ ناهي وٺنديون آهن. ان جو ادنيٰ مثال: اوپڙ جو ايرڻ ۽ ماڻهوءَ جو پنهنجو جنم آهن. اهل نظر انهن حقيقتن کي ڄاڻندا آهن، جڏهن ته تنگ نظر يا **شادي-بدخبر** ماڻهو، منجهانئن ويڪون ڪيندا آهن ۽ ان

۾ سمايل نقطي مان لاڀ حاصل نہ ڪندا آهن. ڪين سوئر جي حُرمت ۽ ماءُ جي حُرمت ۾ تميز ڪرڻ بہ نہ ايندي آهي.

مثل السوءِ ڪي سمجهڻ لاءِ هيٺ بہ مثال ڏجن ٿا.

مثال-1 جيڪا عورت، دلڪش وارن يا ڪرڙي اک سبب، سهڻي نظر اچي ٿي سا وارن ڪوڙجڻ يا اک ڪڍڻ ڪانپوءِ بدصورت ٿي پوي ٿي. جڏهن تہ ڪوڙيل وار ۽ نڪتل اک، گهڙيءَ لاءِ بہ ڪين ٿا وڻن. آخر اها سونهن ڇا ۾ هئي؟

مثال 2- زمين تي گند هارڻ جي باوجود بہ منجهانئس گل گلزاريون پيدا ٿين ٿا. اها سونهن منجهن ڪٿان آئي؟

ٻن غليظ شين جي هم آهنگيءَ مان قدرت واري، سونهن کي جنم ڏنو آهي.

اها بہ انساني فطرت آهي تہ ساڳيو ٽوٽڪو يا آکاڻي ڪير بہ ورائي ورائي ٻڌڻ پسند نہ ڪندو آهي. جڏهن تہ ڪنهن ڳالهہ کي سجهڻ يا سمجهائڻ لاءِ ان جي ضرورت پوندي ئي رهندي آهي. انهيءَ سبب ڪري، انهيءَ آکاڻيءَ يا ڪهاڻيءَ جو، مناسب يا موزون لفظن ۾ عنوان مقرر ٿي ويندو آهي، جيڪو اڳتي هلي ضرب المثل / پهاڪو/ چوڻي بڻجي پوندو آهي. انهيءَ دوران، پهاڪي لاءِ مقرر ٿيل، هيٺ ڄاڻايل، چارئي خاصيتون انهيءَ ارتقائي دور مان مڪمل ٿي چڪيون هونديون آهن.

1- ٿور-اکرائي يا ننڍڙو روپ.

2- ويچارن جي گهرائي.

3- سلوڻائي ، ظرافت يا اظهار جي نزاڪت.

4. لوڪ / عوام ۾ مقبوليت/ مشهوري.

جڏهن موزون آکاڻي، پهاڪي پرکڻ واري ڪسوٽيءَ جي مٿين چئني مرحلن مان ارتقائي منزلون طئي ڪري چڪندي آهي تہ اها پهاڪي جو روپ ائين وٺندي آهي، جيئن ڪڙهڻ بعد کير مان مائو نهندو آهي.

انهيءَ ڳالهہ کي سمجهڻ لاءِ آسان مثال وٺائي فقير جا گفتا ۽ ٽوٽڪا آهن. مثال طور:

الف- ٻيو سڀ رب جي مرضي، ماني پچائي يا ڇانور، اما جي مرضي.

ب- دوزخ ۾، هر ڪو باهہ هٿان ڪنيو ٿو وڃي.

ج- مهماني ڪيڙن جي آهي. وغيره

مٿي ٻڌايل پهاڪا / چوڻيون، شروع ۾ فقط لطيفي جي صورت ۾ هئا. هن وقت مقرر ڪيل ارتقائي مرحلا طئي ڪري، ضرب المثل جو روپ ڌاري چڪا آهن.

اهڙيون ڪيئي مثالي ۽ موزون آکاڻيون آهن، جن ۾ ويچارن جي گهرائي ۽ سلوڻائي تہ آهي پر عوام ۾ مشهور نہ ٿيون آهن. تن کي جيڪڏهن ٿور-اکرائي وارو عنوان ڏيئي، عوام ۾ مشهور ڪجي تہ ضرب المثل بنجي پونديون. ان لاءِ بہ هڪڙو شرط آهي تہ ڪين لوڪ مڃتا بہ ملي. لوڪ مڃتا نہ ملڻ جي صورت ۾ بہ ڪين پهاڪو/ چوڻي نہ سڏبو .

پهاڪي/ چوڻيءَ جو جيستائين پس منظر اوجهل آهي، تيستائين منجهس سمايل پهہ ۽ استعمال بہ اوجهل آهي. پهُ تڏهن اوجل يا اجرو ٿيندو، جڏهن پسمنظر جي مختصر جهلڪ

ذهن تي اڪريل هوندي. نثر توڙي نظم ۾ استعمال ٿيل اهڙن جملن مان پوءِ ئي چَسَ ايندي.
ان کان علاوه اها ڄاڻ رکڻ به ضروري آهي ته اهي پهاڪا، ڪهڙي علائقي يا ماحول ۾ پليا ۽ مشهور ٿيا آهن. ڇو جو جنهن علائقي / ماحول ۾ جنم ورتن ٿا، تنهن ۾ ئي وڌيڪ پسند ڪيا وڃن ٿا ۽ ورجايا وڃن ٿا. منجهن سمايل نقطو، اتي جي عوام کي وڌيڪ ڇٽو سمجهه ۾ اچي ٿو. ضروري ناهي ته هڪ علائقي ۾ جڙيل پهاڪو ٻئي علائقي ۾ ساڳي پسندگيءَ سان مشهور هجي. علائقائي حساب سان، هر پهاڪي / چوڻيءَ جي لفظي ترتيب به ڦريل هوندي آهي. انهيءَ ڪري پهاڪي/ چوڻيءَ جي آخر ۾ علائقائي نشاندهي پڻ ڪئي وئي آهي.
نموني جي مٿ طور، ڪجهه سوڪڙيون، هن ڪتاب هيٺ پيش ڪجن ٿيون.

انجنيئر عبدالوهاب سهتو

موزون آکاڻين ذريعي جڙيل پهاڪا ۽ چوڻيون
پس منظر ۽ ڪارج

1. آپ سکي، جڳ سکي (هندي، چوڻي)

هڪڙو حجم، بادشاهه سلامت جي سنوارت ڪندو هو. پنهنجي ڪمائيءَ مان ڏهاڪو ڪن مهرون، بچائي پانيءَ ۾ لڪائي رکيون هئائين. بادشاهه ڏيهاڙي ڪانئس حال احوال وٺندو هئو. پڇندو هئس: ”اوستا! ڏي خبر! ملڪ جو ڇا حال آهي؟“

”سائين ملڪ سکيو ستابو آهي، انصاف جو دور دورو آهي! امن امان لڳو پيو آهي! شينهن ٻڪري هڪ گهاٽ تي تا پاڻي پيئن!“ موٽ ۾ سدائين ائين چوندو هيو.

بادشاهه سلامت کي لڪايل مهرن بابت ڪنهن سُڌِ ڏني، جنهن تي مهرون لڪرائي ڇڏيائينس، حسبِ عادت ڪانئس ٻئي ڏينهن پڇيائين: ”اوستا ڏي خبر! ملڪ جو ڇا حال آهي؟“

”سائين ! پيڻگ لڳي پئي آهي! ملڪ ۾ اهو امن امان نه رهيو آهي! خوشي ئي موڪلائي وئي آهي، هَٿَ-ڪَسَ لڳي پئي آهي! ڪو گهر سلامت ناهي! روز ڪاٽ تا لڳن! خوشيءَ وارو زمانو ئي هليو ويو!“ حجم ڏڪندڙ هٿن سان جذبات ۾ جواب ڏنو.

خلافِ عادت جواب ٻڌي بادشاهه سلامت پڇيس: ”اڙي! ڪالهه چيئي ته: ملڪ سکيو ستابو آهي! امن امان آهي! راتوڪي رات ۾ اهو قرڪو ڪيئن قريو.“

”سائين!“ حقيقت کان آگاهه ڪندي ٻڌايائين: ”آپ سکي، جڳ سکي“.

مطلب: 1 . جيءُ ناخوش، جهان نا خوش.

2 . جيءُ خوش، جهان خوش.

3 . هر ماڻهو ٻين کي پنهنجي ڪيفيت آهر سمجهندو آهي.

2. آپ ڪمائيءَ ۽ باپ ڪمائيءَ ۾ فرق آهي. (هندي ، چوڻي)

هڪڙو اميراڻو ٻار، پئسن وٺڻ ڪانسواءِ، مڪتب ۾ پڙهن نه ويند هئو. اها عادت پڻس کي ڏاڍي ڏکي لڳندي هئي، جنهن هڪ ڏينهن، آخوند سان صلاح ڪئي: ”ڇوڪرو بيدرديءَ سان پئسا ڪپائي ٿو، کيس احساس ڏيارڻ گهرجي“.

”روزانو ڏهه روپيا، مڪتب جي خرچ لاءِ گهرجن! “ ٻئي ڏينهن آخوند، صاحبزادي کي چيو. ڇوڪري پيءُ کان روزانو ڏهن روپين جي طلب ڪئي. پڻس ٻه چار ڏينهن ڏنا، پوءِ اهو چئي بند ڪري ڇڏيائين: ”پاڻ ڪمائي وڃي آخوند کي ڏي“.

اميرزادي اها ڳالهه ماءُ سان ڪئي، جنهن مسئلو حل ڪندي، روزانو کيس ڏهه روپيا ڏيڻ شروع ڪيا . آخوند ڏهه روپيا وٺي ڇوڪري جي اکين آڏو کوهه ۾ اڇليندو هو.

هڪ ڏينهن ماڻس گهر ۾ نه هئي ته کيس ڏهه روپيا نه مليا. اتاوليءَ مان هڪڙي هنڌ مزدوري ڪيائين. اٺ آنا مليس ۽ اچي استاد جي تريءَ تي رکيائين. استاد حسبِ عادت اٺ آنا کوهه ۾ اڇلايا ته صاحبزادو خلافِ عادت ڪاوڙجي ڳاڙهو ٿي ويو.

”اڳي ڏهن رپين اڇلڻ تي نه ڪاوڙبو هئين، ۽ اڄ اٺ آنا اڇلڻ تي ناراض ٿو ٿين؟ سو ڇو؟“ استاد پڇيس.

”ڏهه روپيا، بابا جي ڪمائيءَ جا هئا ۽ اٺ آنا مون ڪمايا آهن!“

”مون اهو انهيءَ لاءِ ڪيو تہ جيئن توکي احساس ٿئي تہ .... “ آخوند نصيحت ڪندي چيس:
”آپ ڪمائيءَ ۽ باپ ڪمائيءَ ۾ فرق آهي“.
مطلب: هر ڪنهن کي، پنهنجيءَ محنت جو ئي قدر ٿيندو آهي.

3. آڏا چُوڙا، آڏا پُورا، مال ڪُوڙا، مراد پُورا. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي مائيءَ کي پنهنجي ٻُنهن لاءِ، عاج جون چوڙيون نهرائڻيون هيون. عاج جي ڳِتي ڪٽي چوڙيگر وٽ وئي ۽ روبرو گهڙائڻ ويني.
چوڙيگر، حسبِ عادت، ڳِتيءَ جا چوڏا لاٿا. پوءِ ٻانهن جي ماپ سارو، عاج کي گولائيءَ ۾، اهڙيءَ طرح چيريائين جو ٻورو تمام گهٽ نڪتو.
”عاج تہ زيان ڪري ڇڏيئي!“ مائي زيان ڏسي رهي نہ سگهي ۽ چيائينس: ”ايڏو ٻورو ڪيڏبو آهي؟!“
”آڏا چوڙا، آڏا پورا، مال ڪوڙا، مراد پورا!“ موٽ ۾ ڪاريگر چيس.
مطلب: 1. مال ڪوڙو هيو، تنهن هوندي بہ اڌ مال ضايع ڪري، باقي اڌ مان مراد پوري ٿي آهي.
2. ٻانهيون/ چوڙيون پائڻ، پئسي جو زيان آهي.

4. آفيسر کي، پٽيوالا ئي ڪٽند آهن. (سرو، پهاڪو)

بس اسٽينڊ تي رش هئي. بس آئي تہ جاءِ والارڻ هڪڙو پٽيوالو بہ ڌانهون ڪندو، ماڻهن کي پاسا هٽندو مٿي چڙهي آيو.
”پري بابا! صاحب چڙهندو. صاحب اڳيان ويهندو!“ سندس انهيءَ گوڙ سبب گهڻا ماڻهو ڏهلجي هٽي ويا. پٽيوالي اڳيان سيٽ اچي والاري. سترهين گريڊ جو هڪ انجنيئر اڳ ئي ان سيٽ تي وينوهو. صاحب بہ پر ۾ اچي وينو تہ اڳ وينل انجنيئر ڏاڍو محتاط ٿي ويو.
بس جڏهن اڳين شهر پهتي تہ گهورڙيا مٿي چڙهي آيا! پر واري صاحب پڪوڙن واري کان رڙ ڪري، رپئي جا پڪوڙا ورتا ۽ رومال ۾ ٻڌل ماني ڪيدي کائڻ لڳو. ان کان اڳين اسٽاپ تي بس بيني تہ تڪڙ ۾ لهي، هٿ ڌوئي پاٽيءَ جو گلاس اڌ-گيدو چاڙهي، وري اچي سيٽ تي وينو تہ سندس انهيءَ عمل تي سندس صاحبيءَ وارو رعب انجنيئر جي دماغ مان نڪري چڪو هئو ۽ يڪدم ڪائنس پڇيائين: ”سائين ! توهان کي ڪهڙي سروس آهي؟“
”ادا! مان مختيار ڪار صاحب جي آفيس ۾ هيڊ منشي آهيان“.
”بلڪل صحيح!“ دل ۾ چوڻ لڳو: ”آفيسر کي پٽيوالا ئي ڪٽندا آهن!“
مطلب: پير کي، خليفا ئي ڪٽندا آهن.

5. اُٺ، الائي ڪهڙي پاسي ليٽي؟ (سنڌ ، پهاڪو)

ڪنير ۽ گاهيءَ گڏجي، هڪڙو اٺ پاڙي تي ڪيو. اٺ جي هڪڙي پاسي، گاهيءَ گاهہ سٽيو تہ ٻئي پاسي، ڪنير پنهنجا ٿانءَ لڏيا.
شهر ويندي، اٺ حسبِ عادت گاهہ واري پاسي لوٽا هٽي، گاهہ جا مُنيا چِني پئي ڪاڏا. اٺ جي انهيءَ زيان تي، ڪنير ڏاڍو خوش ٿيندو پئي آيو.

ساهي پٽڻ لاءِ، منجهند ڏاران هڪ وڻ هينان ڊاہو ڪيائون. اٺ کي بہ هشائي ويهاريائون. ويهڻ بعد اٺ ٿانون واري پاسي ڏانهن ليٽيو تہ نڪر جا ڪوڙ ٿانءَ پڃي پيا. انهيءَ تي ڪنير کي ڏاڍو ڏک ٿيو.

”ٻين تي کلڻ نہ گهرجي! خبر ناهي تہ خدا ڪهڙيءَ ڳالهہ ۾ راضي آهي، اها تہ ڪيس خبر آهي تہ .....“ جت ڪنير کي نصيحت ڪندي چيو: ”اٺ، الائي ڪهڙي پاسي ليٽي“.

مطلب: 1 . ڏسجي اٺ، الائي ڪهڙي ڪڙيءَ تو ليٽي.

2 . خبر ناهي تہ هاڻي ڪنهن جي نقصان جو وارو آهي.

6. اُٺَ نہ رسن، ٻورا رسن. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙي جت، هڪڙي واڻئي سان، سامان ڍوئڻ لاءِ ڀاڙو طئي ڪيو. ٻورا تمام ڳورا پريل هئا. جَتَ لالچ ۾ لتون ڏئي ڀريا هئا. انن جو ڳلو لڏي، جيئن منزل ڏانهن ڪاهي هلڻ لڳو، تيئن اُٺَ مهارون ڇنائي، ٻورا ڪيرائي، جهنگِ مُنهن ڪري ڀڳا. اها حالت ڏسي واڻئي ڪان رهيو نہ ٿيو ۽ جت کي رڙ ڪري چيائين: ”اٺ رٺ تا وڃني!!؟ ورائي اچين! “

”اٺ نہ رنا آهن، ٻورا رنا آهن! “ ڳورن ٻورن ڏي ڏوهہ ڏيندي، جت چيو.

مطلب: 1- ڏوهہ هڪڙو ڪري ۽ مڙهجي ٻئي تي تہ، ان صورت ۾ ائين چيو ويندو آهي.

2- پنڌ پيرن ڪان نہ پڄي، لعنت ڳوڏن تي.

3- مري پنهنجي موت، لک نور شاهہ جي ڪنڌي.

4. رڍ اڳيئي مرڻي، ٻَڌُ پيئي ٻگهاڙ تي.

7. اُني، ٻُهہ ڇُني. (سنڌ پهاڪو)

هڪڙي واپاريءَ، ٻهہ ونی ڪارخاني جي اڱڻ تي لاهرائي ڇڏيو هو. ٻهہ سانڍڻ لاءِ پاندا هيس، جنهن ڪري اڱڻ تي لنباڻ جو خفو نہ پئي ڪيائين. ٻين ڪمن جي ڪري، ٻهہ پاندن ۾ سانڍجي نہ سگهيو هيس. مٿان سانوڻ جو مينهن بہ هڪ ڏينهن، اوچتو اچي ڪڙڪيس. ڦڦڙيءَ اچي ورايس. برسات بند ٿي تہ وَرَ ڪِنجي گهران نڪتو ۽ ڇڙاپ ڇڙاپ ڪندو، ڪارخاني جي اڱڻ تي اچي پهتو.

ٻهہ ڏسي ڏاڍو حيران ٿيو. ٻهہ تہ صحيح سلامت هو، پر ڳپ چڪ بہ ڪانہ هئي.

”هتي برسات نہ پئي آهي ڇا؟“ حيرت مان نوڪر کان پڇيائين.

”پئي هئي!“ نوڪر سندس حيرت کي سمجهندي وضاحت ڪئي. ”اُني، ٻهہ ڇُني“.

مطلب: 1 برسات پئي، ٻهہ ڇُهي ڇڏي.

2. گذريءَ کي ياد نہ ڪجي، جا گذري سا چوکي.

8. آپڻي گهوٽجي تہ نشا ٿيوي. (سنڌ ، پهاڪو)

ڪن موالين، دائري ۾ ڀنگ گهوٽي پئي پيتي. هڪڙومسافر موالي بہ وات ونيو پئي لنگهيو. لُونجهہ تي اهو بہ لنگهي آيو ۽ ڇُڪري چاڙهڻ لاءِ سوال ڪيائين. ٻچيل ڇڪڙيءَ ۾ جوڳِ ۽ پاڻي ملائي، چاڻي گلاس ڀري ڏنائونس.

ڇِتي ۽ تُتي پاڻيءَ، رنگ ئي نہ لاتس.

”يار ! هيءَ تہ لڳي ئي نہ !“ تورو نہ مجيندي چوڻ لڳو: ”نشو ئي نہ چڙهيو!“

”مفت واري شيءِ سان نشو نہ چڙهندو آهي.“ هڪڙي مواليءَ اڍنگي ڳالھ جو اڍنگو جواب ڏيندي چيس.
”اپٽي گهوٽ تہ نشا ٿيوئي! “ ٻئي مواليءَ، پهرئين جي وَٺ وارڻ ڪندي چيو.
مطلب: 1. محنت سان ڪيل ڪم ۾ نشو / سرور/ سڪون آهي.
2. پنهنجي، سنهنجي.
3. پنهنجيءَ ۾ هٿ، پرائيءَ ۾ اکيون.
4. ٻين تي ياڙڻ نہ گهرجي.
5. پنهنجي ٻارجي ، پنهنجي چاڙهجي.
6. هڏ هلائجي، سک پائجي.

9. اڄ نہ ڏٺو لال، تہ سياٽي ئي صحيح. (هندي ، پهاڪو)

هڪڙا موالي، قلندر جو ميلو ڏسڻ لاءِ ڳوٺان نڪتا. واٽ تي هڪڙو دائرو/ مڪان ڏسي، صلاح ڪيائون: ”دائري تان چلم ڦوڪ ڀري، پوءِ هلجي تہ چڱو.“
دائري ۾ آيا تہ چلم جي ٽڏي ڦوڪ ٻجاءِ، چرس جي ٽڏي مني ڦوڪ ڀرڻ لاءِ دل سُرڪين. چرس ڪڍي، سلفي ڀري، وينا سَرِ ڪرڻ. ٻہ ٽي سلفيون سَرِ ڪري، ڊير تي پيا. اهو ڏينهن اتي ئي گذري وين.
ٻئي ڏينهن بہ ڏاڍا ڏڳاڙا هنيائون. لِڳُ لِڳُ آنرجي پين. قلندر تہ ويو ڪانئڻ وسري. سندن اهڙا حال ڏسي، دائري تي رهندڙ موالين، يادگيري ڏيارڻ لاءِ چين: ”لال تي نہ ويندئو ڇا؟“
”آج نہ ديکيا لال، تو ڪل ديکون گا.“ يڪ آواز ٿي چوڻ لڳا.
مطلب: 1- سست ماٺهو، اڄ جو ڪم سياٽي تي ٽاريندو آهي.
2. اڄ جو ڪم، سياٽي تہ نہ ٽارجي.
3. ترت دان، مها پنُ.
4. اڄ جو ڪم، اڄ ڪجي.
5. ڪل ڪري سو آج، آج ڪري سو اب.

10. اک ڏٺيءَ ڳالھ تي ٻہ، ويچار ڪجي. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي نوڪر کي بادشاھ جو بسترو وڇائيندي دل ۾ خيال آيو: ”ڇو نہ نرم بستري جو مزو وٺي ڏسجي! “
سڄي ڏينهن جو ٿڪل هيو. جيئن ئي چادر تاڻي، نرم بستري تي ليٽيو، تيئن ئي اک لڳي ويس.
سمهڻ وقت راڻي صاحبہ آئي، ڪيس بادشاھ سمجهي پاسڙو ڏئي سمهي پئي. گهڙيءَ ڪانپوءِ، بادشاھ سلامت پاڻ وزير سميت خلوت گاھ ۾ آيو. راڻيءَ کي ٻيلھ ستل ڏسي، باھ ٿي ويو. تلوار ڪڍي، ٻنهي تي وار ڪرڻ وارو هيو جو وزير ٻانهن کان جهلي ورتس: ”جيئندا قبلا! اڳهرو قدم نہ کڻڻ گهرجي! “
”اکين سان ڏسڻ ڪانپوءِ، ڪهڙو ويچارجي؟“ بادشاھ وزير کي چيو.
تنهن هوندي بہ وزير ڪيس پاسي تي ڏکي ويو.

سندن واڪي تي نوڪر جي اک کلي پئي. پاڻ کي راڻيءَ سان ستل ڏسي ڊڄي ويو. ٻُل ڏئي اٿيو ۽ پلنگ تان هٺ وڃي ڦهڪو ڪيائين. ايتري ۾ راڻيءَ جي به اک کلي پئي. يڪدم سندس پيرن تي ڪري پيو ۽ ڪيس سموري ماجرا ڪري ٻڌايائين.

”پاڻ ته مئو هئين، پر مون کي به مارائين ها!“ راڻيءَ دَبُ پٽيندي چيس.

ٻنهي جي ماجرا ٻڌي، بادشاهه حيرت ۾ پئجي ويو.

”تنهنجي ڳالهه بلڪل صحيح آهي! تڪڙو قدم نه کڻجي.“ بادشاهه وزير کي چيو: ”اک ڏٺيءَ ڳالهه تي به ويچار ڪجي!“

مطلب: 1 . ڪنن ٻڌيءَ تي ته ويچار ڪجي پر اکين ڏٺيءَ تي به ويچار ڪجي.

2 . ڪو به قدم تڪڙو ۽ اٻهرو نه کڻجي.

11. اک ڏٺيءَ ڳالهه لاءِ، ڪهڙو پڇڻ؟ (سنڌ، چوڻي)

هڪڙي ماڻهوءَ حجم کان وار پئي لهرايا. وارن لهندي، حجم کان پڇيائين: ”وار، اڇا گهڻا آهن ڪن ڪارا؟“

”جيڪي به آهن، سي تنهنجي اڳيان جهوليءَ ۾ پيا پون. اکين سان پيو ڏسين ته به پيو پڇين!“ حجام پنهنجي فيصلي ٻڌائڻ کان لنوائيندي چيس: ”اکين ڏٺيءَ ڳالهه لاءِ ڪهڙو پڇڻ؟“

مطلب: 1- هٿ ڪنگڻ کي ڇا / ڪهڙي آرسي ڏيکاربي؟

2- پڌري ڳالهه لاءِ پڇا / پڇر نه ڪبي.

12. اکين وارا، دنيا ۾ ٿورا آهن. (ساهتي ، چوڻي)

ٻن دوستن جو پاڻ ۾ بحث ٿي پيو.

”دنيا ۾ انڌا گهڻا آهن!“ هڪڙي جو موقف هئو.

”دنيا ۾ اکين وارا گهڻا آهن!“ ٻئي جو ضد هئو.

”آزمائي ڏسون ته دنيا ۾ ڪير گهڻا آهن!“ ٽئين سنگتيءَ، بحث مان بيزار ٿيندي، صلاح ڏنن.

صلاح بيني ته: ٻه ڄڻا سَرَ مُڇي منجهانئن نوڙ وٺيندا ۽ ٽيون ڄڻو، لنگهندڙن / واٽهڙن کي جاچي، انڌن ۽ سڄن جي فهرست تيار ڪندو.

سَرَ مُڇي، هڪڙي چو- واٽي تي نوڙ وٽڻ وينا.

”ڇا ٿا ڪيو؟“ پهرئين لنگهندڙ کانئن پڇيو.

”نوڙ ٿا وٽيون!“ پڇندڙ کي جواب ڏئي، سندس وڄڻ کانپوءِ، لسٽ تيار ڪندڙ ڏانهن منهن ڪري چيائون: ”لکيس انڌن جي لسٽ ۾!“

ڪوڙ ماڻهو لنگهيا. منجهانئن گهڻن ئي ساڳيو سوال پڇيو. انهن سمورن جا نالا، انڌن جي لسٽ ۾ لکيائون.

”نوڙ ٿا وٽيو ڇا؟“ شام ڏاري هڪڙو همراهه لنگهيو ۽ ائين پڇيائين.

”هائو! نوڙ ٿا وٽيون!“ ڪيس جواب ڏئي، لسٽ تيار ڪندڙ ڏي مهڙ ڪري چيائون: ”لک سڄن جي لسٽ ۾.“

شام جو ٻئي لسٽون پيٽيائون. انتن واري لسٽ تمام ڏگهي هئي. لسٽ تيار ڪندڙ رڙ ڪري چيو: ”اکين وارا، دنيا ۾ ٿورا آهن!“

مطلب: ٻري ڀلي جي تميز ڪندڙ /حياداريءَ /سمجهه/عقل وارا دنيا ۾ ٿورا آهن.

13. اڪيين لونگ لڳن، جعفر وسري وڃن. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي عورت جي جعفر نالي هڪڙي مرد سان ياري هئي. وقت گذرڻ بعد، ان عورت جي لونگ نالي، ٻئي مرد سان بہ ڏيٺ ٿي وئي. اک جي ڇپڙي اٽڪڻ سان ٻنهي جو پاڻ ۾ قرب وڌي ويو، جنهن ڪري مائيءَ کان اڳيون يار جعفر وسري ويو.

اها خبر جڏهن جعفر کي پئي، تنهن يارڙيءَ ڏانهن ڏوراپو ڏياري موڪليو: ”اکيين لڳا لونگ، جعفر ويا وسري“.

مطلب: 1- اڳيان ويا وسري، پويان لڳا مصري.

2- نون دوستن آئي، پراڻا وسري وڃن.

14. اميدن تي جهان قائم آهي. (ساهتي ، چوڻي)

هڪڙي دڪاندار وٽان، ڳوٺ جو ملان بہ اوڌر تي سودو ڪڻندو هيو ۽ مڱڻهار بہ . هڪ دفعي ٻئي گهڻي اوڌر ڪٽي ويا ۽ چڱي وقت تائين نہ موٽاياڻون.

”سائين ايڏي اوڌر ڪنئي اٿو!“ دڪاندار ملان کان پڇيو: ”موٽائڻ جي نيت بہ اٿو يا؟ رڳو ڳڻُ ڪٽان!“

”بلڪل موٽائبي!“ ملان آٿت ڏيندي چيس.

”موٽائيندين وري ڪٿان!؟ پگهار تي حساب چڪتو ٿئي نہ ٿو! اوڌر ڪيئن لهندي؟“

”ابا! رڳو پگهار آهي ڇا؟“ ملان سمجهائيندي چيس: ”ٻِگَ پُرَ بہ تہ آهي! “

”اها ٻِگَ پُرَ، ڇا آهي؟“ دڪاندار پڇيس.

”ابا! وڏيرو بيماريءَ جي بستري تي پيو آهي. ڏينهن- ٻن جو مهمان آهي. نيٺ هن جهان مان هر ڪنهن کي هلڻو آهي. نهراڄُ ٿيندو. لٽو ڪپڙو، لٽو پٽو، خيرُ خيرات، ختما درود، گنج تي ويندا. تنهنجا قرض تہ لهي ويندا، هتائين تون قرضي هوندين.“ ملان لاجواب ڪندي چيس.

هڪ ڏينهن مڱڻهار کان بہ ساڳيو سوال پڇيائين.

”اوڌر جلد موٽائبي!“ مڱڻهار موٽ ۾ چيس: ”وڏيرو بيماريءَ جي بستري تي پيو آهي! اجهو چاق ٿيو! خوشي ٿيندي، گهور گهابور جام پوندي. تنهنجا قرض چپٽين تي لهي ويندا“.

ٻن چئن ڏينهن پڇاڻان، وڏيرو چاق ٿي ويو. خوشي ٿي. دهلاريءَ/ مڱڻهار کي گهور جام پئي، دڪاندار جا قرض لاٿائين.

”تون قرض نہ لاهيندين!“ دڪاندار، سيڌي ونڻ لاءِ آيل ملان کي، ٽوڪيندي چيو.

”رک الله تي! ملان دلداري ڏنس“.

هفتي ٻن بعد وڏيرو وري ڍهي پيو ۽ هلي پيو. ملان کي بہ ججهو مال مليو. قرض موٽائيندي دڪاندار کي چيائين:” اميدن تي جهان قائم آهي“.

مطلب: 1- دنيا اميد تي قائم آهي.
2- توڪل جا ٻيڙا پار آهن.

15. اڻ هوند ۾ پئسي پلو مهانگو، هوند ۾ رپئي پلو سستو . (ساهتي ، پهاڪا)

هڪڙو همراهه ڳوٺان ڪمائڻ جي نيت سان پائٽيو ساڻ ڪري نڪتو. رستي ۾ هڪڙو ميربحر مليس، جنهن پلا پئي کپايا. ڪانئس پلو چڪايائين: ”پلو گهٽين تو ڏين؟“
”پائيءِ ۾!“
کيسي ۾ پئسو ڪونہ هئس، يڪدم ڳالهه ناهيندي چيائين: ”نہ ادا! پلا ايڏا مهانگا ڪونہ ٿيا آهن. ظلم آهي! پائيءِ ۾ پلو! “
”نصيب وارا وني کائيندا. سجن سڪٽن لاءِ تہ بلڪل مهانگا آهن. انهن لاءِ پلا نہ پر پلي، سا بہ چٽن جي، پلي آهي!“ ميربحر ٺوڪيندي چيس.
همراهه ڪنڌ هيٺ ڪيون، شهر وڃي نڪتو. جتي چاچي پائٽي کي خاصي مزوري ملي. پندرنهن ويهہ تاريخون هنيائون. چڱا پئسا ملين.
ڳوٺ موٽندي پلن وارو ميربحر مُنهن پين. ڪانئس وري پلا چڪاياڻون. پلن واري سمجهيو تہ وقت وڃائيندا، تنهن ڪري پچائڻ وارو اگهه ٻڌاياڻين.
”بابا! اج پلو وٺندا سين! ڪجهہ لاهو گاهو ڪر! “
”نہ بابا! توهان رڳو چڪائيندا آهيو! وٺندا ناهيو! وٺڻ وارو مهانڊو ئي ٻيو. بهرحال سئو ڳالهہ جي هڪ ڳالهہ! آخري اگهہ!! پلي جو رپيو وٺندم! پُڄاءِ پَئيوَ تہ وٺو، نہ تہ دڳُ ڪليل اٿو“.
”رپئي ۾ پلو سستو آهي! “ چاچي، روپيو جوڙي، پلو وٺندي چيو.
”چاچا!“ رستي ۾ پائٽئي چاچي کان پڇيو: ”پائيءِ ۾ پلو نہ ورتئي، چيئي: مهانگو آهي. هاڻي رپئي ۾ سستو سجهي ورتئي! سو ڪيئن؟“
”ابا هوند تي هر شيءِ سستي آهي، اڻ هوند ۾ هر شيءِ مهانگي آهي!“ پائٽئي کي نصيحت ڪندي چيائين: ”اڻ هوند ۾ پئسي پلو مهانگو، هوند ۾ رپئي پلو سستو!“
مطلب: 1- هوند تي، هونگر آهي.
2- پئسن واري لاءِ، هر شيءِ سستي آهي. غريب لاءِ هر شيءِ مهانگي آهي.

16. اهو چوئٿ ئي مري ويو، جيڪو چٽا ڪپائيندو هيو. (وچولو ، پهاڪو)

چوئٿ رام نالي، هڪڙو هندو پائيبند، مانجهند شهر جو مسڪين رهاڪو هئو. ننڍي هوندي چٽا / ڪُهر ناهي کپائيندو هيو. پنهنجي ساک ويهارڻ لاءِ سنا چٽا صفائيءَ سترائيءَ سان ناهي وڪڻندو هيو، جنهن ڪري ڪيس ڀاڳ لڳو ۽ امير ٿي ويو.
امير ٿيڻ بعد، ڪُهر کپائڻ ڇڏي ڏنائين ۽ وڏا واپار ڪرڻ لڳو. سندس ڪُهر ڏاڍا مشهور هئا، جيڪي بعد ۾ ماڻهن کي ملڻ بند ٿي ويا.
ماڻهو انهن ڏينهن ۽ ڪُهرن کي ياد ڪري چوندا هئا: ”اهو چوئٿ ئي مري ويو، جيڪو چٽا ڪپائيندو هيو! “
مطلب: اها ڪڪڙئي مري وئي، جيڪا سونا آنا ڏيندي هئي.

2. اهي تنيا ئي مري ويا، جيڪي گهڻا بخشائيندا هئا.
3. اهي ويرا ئي ويا، جڏهن جيءَ کي خوشيون ملنديون هيون.

17. ايمان ناهي ته ٺلهائپ به ڪم جي ناهي. (سنڌ ، چوڻي)

هڪڙي ڪراڙي، شهر مان وکر وٺي، ڳوٺ ڏانهن موٽندي رستي ۾ هڪڙي وڻ هينان ساهي پٽڻ لاءِ ترسي. مٿي جو بار لاهي هيٺ رکيائين. وڻ جي ڇانوءَ ۾ آساس وٺڻ بعد، ٻيري کڻڻ لاءِ اٿي ته کڻي نه سگهي. هيڏي هوڏي ڏٺائين ته ڪير به ڪونه هئو. تنهنڪري ڪنهن واٽهڙوءَ جو انتظار ڪرڻ لڳي ته جيئن ڪيس هڙ کڻائڻ ۾ مدد ڪرائي.

ڪجھ وقت بعد، هڪڙو ٺلهو متارو همراهه اچي اتان لانگهائو ٿيو.

”ابا!“ ٺلهي همراهه کي سڏي ڪراڙيءَ چيو: ”مون ڪراڙيءَ کي هيءَ هڙ ته کڻاءِ!“

ٺلهو مدد لاءِ آيو. ٻيري کڻائڻ کڻائڻ جي ماڳ، ٺلهائپ سبب موراڳو نِوڙي ئي نه سگهيو.

”ماسي!“ ٻنا نِوڙڻ جي ٺلهي چيو: ”مون کان هڙ نه کڄندي!“

”ابا!“ ڪراڙيءَ حيران ٿيندي چيس: ”ڏسڻ جو ته ٺلهو ٺنيرو آهين. باقي هيءَ هڙ تو کان نه کڄندي!“

”ماسي!“ ٺلهي وضاحت ڪندي چيس: ”ايمان ناهي ته ٺلهائپ به ڪم جي ناهي.“

مطلب: 1- دل ڪم ڪندي آهي، طاقت نه.

2- تنگ پيٽو ڪم ڪري، ٻانهن پيٽو ڪم ڪري، دل پيٽو نه ڪري.

18. باپ ڪمائيءَ ۽ آپ ڪمائيءَ، سَنتو آهي. (هندي ، چوڻي)

هڪڙي نوجوان، ريشمي رومال سان پراڻو ۽ ڦاٽل بوٽ پئي اگهيو ته هڪڙي دوست عجب مان پڇيس: ”اوچي رومال جو اهو قدر آهي، جو ان سان ڪنا ۽ ميرا ٺوبر پيا اُگهجن!“

”هيءُ بوٽ، مون محنت مزدور ڪري، ٻکون ڪاٽي، پاڇي ڪيل پئسن مان ورتو آهي! ان جو خيال ته مون کي ئي ڪرڻو آهي نه !؟!“ نوجوان، بوٽ اگهڻ جو جواز پيش ڪيو.

”رومال به ته تنهنجو آهي! ان جو به ته توکي ئي خيال رکڻو آهي! ان سان گندا لِٿَر اگهڻ، ڪٿان جي عقلمندي آهي!“

”بيشڪ ! رومال منهنجو آهي!“ نوجوان وضاحت ڪندي ٻڌايس: ”پر ورتل ته بابي جي ڪمائيءَ مان آهي!“

”تنهن ڪري تو وٽ انهيءَ جو قدر گهٽ آهي، هونئن به..... “ دوست چٽر ڪندي چيس: ”باپ ڪمائيءَ ۽ آپ ڪمائيءَ، سنتو آهي!“

مطلب: 1- هڏ هٽي ڪمائڻ سان هر شيءِ جو قدر ٿئي ٿو.

ٻيٽيو: آپ ڪمائيءَ ۽ باپ ڪمائيءَ ۾ فرق آهي.

19. بک نه پڇي ڳِنڍڻ، ننڊ نه پڇي اوڇڻ. (سنڌ ، چوڻي)

هڪڙي الله لوڪ درويش جي پنداري ۾ روٽيون پچي تيار ٿيون. غربت سبب، ڳنڍڻ / ٻوڙ جو بندوبست نه ڪري سگهيو. هڪڙي ٻالڪي رُکي ماني کائڻ کان انڪار ڪيس. ان تي خدمتگار ٻالڪن کي درويش چيو: ”هن جي ماني سانديي رکو! بک لڳندس ته پاڻهئي

كائيندو!“
ويلو ٽرڻ بعد، ٻالڪي کي اڃي بک ستايو. مانيءَ لاءِ ٻاڏائڻ لڳو. ٻالڪن تہ ٻڌس ئي نہ! وڏي رِنجھ ڪِنجھ بعد ساڳي رڪيل ماني آٽي ٻوٽ واري هنيائونس، جيڪا ٻنا چون چرا جي رهڙي ويو.
اهو لقاءُ ڏسي، درويش چيو: ”بک نہ پڇي ڳنڍڻ، ننڊ نہ پڇي اوڇڻ!“
مطلب: 1- بکئي کي بصر سان روٽي رڪيائي، سيري ڪان سواد ۾ ڏيڍي سوائي.
2- بکئي کي، ٻٽ بہ ڏُور.
3- بکئي جون اکيون، چلھ ۾.
4- بک وچان، اوگھڙ ياد ئي نہ.

20. بکيي چکي چيو: ”بقال ڪرا! يا بقال جي زال ڪرا!“ (سرو، پهاڪو)

جابلو علائقي جو هڪڙو همراھ، جبل ڪان لٿو ۽ سنڌ جي هڪڙي شهر ۾ هڪڙي هندو دڪاندار/ بقال وٽ اچي عارضي طور مزدوريءَ تي بيٺو. دڪاندار وٽ روزانو، گهران پاپڙ پوريون پڇي ايندرين هيون، جن کي ڏسي هن جو وات بہ پاڻي پيو ٿيندو هيو.
واڻيو بہ انهيءَ ڳالھ کي تاڙي ويو. هڪ ڏينهن ماني کائڻ بعد، ڪجھ پاپڙ پوريون ۽ ٻوڙ پلاءُ بچي پيس. اوبر اچلائڻ بدران، کيس کائڻ لاءِ ڏنائين. جابلو همراھ سٺيا ۽ نرم نرم ڪاڏا ڪاڏا تہ دل هُرکي پيس.
روزانو واڻيي جي گهران، ماني ونڻ ويندو هيو. واڻيي جي زال کي لٽن ڪپڙن ۾ اڇو اجرو ڏسي بہ پيو دل ۾ هرکندو هيو.
”يا الله!“ اوبر کائي، دل ۾ شڪراني طور چوندو هيو: ”بخال ڪرا! يا بخال جي زال ڪرا!“
مطلب:1- چريي چکي ڏنو، چي: ”ڳڙا!“
2- جيڪي هتي هِرن ٿا، سي هُتي ڪين مُڙن ٿا.
3- چريي چکي ڏنو، چي: ”هلندي ڪا ٿندي!“
4- چريءَ چکي ڏنو، چي: ”هل ڪالهوڪي هنڌا!“

21. بگھڙ ڏسڻ ڪانپوءِ، قاضي تہ چيلي کي چڏي پر چيلو قاضيءَ کي نہ چڏي. (ساهتي، پهاڪو)

هڪڙو قاضي، هڪڙي ڳوٺ ۾ فيصلي ڪرڻ لاءِ ويو. واپسيءَ تي کيس تحفي ۾ هڪڙو چيلو مليو، جيڪو ڊڍي / گهوڙي تي ساڻ ڪنيو، رات ڏاري جهنگ مان پئي آيو تہ هڪڙو بگھڙ ويجهو پوندو پئي ويس. آخر چيلي مان ڪٽي هٿ ڪديائين.
چيلي کي بہ ساھ پيارو هو. بگھڙ جي پَوَ کان ڊڍي سنئين ڊوڙڻ لڳو. هاڻي تہ بگھڙ جو خطرو، تهائين وڏي ويو. اها حالت ڏسي قاضي پنهنجي مُنهن چوڻ لڳو: ”قاضي تہ چيلي کي چڏي، پر چيلو بہ قاضيءَ کي چڏي نہ!“
مطلب:1- الله تہ ڏئي پر الاهڙي بہ سهي نہ!
2- الله ڏيوئي، ميان ڏيوئي، صحبت خان نہ ڏيوئي.

3- جِنُ تہ جَنيءَ کي چڙي، پر جَني جِنَ کي نہ چڙي.

4- ڦاسڻ ڪانپوءِ، پناڻ تہ ڪمبل کي چڙي پر ڪمبل پناڻ کي نہ چڙي.

22. ٻاليتو، نہ ماليتو. (هندي /چوٽي)

هڪڙي عيالدار ڪان هڪڙو ڀاڙيسري اوڌر گهرڻ آيو تہ ڪيس ٺپ جواب ڏنائين.

”هيءُ اشراف ماڻهو آهي! ضرورت هوندس، تنهن ڪري تو وٽ لنگهي آيو آهي.“ اتي ويٺل ٻئي ڀاڙيسريءَ پارت ڪندي چيس: ”اوڌر ڏئينس تہ وڃي مهل ڪري!“

”ادا اهو دنيا جو وهنوار آهي. اڄ مان ڏيندم تہ سڀاڻي ٻيو ڪير بہ مون کي ڏيندو. پر ڳالهہ هيءَ آهي تہ مون وٽ واڌارو پئسو آهي ڪونہ.“ عيالدار چيو.

”انهيءَ ڳالهہ تي ڪير ڪونہ وَسَهندو!“

”ادا! ڪو سادو آهين. ننڍي ڳالهہ نٿو سمجهين!“ ڪيس يقين ڏياريندي چيائين: ”ٻاليتو، نہ ماليتو.“

مطلب:1- سرڻ جي آکيري ۾، ماس ڪٿان ايندو؟

2- جيڏا ڏوتا، تيڏا ٻوتا.

3- ايندو سڀ ڪو ڏسي، ويندو ڪوئي نہ ڏسي.

4- ماريءَ جي گهر، هڏن جو ڍير.

5- عيالدار، مالدار نہ هوندو.

6- گهٽي ڪائڻ وارن وٽ، بچت ڪين تي ٿئي.

23. ٻڏيءَ ٻيڙي جون، هريڙون بہ پليون. (سنڌ، پهاڪو)

سامان سان ڀريل ٻيڙي، هڪڙي پتڻ ڪان ٻئي تي پُور ڪنيو پئي وئي، جو واٽ تي طوفان سبب اونڌي ٿي پئي. ماڻهو تہ جيئن تيئن بچيا پر سامان درياهہ داخل ٿي ويو. هريڙن جي هڪڙي ٻوري پئي تري، جيڪا ناڪئو صحيح سلامت ٻاهر ڪڍي آيو.

”ٻڏيءَ ٻيڙيءَ جون، هريڙون بہ پليون.“ ٻوري ڏسي مالڪ چيو.

مطلب: 1- ٻڏيءَ ٻيڙيءَ جو لوهہ / لوڻ بہ ڪار.

2- ٻڏيءَ ٻيڙيءَ جو هريو بہ ڪار.

3- سڙندڙ گهر جون چڪي ڪڍيل پٽيون بہ ڪار.

4- نہ ملڻ واري جاءِ تان ڪجهہ ملي تہ غنيمت.

24. ٻن ٻيڙن ۾ جيڪو چڙهي، ڄڏا تنهن جا چيرجن. (هندي ،پهاڪو)

هڪڙي شهزادي، درياءَ جي سير تي نڪتي. ٻيڙين جي سفر، ڪيس ڏاڍو مزو ڏنو.

”هڪ ٻيڙيءَ تي چڙهڻ ۾ ايڏو مزو آهي تہ ٻن تي چڙهڻ ۾ اجا وڌيڪ مزو هوندو.“ دل ۾ خيال ايندي، خواهش پوري ٿيڻ جو اظهار فرمايائين.

ميربحرن کي تعميل لاءِ حڪم ٿي ويو. حڪم جا ٻڌا ٻنا چون چانءِ جي بہ ٻيڙيون پاڻ ۾ سلهاڙي آيا. هڪُ پير هڪَ ٻيڙيءَ ۾ تہ ٻيو ٻيءَ ۾ رکي، شهزادي صاحبہ هلڻ لاءِ حڪم ڏنو. ٻيڙيون وچ سِيرَ تي پهتيون تہ چولين سبب هڪ ٻئي کان وٿيرڪيون پئي ٿيون، جنهن سبب شهزادي صاحبہ کي ڪافي تڪليف پئي پهتي. ٻيڙيون يڪدم پتڻ تي

موٽرايائين.
”ٻن ٻيڙيين جي سفر جو مزو ڪيئن هئو؟!“ هڪڙيءَ سهيليءَ ڪانئس پڇيو.
”ٻن ٻيڙين ۾ جيڪو چڙهي، ڇڏا تنهن جا چيرجن.“ تجربي جي بنياد تي شهزاديءَ ٻڌايس.
مطلب: 1- جيڪو گهڻي جي لالچ ڪندو، سو تڪليف وڏي ڏسندو.
2- جيڪو هڪ وقت گهڻن ڪمن ۾ هٿ وجهندو، سو جوڪي/ چيهي / ٽوٽي ۾ پوندو.
3- ٻه گدرا، مٺ ۾ ڪين ايندا آهن.

25. ٻن جوين جو وَرُ، تنهن جو جيئري ئي جهنم ۾ گهر. (سنڌ ۽ چوٽي)

هڪڙي همراهه کي ٻه زالون هيون. ننڍيءَ لاءِ ماڙيءَ تي ۽ وڏيءَ لاءِ هيٺ رهڻ جو بندوبست ڪيو هئائين. هڪڙيءَ رات هڪڙيءَ وٽ ته ٻيءَ رات ٻيءَ وٽ ترسندو هيو.
هڪ رات ٻئي ڳوٺ ۾ ڪم سانگي هليو ويو. اها رات وڏيءَ گهرواريءَ جي حصي جي هئي.
هڪڙي چور کي ٻه خبر پئي ته اڄ رات گهر ڌڻي يا مرد ماڻهو گهر ۾ ڪونهي. چوريءَ لاءِ پلو موقعو آهي. هتان نه وڃائڻ گهرجي.
چور ٻه رات جو پيرُ پيرَ ۾ ڏئي اچي گهر ۾ گهڙيو. سمجهيائين: هيٺ ماڻهو هوندا، ڪڙڪي تي اٿي پوندا. مٿي ڪير نه ڏسندو ۽ چوري ڪرڻ سهنجي رهندي. دل ۾ اها ڳالهه تلي، ڏاڪڻ تي چپ هٽي چڙهڻ لڳو ته وڏيءَ زال کي سنيال تي وئي. ان وري پنهنجي دل ۾ سمجهيو: ”لاشڪ مڙسم رات جو ئي موٽيو آهي. مون ڪراڙيءَ وٽ ترسڻ کان هن نوجوانڙيءَ ڏي پيکو تو وڃي.“
پنهنجو حق اکين سامهون هتان ويندي سهي نه سگهي. ٽپُ ڏئي ڪٽ تان اٿي ۽ وڃي ڄنگهن ۾ ٻک وڌائينس.
مڃاڻ ان ڦت ننڍيءَ زال کي به جاڳَ تي پئي، تنهن سمجهيو ته: ”پهاڄ پئي مٿي ايندڙ مڙس کي هيٺ ڇڪي، جو نه مان ڪيس مٿي ڇڪي وٺان.“ اهو سوچي چور کي مڙس سمجهي، ڳچيءَ ۾ ٻاڪر وجهي مٿي ڇڪڻ لڳي.
چور ماڻهو اڳي ئي ٻاڙي، ويتر جو ٻه ٻاڪر پيس ته تهائين سست تي پيو. هاٺي هينين هيٺ ڇڪڻ تي ته مٿين مٿي. وچ ۾ چور جو ڪيڪروٽ پئي پيو. صبح تائين وچ تي ٽنگيو رهيو. صبح جي روشنيءَ ۾ ٻنهي زالن ڪيس سڃاتي، ڪٽي چور ڪئي. ماڻهو مڙي ويا. لت ڏئي ڪٽي چور کي ٻڌائون.
”چوريءَ جي ارادي سان آيو هيس!“ ٺڦا توقيءَ تي چور سچي ڪئي.
”پوءِ توکي ڪهڙي سزا ڏيون؟“ ماڻهن پڇيس.
”اصل سزا ته سچي رات ڪاٽي اٿم! تنهن هوندي ٻه جيڪا ڏيڻ چاهيو سا قبوليندم پر هڪڙي سزا نه ڏجو!“ چور مشروط سزا قبوليندي چيو: ”ٻن جوين سان نه پرڻائجو.“
”ڇو؟“ ميڙ مان هڪڙي پڇيس.
”ٻه-جوئي جي بدران هڪ رات ۾ ايترو لوڙيو اٿم. اصل مالڪ سان ته الائي ڪهڙي جٺ هوندي.“ وضاحت ڪندي چوڻ لڳو: ”ٻن جوين جو وَرُ، تنهن جو جيئري ئي جهنم ۾ گهر.“

مطلب:1- ٻہ- جوئي سان، ٽيھہ ئي روز ٿمجھڻ آھي.

2- زال زحمت ، ٻارَ ٻرو، وَسُ پڇئي تہ گُھم چڙو.

26. ٻني سائي جي سائي، گاھي ٻڪئي جو ٻڪيو. (سرو، پھاڪو)

ھڪڙي ھاريءَ گاھ جو ٻارو ڪن پوکيو ھيو. جنھن مان روزانو ھڪڙو گاھي، چوريءَ گاھ ڪري ويندو ھئس. ڏاڍا پيرا ڪنيائين، پر چورُ رخ نہ چڙھيس. پر واري ھاريءَ ڪي دانھن ڏنائين. جنھن سر زمين ڏسي چيس: "بيشڪ! گاھي گاھ ڪري ويو آھي. پر انھن جاين تي گاھ ويتر زور ڏئي ڦُٽو آھي. ڪير ڪنھن جو نصيب ڪائي نٿو سگھي." اجا آٽت ڏيندي چيائينس: "ٻني سائي جي سائي، گاھي ٻڪئي جو ٻڪيو."

مطلب: 1- چوري ڪندڙ سدائين سڄو، پاڳيو سدائين سائو.

2- پاڳين جا پاندا، سدائين پرپور.

3- ٻاھ جو سڙيو، چور جو ڦُريو، بيماريءَ جو ستايل، سدائين تڪليف ۾ نتا رھن.

4- ڏٿُ نہ ڪٽو، ڏوتي ڪٽا.

5- زمين سدائين اناج ڏئي پئي. متس پلجندڙن وٽ، حرص اڻ ڪٽ ۽ ٻک اڻ مٽ آھي.

27. ٻيلي ڪي ٻاھ لڳي، راڪن پڪاريو، ٻارھين مھيني ورندي آئي: "وِسائي ڇڏيو!" (سرو، پھاڪو)

چاليھي جي مند ۾ ڪڇي جي علائقي ۾ ھڪڙي ٻيلي ڪي ٻاھ لڳي، جيڪا تيزيءَ سان سڄي ٻيلي ڪي وڪوڙي وئي. ٻاھ وِسائڻ راڪن جي ٻس جي ٻات نہ ھئي. ان ڪري ويچارا، متين صاحبن ڏانھن ڀڳا تہ جيئن اھي ٻاھ وسائڻ لاءِ ترت قدم کڻن.

ترت عملدارن وٽ ايترا وسائل نہ ھئا. انھن رپورٽ ڪي اجا اڳيرو ڌِڪو ڏئي ڇڏيو. ڪاغذي گھوڙا متي تائين ڊوڙڻ لڳا. رپورٽون متي ويون، وري موٽي ھيٺ پھتيون تہ ٻارنھن مھينا ڪن لڳي ويس. ھيٺ پھتل حڪمنامي ۾ لکيل ھيو: "ٻاھ وسائي ڇڏيو!"

مطلب: غير ضروري ڪاغذي ڪاروائيءَ سبب، نفعي بجاءِ نقصان پوي ٿو.

28. ٻين سان پلي ٻَڄُ ڪڇي پر استادن سان نہ ڪڇي. (ھندي، چوٽي/پھاڪو)

ھڪڙو ماڻھو گھڻن جو قرضي ھو. پنھنجي سڃائيءَ جو ڪنھن سان اظھار بہ نہ پئي ڪيائين. ڪيس انديشو ھيو تہ ڪير بہ اعتبار نہ ڪندو، ويتر خواري تي پوندي.

وڏي سوچ ويچار ڪانپوءِ ڪيس ھڪڙو دوست ياد آيو، جيڪو وڏو ھوشيار ۽ چالاڪ ھيو. ساڻس وڃي دل جو حال اوريائين ۽ قرضين ڪان بچڻ لاءِ ڪائنس ترڪيب پڇيائين.

"جيڪڏھن ماڻھن کي اھو يقين ٿي وڃي تہ .... " دوست صلاح ڏيندي چيس: "تون چريو ٿي ويو آھين تہ پوءِ تو ڪان ڪير بہ قرض نہ گھرندو!"

"ماڻھن کي منھنجي چريي ھجڻ جو يقين ڪير ڏياريندو؟!"

"تون ھينئن ڪر!" پٽي پڙھائيندي چيائينس: " جيڪو بہ توکان قرض گھري، ڪيس موٽ ۾ چئو: "ٻَڄُ!"

"ائين ڪرڻ سان ڇا ٿيندو؟"

"توکي ھر ڪو چريو سمجھندو ۽ قرض تان ھٿ ڪڻي ويندو."

انهيءَ ترڪيب تي عمل ڪرڻ بعد، گهڻن قرضين مان جان آجي ٿي ويس.
صلاح ڏيندڙ دوست جو بہ مٿس قرض هيو. ان بہ هڪ ڏينهن قرض جي تقاضا ڪيس تہ ڪيس بہ چيائين: ”نچُ!“
”اسان سان بہ نِچُ!“ وڪيل حيرت ڪائيندي پڇيس.
”ها! ها! توسان تہ نچُ پر تنهنجي وڏن سان بہ نچُ!“
”بين سان پلي نِچُ ڪجي پر استادن سان نہ ڪجي!“ صلاح ڏيندڙ دوست افسوس ڪائيندي سمجهايس.
مطلب:1- ٻليءَ شير پڙهايا، ڦير ٻلي ڪون ڪاوڻ آيا.
2- لُچَ ڪي عقل ڏسڻ : پاڻ سان دشمني ويهارڻ.
3- چڱائي ڪر جٽ سان تہ جٽ ڦيرائي هٽئي پٽ سان.
پيٽيو:- يارن سان پمبئون نہ ڪجي.

29. ڀاڙين مٿان پِٽِ، ڪانون وڏي ڪيري. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو همراهہ زال ساڻ ڪري، ساهرين وڃي رهيو هو تہ وات ويندي بہ شاهينگ ڦري آيس. پيو ڪجهہ نہ ڏسي چيائونس: ”اها مائي اسان کي ڏي!“
”هتي پرسان کوہ آهي، اتي هلي وضو ڪري، ٽپهريءَ جي نماز پڙهي زال کان موڪلايان تو، پوءِ توهان پلي وني وڃوس!“ ڊپ کان ڪين چيائين.
کوہ تي آيا. کوہ جي چوڌاري ڦٽل پٽ هئي. چور ان جي اوٽ تي وينا. مرد وضو ساريو. جوٽس پر ۾ تي ويني ۽ پاڻ ڊگهي نماز جوٽيائين، تان جو سج بہ لهي ويو. واهيري جي وير تي پکي بہ موٽيا. پٽ ڏاري وڻ هئا. تن تي ڪانون جا آکيرا هئا. وٽن تي لهڻ وقت ڪانگن اوڦتو ماٿهو ڏٺا تہ ڪانگيرو ڪٽي ڪيائون. ڪانون جي بوهياري تي پِٽِ جهِمِ ڪائي، آءُ ڪيو ۽ ٻئي چور پٽ هينيان دبجي مري ويا.
”يچ تہ پچون! خدا جان آ بچائي!“ مائيءَ مڙس کي سجدي مان اٿاريندي چيو.
”ڀاڙين مٿان پٽ، آهي ڪانون ڪيرائي!“
مطلب:1- بچڙي ماڻهوءَ کي بچڙائيءَ جي سزا ملي وڃي ٿي.
2- بزدل / سست ماڻهوءَ کي هر ننڍي وڏي شيءِ کان نقصان رسندو آهي.

30. پريءَ بيڙيءَ ۾، واٽيو ڳورو. (سنڌ ، پهاڪو)

هڪڙي بيڙي، درياهي سفر دوران طوفاني هوائن جي رخ چڙهي وئي.
”بيڙي سامان سبب تمام ڳوري ٿي وئي آهي!“ ناڪئي پيشگي اعلان ڪيو: ”ڪجهہ سامان ڦٽو ڪبو، تڏهن بيڙي ٻڏڻ کان بچندي ۽ جيڪي تارُو هجن سي بہ لهڻ جي قرباني ڏين.“
هڪڙي واٽئي / واپاريءَ ڪانسواءِ سمورا مسافر هٿين خالي هئا. واٽئي وٽ دوڪان جو وزنائتو وکر/ سيڌو هيو. سيني يڪراءِ تي واٽيي کي چيو: ”جيڪڏهن سامان سميت تون لهڻ جي قرباني ڏين تہ هوند بيڙي ٻڏڻ کان بچي وڃي ۽ گهڻن جي حياتي پڻ بچي پئي ۽ سمورا تڪليف ڪرڻ کان بہ بچي پون!“
”پري بيڙيءَ ۾ واٽيو ڳورو!“ واٽئي جذبات ۾ ڏکندي چيو.

مطلب: 1- سمورو خرچ، امير ماڻهن کي برداشت ڪرڻو پوندو آهي.
2- سمورا الزام، ڪمزور ماڻهن تي ڏريا ويندا آهن.

31. ڍُلي ڍُلي پاڻ آئي، سا ٻه نه ڍلي. (سنڌ پهاڪو)

هڪڙي ميهار، مينهون جهنگ ۾ چاري شام ڏاري اچي وٿاڻ ۾ ٻڌيون. سنپال ڪيائين ته هڪڙي وَڇ ڪٽل هئس، جيڪا چرندي جهنگ ۾ گم ٿي وئي هئس. ساڳين پيرن تي جهنگ ڏانهن ڀڳو. اوندهه ٿي چڪي هئي. جنهن ڪري وَڇِ ڳولهي نه سگهيو ۽ هٿين خالي موٽي آيو.
رات جي ماني ڪائي بس ڪيائين ته ڪڙهه تي ڪڙڪو ٿيو. سنپال تي نڪتو. ڏٺائين ته گم ٿيل وڇ وٿاڻ جي ڪڙهه تي بيٺي آهي. ساهه ۾ ساهه پيس ۽ وَڇِ کلي سان ٻڌي چيائين: ”ڍُلي ڍُلي پاڻ آئي، سا ٻه نه ڍُلي.“
مطلب:1- بڇڙن ڪمن تي هريل ماڻهو، باز اچي ته گنهگار نه چئبو.
2- ڪري ڪري جنهن نه ڪئي، تنهن ٻه نه ڪئي.
3- توبه ڪندڙ، بي ڏوهي / معصوم وانگر آهي.

32. پنگان چيز ٻڏن ته ٻه لنڊي رووي ڪٽڪ ڪون. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي هاريءَ، ڪٽڪ جو اناس پوکيوهيو. پر ۾ هڪڙي مواليءَ به ڀنگ جي ٻاري پوکي هئي. ان سال برسات ڏاڍي پئي ۽ پاڻيءَ جا انجر لڳي ويا. ٻوڏ ۾ هر شيءِ ٻڏي وئي.
ڪٽڪ جو نقصان ڏسي هاريءَ جي زال پار ڪدي روئڻ لڳي. موالي به ان وقت اچي اتي پهتو ۽ پنهنجو نقصان ڏسي دل نه جهلي سگهيو. مائيءَ جي رانياٽن، تهائين نشا ٽوڙي ڇڏيس. خار مان اتان نڪتو ۽ پنهنجي منهن، مائيءَ جي پاڪارڻ تي ٻاقيندو ويو: ”پنگان جهان چيز ٻڏن، اتي لنڊي رووي ڪٽڪ ڪون.“
مطلب: 1- هر ڪنهن کي پنهنجي نقصان جو ڏک ٿيندو آهي.
2- ٿوري نقصان سبب، روئڻ واري کي ٽوڪ طور ائين چيو ويندو آهي.
3- هنڌ اهو سڙي، جت باهه ٻري.
4- اها جاءِ جَلي، جت باهه ٻَلي. (سرائڪي)

33. پونتريا پونءِ ۾، ته ڳهنا ٻه گهوڙي نه چڙهيا. (لاڙ پهاڪو)

ڳهنو: ملاح قوم / ذات جو فرد. نئينءَ مان گهوڙي وٺي، چڙهيو پئي آيو. رستي ۾ زمين جي رنگ جو پونتريو / ٻٽيرو/ ڳُنو پکي ڇَپِ هنيو وينو هيو جيڪو گهوڙي جي سنبن جي آواز تي، پڙڪو ڪائي اوچتو اڏاڙو. سندس اوچتي اڏام تي گهوڙيءَ ٺاهُ ڪاڏو ۽ سئيس وجي پَٽ تي پيو. ڪِرڻ بعد ڳهُني پاڻ سنپاليو ۽ لٽا ڪپڙا ڇنڊي، پٽڪو ٻيهر ٻڌائين. گهوڙيءَ کي واڳ کان جهلي پنيءَ تي هٿ ڦيريندي، پنهنجي منهن چوڻ لڳو: ”ايءَ پونتريا پونءِ ۾ ته ڳهُنا ٻه گهوڙي نه چڙهيا!“
مطلب: جي اهڙا پونتريا، زمين ۾ ڇپيا / لِڪيا وينا هوندا ته پوءِ ڳُهنا / نوان سئس ٻه گهوڙن تي نه چڙهيا.
1- نئين ڪم ۾ اچانڪ تڪليف اچي ته سڌڙيا، شوق ڇڏي وڃن.

2- خراب حالتون، مهم جُوئيءَ تان ارواح ڪٽائي ڇڏين ٿيون.

34. ٺِڳ ٺِڳي جڳ ڪي، سياڻو ٺِڳي ٺِڳ ڪي. (سنڌ ، چوٽي)

هڪڙي امير ڪي پٽ ڄائو تہ ڪاسبي وٽس ڏورٽا ڪٽي آيا. هڪڙو غريب ميربحر بہ وٽس بہ پلا پلا ڪٽي آيو. جيڪي ٻين جي آنڌل سوڪڙين جي پيٽ ۾ سادا هئا. پر ميربحر جي دل رکڻ خاطر امير کيس ڏھ چانديءَ جا روپيا ڏنا.

هڪڙي لوپيءَ بہ اها ڳالھ ٻڌي، ان بہ سادي شيءِ، ڏورٽي ۾ ڏئي وڏو انعام وٺڻ لاءِ پَهُ پچايو. هڪڙو گهٽو وٺي اچي ڏورٽو ڏنائين. جيئن تہ پاڻ ريڍار نہ هو، تنهن ڪري امير پڇيس: ”هيءُ گهٽو ڪيڏانهن آندو اٿئي؟“

”اڏائين رڍئي ۾ ورتو اٿم.“

”توکي ان ڪان وڏو انعام تو ڏيان!“ هڪڙو پلو ڏيندي چيائينس: ”تو اڏائي روپين وارو گهٽو ڏنو آهي، مان توکي پنجن روپين وارو پلو تو ڏيان!“

”ٺِڳ ٺِڳي جڳ ڪي، سياڻو ٺِڳي ٺِڳ ڪي!“ لاڳ لاءِ آيل مڱڻهار، مٿين ماجرا ڏسي ائين چيو.

مطلب:1- لومڙ بيشڪ سياڻو آهي، جيڪو ڪيس پڪڙي سو بلا جو سياڻو آهي.

2- ماريءَ مٿان ماري پيو آهي.

3- سير مٿان سوا سير پيو آهي.

35. ٿلهن ٺڪرن تي ڏڪا ڪير نہ جهليندو. (ساهتي، پهاڪو)

هڪڙي ڳوناٺيءَ ڪچهريءَ ۾ ڪنير جي گهر جي ڳالھ نڪتي.

”ڪنير جي آئي، سڄي سون آهي!“ هڪڙي همراھ چيو.

”ها ها!هن دفعي مال اهڙو تيار ٿيو اٿس جو سون جي جاءِ ئي ناهي!“ ٻئي چيو.

هڪڙو ساديءَ سمجھ وارو، گهرجائو همراھ بہ وينو هئو، جنهن ”سون“ ۽ ”سون جي جاءِ ناهي“ وارا لفظ ٻڌا تہ سندس ذهن اوڏانهن هليو ويو.

ڪچهري پوري ٿيڻ بعد هر ڪو گهر هليو ويو. سادي سمجھ وارو همراھ مڙني ڪان آخر ۾ اٿيو. جهنگ جي خيال جو ٻهانو ڪري وڃي هڪڙو گهوباٽو هٿ ڪيائين. هَئو مَئو ٿرڻ بعد ڪتن بہ پونڪڻ بند ڪيو تہ هيءُ بہ اچي ڪنير جي پِٽ ڪي پٽو. اڪيلو هئو ۽ وقت گهٽ هئس. ننيڙو ڪاٽ هٽي تڙ تڪڙ ۾ سون هٿ ڪرڻ لاءِ اندر گهڙيو. جيئن ئي اوندھ ۾ اندر ٿيو. تيئن ئي منهن ڀَرِ وڃي ٺڪرن ۾ ڪريو. اتان پاڻ سنيالي اڀِٽي هليو تہ آويءَ ۾ پوريل ٿانون ۾ ڳچي ويو. زور ڏئي پاڻ آجو ڪيائين تہ تيستائين ڪنيرياٽيءَ ڪي بہ سنيال ٿي وئي، سا بہ ٻتي ڪٽي سماءَ تي نڪري پئي.

ٻتيءَ سان ڪنهن ڪي ايندو ڏسي، چور پوئين پيرِ موٽ ڪاڏي. ڪاٿ سوڙهو هئو، وچڙ سچڙ سبب چور ٿيڙ ڪائيندو ڪاٿ مان نڪرڻ لڳو. ابهرائپ ۾ نڪرڻ ڪري، پيٽ وٽ ڦاسي پيو ۽ پويان ڪنيارڻ اچي پنيان لت وهائي ڪڍيس. لت لڳڻ شرط، ٻوت ڀَرِ وڃي گهٽيءَ ڦهڪو ڪيائين. اٽي ڪپڙا بہ نہ چنديائين جو مائيءَ، پٽ جي تازي نهيل ڳتي مان ليئو پائي، چيس: ”پورل پاءُ! پيرو نہ پججانءِ!“

”ادي!“ بوچڻ چنديندي چوڻ لڳو: ”نلهن نکرن تي ڏکا کير نہ جهليندو؟“
مطلب: جنهن کم کرڻ ۾ سواءِ ڏکن ڏاڍن جي ڪجهه نصيب نہ ٿئي، تنهن لاءِ ائين چيو ويندو آهي.

36. ٺڪو ڏيئي پرائو پار نہ ڪارجي. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو ڪرِڙوَڙِ همراهہ، رستو وٺيو پئي ويو تہ هڪڙي ڇيڪي ڇوري ڪيس پويان اچي هٿ هنيو. ڇڙ تہ ڏاڍي آيس پر يڪدم پاڻ سنڀالي، ڪيسي مان رپيو ڪڍي ڏنائينس. رپئي تي ڇورو ڏاڍو خوش ٿيو.
ٻئي ڏينهن ساڳيو همراهہ، ساڳئي رستي سان، ساڳئي وقت لنگهيو تہ ڪيس ساڳئي ڇوڪري، ساڳئي نموني، ساڳي حرڪت ڪئي. موٽ ۾ پاڻ بہ ساڳيءَ طرح ڪيس روپيو ڪڍي ڏنائين.
ساڳئي ڇوڪري، ساڳي حرڪت کي ڇڳوءَ مفيد ڌنڌو سمجهي هر آئي وئي سان ساڳيءَ لالچ جي اميد ۾ ساڳي حرڪت شروع ڪري ڏني. هر ڪنهن ڪيس ٻار سمجهي ٽارو پئي ڪيو.
هڪڙو جلالي قسم جو همراهہ ساڳيءَ گهٽيءَ مان لنگهيو تہ ساڳئي ڇوري ساڻس بہ ساڳي حرڪت ڪئي. ان همراهہ ڇڙي، ڇوري کي ڏاڍي ڦيهہ ڪڍي. ڇوري ڇڱا ڏينهن تہ پئي لڱ سيڪرايا. جنهن تي هڪڙي همراهہ پهرئين همراهہ کي چيو: ”انهيءَ کي چٽبو آهي، ٺڪو ڏيئي، پرائو پار ڪارڻ.“
مطلب:1- غلط ڪم ڪرڻ واري کي شاباس ڏبي تہ دليريءَ سان غلط ڪم ڪندو ۽ وڏيءَ تڪليف ۾ ايندو.

2. Give bad name to dog and then hang him.

37. ٽڪي جي ٻوڙ ۾ مک ئي ملندي. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو ڳوناڻو هوٽل تي ماني کائڻ لاءِ آيو.
”ٻوڙ، ڪيتري تو ڏين؟“ ٻيري کي سڏي چيائين.
”توکي گهڻي وارو کپي؟“ ٻيري پڇيس.
”تو وٽ گهڻي وارا آهن؟“
”رپئي ۾ بہ آهي، انين آني بہ آهي، ٻن آنن ۾ بہ آهي، ٽڪي وارو بہ آهي.“ ٻيري ٻڌائيندي پڇيس: ”توکي گهڻي وارو کپي!“
”ٽڪي وارو ڪڍي آءُ!“ ڪيسي آهر، ڳوناڻي آرڊر ڏيندي چيس.
ٽڪي وارو ٻوڙ آيو تہ ڳوناڻي ٻڌل ماني ڇوڙي کائڻ شروع ڪئي. ٻوڙ ۾ ڪاري ڪاري شيءِ نظر آيس. اتلائي ڏنائين تہ مک هئي. ڪراهت مان ٻيري کي سڏيائين. ٻيرو آيو، مک ڏيکاريندي چيائينس: ”ٻوڙ ۾ مک آهي.“
”ٽڪي جي ٻوڙ ۾ مک ئي هوندي!“ ٻيرو لاپرواهيءَ سان جواب ڏيندو هليو ويو.
مطلب:1 . سستي شيءِ مان ٿورو نفعو ٿيندو.
2 . مهانگيءَ مان، گهڻا فائدا پوندا آهن. يا فائدي واري شيءِ مهانگي هوندي آهي.

3 . مهانگي روئي هڪ وارِ، سستي روئي سئو وارِ.
4 . ٽڪي جي ٻوڙ مان هاٿي نہ نڪرندو.

38. تنگ پيٽ کم کري، پانهن پيٽو کم کري، دل پيٽو هرگز کم نہ کري. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي هٽ- واڻئي وٽ مسلمان نوڪر بيٺل هو. ان جي هلندي هلندي دل پڃي پئي ۽ نوڪري ڇڏڻ لاءِ مالڪ کي چيائين، پر مالڪ هر دفعي ڪونڪو بهانو ڏئي ٽاري پئي ڇڏيس. مالڪ جو خيال هو تہ: ”گهٽا نوڪر رکڻ معنيٰ گهٽڻ ماڻهن کي گهر ڏيڪارڻ.“ جنهن سبب نوڪر کي نوڪريءَ مان جواب نہ پئي ڏنائين.
نوڪر صفا بِرِ لڳو بيٺو هيو. سنها سنها ٽيڙ پڇڻ شروع ڪيائين. ڳالهہ ڳالهہ تي گراهڪن کي چڙبون ڏيڻ لڳو. تور- ماپ ۾ بہ هٽڙي هڻڻ شروع ڪيائين. دڪاندار جي پُٽ کي اهاني بهاني لپاٽون هڻڻ شروع ڪيائين. مالڪ سيئي برداشت پئي ڪيس.
هڪ ڏينهن زورن ڏيندي مالڪ جي اگهاڙي پيٽ تي ٺڪ وهائي ڪڍيائين. مالڪ سندس نيت تاڙي ويو ۽ يڪدم دل رکڻ لاءِ چيائين: ”هاءِ! هاءِ! ڏاڍي ٽڏي آهي.“
”انهن کي وڃي رک! جن جي ڪوسي هجي!“ نوڪر خار مان ٽپ ڏئي اٿندي چوڻ لڳو: ”مان نہ بيهندس!“
”بيشڪ! تون نہ بيهندين!“ نوڪر جا نخرا برداشت ڪان چڙهيل ڏسي مالڪ چيو: ”تنگ پيٽو کم کري، پانهن پيٽو کم کري، پر دل پيٽو هرگز کم نہ کري!“
مطلب1- ماڻهوءَ جا بيا عضوا نہ پر دل کم ڪندي آهي.
2- سالم هٿن وارا پيا پيندا آهن، جڏهن تہ دل وارا ٽندا مندا ڪمائي پيا کائيندا آهن.
3- ٽُٽِيءَ کي ٽاڪو ئي نہ لڳندو آهي.

39. پاڻي پي ذات نہ پڇجي. (هندي/بنگالي، چوٽي)

هڪڙي موچيءَ جي جهوپڙيءَ وٽان اويل جو چار ساڌو فقير اچي لنگهيا. اُجَ سبب موچيءَ کان پاڻي گهريائون. موچيءَ کين پاڻي پياريو.
”تون ذات جو ڪير آهين؟“ هڪڙي ساڌوءَ موچيءَ کان پڇيو.
”موچي!“ گهر ڌڻيءَ کين ورندي ڏني.
”افسوس!“ هڪڙي فقير پڇتائيندي چيو: ”ذات پڇڻ کان اڳي پاڻي پيتوسين.“
”پاڻي پي، ذات نہ پڇجي.“ موچيءَ چين.
مطلب: 1 . ڪتو ڪم ڪري بعد ۾ پڇتائڻ کان بهتر آهي تہ پهريان ئي سوچي سمجهي قدم کڻجي.
2 . پاني پيڪر ذات پوچتي هو! (هندي)
3 . پاني پي ڪر گهر پوچنا، ناهن پلو ويچار. (بنگالي)
4 . جوشيا! تم پيئوڙي پاڻي، ڪيون پوچو ميري ذات
سنتو جائو گهر اپني، چمار همري ذات............................... (سورداس)

40. پرائي ڏيءَ تان ڪارڪ بہ چڱي. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو ماڻهو، پاڙيسريءَ جي ڏيءُ جو وهاڻُ ڪائي موٽيو تہ ڪانئس پاڙس پڇيو:
”ڪنواريتو سڏ پريئي! مليئي ڇا؟!“
”هڪ ڪارڪ ملي!“ پاڻُ ڪي ورندي ڏنائين.
”بس؟! هڪ ڪارڪ لاءِ پنڌ پيو هئين؟!“ پاڻُ حيرت مان پڇيس.
”ڪنواريتو سڏ هئو! ڪو گهوتيتو تہ ڪونہ هئو جو ان ۾ گهڻو ڪجهہ ملي ها!“ اجا بہ لاجواب ڪندي ٻڌايائينس: ”پرائيءَ ڏيءُ تان ڪارڪ بہ چڱي!“
مطلب: 1 . مفت ۾ مليل ٿوري شيءِ بہ چڱي.
2 . جيڪا مفت ملي، تنهن لاءِ سوال جواب نہ ڪجي.
پيٽيو: پرائي ڏيوَ تان ڪارڪ بہ چڱي.

41. پرائي ڏيوَ تان ڪارڪ بہ چڱي. (هندي، پهاڪو)

هڪڙو همراهُ، پاڙيسريءَ سان گڏجي سندس ڏيوَ جي استان تي ويو. جتي ڪيس، چڱي پرساد بجاءِ فقط هڪ ڪارڪ ملي. گهر موٽي آيو تہ پاڙس پڇيس: ”ڏيوَ جي استان تان ڇا مليئي؟“
”هڪ ڪارڪ.“
”بس!“ پاڻُ عجب مان پڇيس: ”فقط هڪ ڪارڪ لاءِ ايڏو پنڌ پيو هئين!؟“
”پرائي ڏيو تان ڪارڪ ملي سا بہ چڱي.“ پاڻُ ڪي لاجواب ڪندي چيائين.
مطلب: 1 . پرائي گهران ڏِڪو / ٻُجو مليو بہ ڪار.
2 . مفت راچہ بايد گفت. (فارسي)
پيٽيو: پرائي ڏيءُ تان ڪارڪ بہ چڱي.

42. پنڻ ڪان وڏيڪ کهڙو نياڳ آهي! (ساهتي ، چوٽي)

هڪڙو پينو فقير، گهوڙيءَ تي چڙهيو، گداگريءَ لاءِ وجي رهيو هيو. هڪڙي لالچيءَ ڪيس گهوڙيءَ تي چڙهيل ڏسي چيو: ”فقير! گهوڙي تہ سِتارَ- پيشاني آهي ۽ سِتارَ- پيشاني، نياڳ جي نشاني آهي!“
فقير بہ گهاٽ گهاٽ جو پاڻي پيو وينو هئو. يڪدم سندس مراد کي سمجهي ويو ۽ چيائينس: ”ابا! سِتارَ- پيشاني هوندي تہ مون کي ڇا ڪندي؟ پنان تہ اڳيئي ٿو. سِتارَ- پيشانيءَ کان ڇا لاءِ ڊڄان!“ بحث جا سمورا دروازا بند ڪندي چيائينس: ”پنڻ ڪان وڏيڪ کهڙو نياڳ آهي.“
مطلب: نياڳ / سياڳ ڪنهن بہ شيءِ جي هجڻ يا نہ هجڻ ۾ مضمر ناهي.

43. پنڻ وچان، پڙهڻ ياد ئي ناهي. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي غريب / مسڪين ماڻهوءَ کي علم حاصل ڪرڻ جو بيحد شوق هيو. ڪيس نہ ئي ڪو ڏنڊو هيو ۽ نہ ئي وري پويان ڪائڻ واري آڪهہ. ڪمائي تہ ڪنهن لاءِ؟! سندس چڙي سِرَ لاءِ، هڪڙو الله جو بندو، ماني پيو ڏيندو هيو. واندي ويهڻ ڪان، علم پرائڻ بهتر سمجهيائين. مڪتب جي ملان وٽ پڙهڻ لاءِ ويو تہ ڪيس خوشيءَ مان پڙهائڻ شروع ڪيائين.

ڳچ وقت ڪانپوءِ، ماني ڪارائڻ وارو شاهوڪار، حج جي ڏکيءَ مسافريءَ تي هليو ويو. پوين کي هن مولائيءَ جي پارت نہ ڪري ويو، پر منجهن ڪا تَوم ئي ڪانہ هئي، سو سندس سار سنڀال ڪانہ لڌائون. بک کان بچڻ لاءِ هٿ پير هڻڻ شروع ڪيائين. نہ ڏنڌو ڄاڻندو هيو، نہ مزوري پئي تي سگهيس. مفت جي ٽڪرن تي پليل کي پنڻ بهتر ۽ آسان لڳو. جڏهن گداگريءَ جا ٽڪر هوڙ کي لڳس تہ اهڙي چوس پئجي ويس، جو پڙهڻ واري ڳالهہ ئي ڪانئس وسري وئي.

هڪ ڏينهن رستي ويندي، ملان جي مُنهن چڙهي ويو.

”توکي پڙهڻ جو ڏاڍو شوق هئو؟!“ ملان حال احوال ڪندي پڇيس: ”اڄ ڪلهہ توکي ڇا تي ويو آهي؟!“

”شوق تہ ڏاڍو آهي! پر پيٽ بہ پالڻو آهي؟“ هاڻي اها حالت آهي جو .... ملان کي چوڻ لڳو: ”پنڻ وچان، پڙهڻ ياد ئي ناهي.“

مطلب: جنهن کي پِنَ جا ٽڪر پيٽِ پيا، تنهن کي علم پيٽِ نہ پوندو.

44. پهلي آپ پهلي آپ ڪبو تہ گاڏي ڇٽي ويندي. (اردو، پهاڪو)

هڪڙا بہ جهونا دوست، ريلوي اسٽيشن تي سالن پڄاڻان، پاڻ ۾ ڏاڍو اڪير سان مليا. بيٺي ڪچهري پئي ڪيائون تہ گاڏي بہ پليٽ فارم تي پهچي وئي. رش سبب پاڻ ڊرا رهيا تہ جيئن لهڻ وارا آرام سان لهي بس تين ۽ چڙهڻ وارا سڪون سان چڙهي ڻانيڪا تين.

بين جو احترام ۽ اڪرام ڪندي، جڏهن گاڏيءَ جي در وٽ پهتا تہ هڪڙي ٻئي کي ادب ۽ احترام سان چيو: ”حضور ! پهرين اوهان قدم شريف رکو!“

ٻئي دوست، پنهنجو ايترو احترام ٿيندي ڏٺو تہ پاڻ بہ مروتاً احترام ڪندي ڊرو ٿيو ۽ چوڻ لڳس: ”نہ ! حضور ائين نہ ٿيندو، پهرين اوهان چڙهو!“

”نہ!“ حد کان وڌيڪ اڪرام ڪندي پهريون دوست پوئتي هٽي چوڻ لڳو: ”پهرين اوهان چڙهو!“

ايتري ۾ گاڏي ۽ بہ ڪوڪ ڪئي ۽ چُرڻ لڳي. هنن جو اهو ئي احترم وارو ڪلام جاري هئو جو گارڊ بہ ڊوڙندو اچي بوگيءَ ۾ چڙهيو ۽ سندن گفتگو ٻڌي چوڻ لڳو: ”پهلي آپ، پهلي آپ ڪبو تہ گاڏي تہ ڇٽي ويندي.“

مطلب:1- احترام بہ حد اندر ڪرڻ گهرجي.

2- حد کان وڌيڪ احترام، بي ادبيءَ ۽ نقصان جو سبب بڻبو آهي.

45. پيادي مان هسوار، هسوار مان پيادو، خدا تو ڪري. (سنڌ ، چوٽي، پهاڪو)

هڪڙي بادشاهہ هڪڙي درويش کي، بي عزتو ڪرڻ لاءِ، گهرائي چيو: ”زمين جو وِچُ ڪاٿي آهي؟“

”جتي مان بيٺو آهيان، اهو ئي زمين جو مرڪز آهي.“ درويش وراڻي ڏنس.

”خدا تعالي جو مُنهن ڪيڏانهن آهي؟“

درويش ميڻ بتي گهرائي ٻارائي، پوءِ بادشاهہ کان پڇيائين: ”هن ميڻ بتيءَ جو رخ ڪيڏانهن آهي؟“

”هر طرف!“ باشاھ تڪڙ ۾ جواب ڏنو.
”خدا تعالي جو مُنهن بہ هر طرف آهي!“
”پلا خدا تعالي چا ٿو ڪري؟“ بادشاھ لاجواب ٿيندي پڇيس.
”جنهن گهوڙي تي چڙهندو آهين، اهومون ڪي ڏي تہ بڌايانءِ!“
بادشاھ سلامت، گهوڙو گهرائي ڪيس ڏنو. درويش گهوڙي تي لانگ ورائي واڳون ڪشيندي چيس: ”پيادي مان هسوار، ۽ هسوار مان پيادو، خدا ٿو ڪري.“
مطلب: غريب مان امير ۽ امير مان غريب خدا ٿو ڪري.

46. پِير ڪُپي تہ جاڻو بہ لڳي. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو ٿلهو متارو ماڙيچو، سنڌ جي هڪ ڳوٺ ۾ آيو. ساڻس بہ چار ڳوناٽي بہ ساڻ هئا. جڏهن ڳوٺ جي اوطاق ۾ پهتا تہ ڏاڍو ڇهچٽو لڳو پيو هيو. هيءُ بہ ڇهچٽو ڏسڻ ببهي رهيا. اوطاق ۾ مَلھ جو مقابلو هلي رهو هيو. هڪڙو ملهُہ، ملهَ جي انگن ڪان واقف هئڻ ڪري، سيني ڪي ميدان ماريو بيٺو هيو. گهور ۾ پئسا بہ ڏاڍا پئي پيس.
ٿلهي ٿنيري ماڙيچي ڪي بہ ساٿين ملھ وڙهڻ لاءِ اپاريو: ”ملھ وڙھ! ڪٽڻ تي گهور ملندي، گذر سفر چڱو ٿي پوندو.“
پنهنجن جي پڌائڻ تي مڙس ميدان ۾ ڪُڏي پيو. سندرا ٻڌي جڏهن ملھ ٻڪين پيا تہ ڳوناٽي جاٽو ملھہ، ماڙيچي کي ڏاڪ تي ڪٽي گهمايو. ٻاهران بيٺل ماڙيچي جي ساٿين، ماڙيچي کي ڏسُ ڏيندي چيو: ”جانا مار! جانا مار!“
اڳلي ملھ جي هٿن ۾ متي ڦرندي، مڙس جو متو ئي چڪرائجي ويو هيو. تنهن کي هنن واري ڳالھ سمجھ ۾ ئي نہ آئي. نتيجي طور ملھ ۾ دسجي پيو. جڏهن ڏڪ کائي اچي ساٿين جي پرسان وينو تہ کيس ٽوڪيندي چيائون: ”اسان توکي جاني هٽڻ لاءِ پئي چيو پر تو تہ ٻڌو ئي نہ پئي. اسان جي ڏس تي هلين ها تہ ڏڪ نہ کائين ها!“
”پير ڪپاڙي تہ جانا ماراڙي!“ نئين ملھ کين جواب ڏنو: ”پير ڪُپي تہ جانو بہ لڳي!“
مطلب: ٻئي سان مقابلو ڪرڻ لاءِ، دنگو ملي تہ مقابلو ڪجي، نہ تہ نہ ڪجي.

47. جاتي پاٽي، تاتي پاڻ. (هندي ، چوٽي)

هڪڙي بادشاھ، ٻن اميرن کان ساڳئي قسم جو امتحان ورتو. کين چيائين: ”سيني شين جو ٻجُ آڻي ڏيو.“
هڪڙو امير، هر شيءِ جي ٻِجّ لاءِ جهنگ جهر رلندو رهيو، جڏهن تہ ٻيو پاٽي ڪٽي آيو.
”مون توکي ٻجّ لاءِ چيو هو! تون تہ پاٽي ڪٽي آيو آهين؟!“ بادشاھ ڪانئس پڇيو.
”پاٽي ئي هر شيءِ جو ٻِجُ آهي، جو جو .... “ ڪٽورو پاٽي ۽ جو رکندي چوڻ لڳو: ”جاتي پاٽي، تاتي پاڻ.“
مطلب: 1- پاٽي ئي سرچشمہ حيات آهي.
2- هر شيءِ کي پاٽيءَ مان حياتي ڏني وئي آهي.
3- جاتي پاٽي، تاتي پهر.

48. جنهن جو ڪم سوئي ڪري، ٻيو ڪري تہ نقصان پري. (سرو ، چوٽي)

هڪڙي واپاريءَ کي هڪڙي سودي/ واپار مان چڱي پراپت ٿي. اهو حوال ٻڌي هڪڙي پَٽ فقير به ساڳيو واپار شروع ڪيو. ناتجربيڪاريءَ سبب ڪافي نقصان رسيس. جنهن تي روئڻ رينگڻ لڳو.

”جنهن جو ڪم سوئي ڪري، ٻيو ڪري ته نقصان پري!“ واپاريءَ ٽوڪيندي چيس.

مطلب: 1-جسڪا ڪام تسڪو ساجي، اور ڪري تو ٺينگا باجي. (پنجابي)

2- هَڙَ به ڳاسو، لوڪ به تماشو.

3- جوئاري جوئا ۾ هارڻ بعد چوي: ”پئسا به ويا، عزت به وئي!“

49. جنهن جي ڳالهه، پنهنجي پيٽ ۾ نه ٿي ٽڪي، تنهن جي ڳالهه، ڪاٺي به ڪين ٿي لڪي. (اردو، چوٽي)

ٻبن نائيءَ نالي، هڪڙو همراهه هڪڙي بادشاهه وٽ وجي حجم مقرر ٿيو. پهرئين ڏينهن بادشاهه جا وار ناهيندي ڏٺائين ته بادشاهه کي مٿي تي به سِڱَ آهن. بادشاهه به اها ڳالهه محسوس ڪندي چيس: ”سڱن جي ڳالهه ڪنهن کي نه ٻڌائجانءِ!“

نائي، اها ڳالهه ٻن ٽن ڏينهن ڪان مٿي پيٽ ۾ سانڍي نه سگهيو ۽ پيٽ ڦاٽڻ لڳس. نيٺ جهنگ ۾ هليو ويو. اتي هڪڙي ٿلهي وڻ جي ٽُڙَ وٽ ٻيهي چيائين: ”بادشاهه جي مٿي تي به سِڱَ سِڱَ!“

پيٽ هلڪو ڪري گهر آيو.

هاٽي هوا لڳڻ سان ان وڻ مان عجيب ۽ سريلا آواز اچڻ لڳا. هڪ دفعي هڪڙا موسيقيءَ جا ڄاڻو، اتان اچي لنگهيا. ڪين وڻ مان سريلو آواز ٻڌڻ ۾ آيو ته وڻ پاڙان پٽرائي، سريلا ساز ٺهرايائون.

هڪ ڏينهن اهي ساز کٽي بادشاهه جي دربار ۾ آيا. فن پيش ڪرڻ جي اجازت ملين. جڏهن ساز وڄڻ لڳا ته سارنگيءَ مان آواز آيو پئي: ”بادشاهه جي مٿي تي به سِڱَ سِڱَ!“

”ڪير ٿو چوي؟“ ننيڙي ڍولڪيءَ مان آواز پئي آيو.

”ٻبن نائي!“ وڏي دهل جو آخر ۾ ڪڙڪو، ائين پئي ٻڌڻ ۾ آيو.

بادشاهه اهي اکر ٻڌي، ٻبن نائيءَ ڏانهن اکيون ڦوٽاري ڏٺو.

”جنهن جي ڳالهه، پنهنجي پيٽ ۾ نه ٿي ٽڪي.

تنهن جي ڳالهه، ڪاٺي به ڪين ٿي لڪي!“ٻبن نائيءَ، پنهنجي وڪالت ۾ چيو.

مطلب:1- مُٺِ پيڙائي پلي، اُپَٽي ته واءُ.

پڌر پئي ڳالهڙي، ڇڏي ويندي ساءُ.

2- سِرُ ڏجي، سُرُ نه ڏجي.

50. جنهن جي ناني نياڳي، تنهن جا ڏوهٽا کهڙا ڏاتار ٿيندا. (سرو، چوٽي)

هڪڙي همراهه جو ڪنهن نوجوان عورت سان عشق ٿي ويو. ٻنهي جا مائٽ سندن انهيءَ ڳالهه ۾ راضي نه هئا. لاچار، ڀڄڻ جو پروگرام رٿيائون. مقرر ٿيل رات، مرد عورت جي گهر ٻاهران آيو. طئي ٿيل اشارن تي، محبوبه به گهر جي چائنٺ اورانگهي نڪتي.

ڪتن جي ٻاهوڙ ٿي. سونچو ٿي ويو. چور چور ٿي وئي. جيستائين گهر- ڀاتي، گهر

سنپالين ۾ سمجهن تہ چا جي چوري ٿي آهي، تيستائين هنن کي وِٿي ملي وئي.
پر واري ڳوٺ ۾ مرد جو سنگتي هيو، جنهن جو گهر پَرَ- ڀاهرو هيو. ان کي اچي اٿاريائون. جنهن سواريءَ لاءِ ڏاچي ڏيندي تاڪيد ڪين: ”ڏاچي ڏيان ٿو پر هڪڙي ڳالهہ ياد رکجو، ڏاچي اٿو نانيءَ ڪري. جتي پاڏي ڏسندي اتي ويهي رهندي ۽ پوءِ اٿڻ ۾ ڏاڍي ڳيهہ ڪندي. تنهن ڪري پاڏيءَ واري پاسي کان نہ ڪاهي وڃجوس.“
ڏاچيءَ تي چڙهي روانا ٿيا. تيستائين پوين بہ گهر سنپالي ورتو. راتو واهہ پيراڊو اچي ويا، ٻتيون ۽ لنيون ڪٽي پيري سان نڪري پيا.
سڄي رات، ٻڪ اچ تي هلڻ ڪانپوءِ سج ايريو تہ ڏاچيءَ کي پاڏي نظر آيو ۽ لڙي پئي. سوارن گهٽو ئي جهليس پر ڪين جهل ئي نہ ڏنائين. ڏُوهي، پاڏيءَ وٽ وڃي پهتي. پاڏي پي، ڏُهي هٽي ويهي رهي. اٿڻ جو نالو ئي نہ ورتائين.
ايتري ۾ پيري بہ، رَندَ ڪٽي اچي ويجها پين. مرد جيئڻ ڪاري ڏاند جي مالڪن کي ڏٺو، تيئن ڏاچيءَ کي اٿارڻ لاءِ ڏاڍا ڏڪ هنيائين. ڏاچي چوي تہ: ”تون ڪير ٿيندو آهين جو مون کي اٿاريندين؟“
ڏاچي نہ اٿي، نہ اٿي. هيءُ بہ ڪتي ساڻو ٿيو تہ بيزاريءَ مان تلوار ڪڍي، پهرين ڏاچيءَ جي سسي لاٿائين پوءِ مائي کي مارڻ لڳا. تيستائين مالڪ بہ پهتا ۽ اچي جهليائونس.
راڄوٽو فيصلو هليو.
”تو ڏاچيءَ کي ان لاءِ ماريو تہ اها ڏُهي هٽي ويهي رهي!“ پٽيل ڪانئس پڇيو: ”مائي جو ماريئہ؟ اها تہ تو لاءِ سڀ ڪجهہ ڇڏي نڪتي هئي!“
”ڏاچيءَ جي مالڪ مون کي چيو هيو: ڏاچي نانيءَ ڪري اٿئي! پاڏيءَ کان پاسو ڪرائجانس نہ تہ ويهي رهندئي.“ سبب ٻڌائيندي چوڻ لڳو: ”ڏاچيءَ جي نانيءَ تي ڇِڪَ ڪرڻ، مون کي مارايو. جيڪا مون سان پڇي نڪتي هئي، تنهنجو ڄڻيو اولاد ضرور مٿس ڇِڪ ڪري وڃي ها ۽ هڪ ڏينهن مون سان بہ ائين ئي ٿئي ها، جيئن توهان سان ٿيو. تنهن ڪري ڪيس ماري وڌم.“
”تو ان ڪري ڪيس ماريو؟“ ماڻهن وضاحت خاطر پڇيس.
”ها!!“ وضاحت ڏيندي چيائين: ”جنهن جي ناني نياڳي، تنهنجا ڏوهٽا کهڙا ڏاتار ٿيندا؟“
مطلب: والدين جي اخلاق جو اثر، سڌو سنئون اولاد تي پوندو آهي.

51. جنهن جي هيڪار، ڪيائين ڪوڙي ٿئي، تنهن تي پيهار، سڄيءَ ساک نہ وسهان. (هندي ۽ چوٽي)

جعفر نالي هڪ ريبار، سڄو ڏينهن جهنگ ۾ رڍون چاري شام ڏاري واڙ ۾ واڙي ڇڏيندو هو. هڪ ڏينهن ڪيس جهنگ ۾ رونشو سُجهي آيو ۽ وني رڙيون ڪيائين: ”بگهڙ ڙي بگهڙ!“
پاسي اوسي جا هاري ۽ ناري، جيڪي ڳوٺ جا هيس، سندس رڙين تي لنيون ڏڪا ڪٽي ڊوڙندا آيا. بگهڙ نہ ڏسي ڪانئس پڇيائون: ”بگهڙ ڪاٿي آهي!“
”بگهڙ تہ ڪونہ هو!“ ڦِڪا ڏند ڪيندي ٻڌايائين: ”مون تہ ائين چرچو پئي ڪيو.“

ماڻهو جک ڪائيندا موتي ويا.
هڪ ڏينهن سچو پچو بگهڙ اچي رڍن ۾ پيو. مدد لاءِ ڏاڏيون رڙيون ڪيائين پر ڪير بہ نہ آيو. بگهڙ سچو ڌڻ ناس ڪري هليو ويو. رڍون مارائي جڏهن ڳوٺ پهتو تہ ماڻهن پڇيس: ”رڍون ڪاڏي ڪيئي؟!“
”بگهڙ ڪائي ويو!“ روئندي حال ٻڌائڻ لڳو: ”اڳي ڪوڙين رڙين تي سڀ ڊوڙندا آيا، اڄ سچين رڙين تي هڪ بہ نہ لڙيو.“
”ان ۾ روئڻ جي ۽ ميارَ ڏيڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي؟!“ هڪڙي ڳوٺاڻي رد ڏيندي چيس: ”پنهنجي پَتِ تو پاڻ وڃائي آهي! اڳي ڪوڙ نہ ڪرين ها تہ اڄ ڏک نہ نڪرئي ها!“
”جنهن جي هيڪار، ڪيائين ڪوڙي ٺئي.
تنهن تي ٻيهار، سچيءَ ساک نہ وسهان!“ ٻئي ڳوٺاڻي، پهرئين جي پنيرائي ڪندي ائين ٺوڪيس.
مطلب: ساک وڃڻ بعد، ڪوبہ ترس نٿو ڪائي.

52. جنهن رين جو مزو ورتو، تنهن کان ٻيا مزا وسري ويندا. (ساهتي، چوڻي)

هڪڙيءَ مائيءَ کان محبوب رسي ويو. سدائين سندس باري ۾ پئي پڇائيندي هئي. هڪ دفعي پڇا ڪرايائين: ”ڏي خبر! منهنجو رانجهن ڪهڙي حال ۾ آهي؟!“
”مينهون ڏاريون اٿائين!“ جواب مليس.
”ڀلي مينهون ڏاري!“ اجا آسرو رکندي چوڻ لڳي: ”پر مون کي ڪين وساريندو. مون وٽ ضرور ايندو.“
ڪجھ وقت بعد وري پڇايائين: ”منهنجو راڻل ڪهڙيءَ ڪرت سان لڳل آهي؟!“
”ٻني ورتي اٿائين! سڄو ڏينهن ان جي سنڀال ۾ سُکَ آهي!“ ورندي مليس.
”ڀلي ٻنيون ڏاري!“ اجا آسرو رکندي چوڻ لڳي: ”پر مون کي ڪين وساريندو، مون وٽ هڪ وار ضرور ايندو.“
ان ڳالهہ کي بہ ڪافي عرصو گذريو، وري پڇائون ڪرايائين: ”ڏيو خبر! مون وارو سهڻل ڪهڙي ڌنڌي سان لڳل آهي؟!“
“ڀلا گهوڙا ڏاريا اٿائين!“ ٻڌائڻ واري آگاهي ڏيندي چيس: ”سندن سيوا ۽ سواريءَ ۾ مشغول آهي!“
“ابول!“ آسرو پليندي ۽ سٿرن تي هٿ هڻندي چيائين: ”هاڻي تہ اصل نہ ايندو!“
”جو!“ پڇڻ واري پڇيس: ”هاڻي چو ڪو نہ ايندو؟!“
“جنهن رين جو مزو ورتو، تنهن کان ٻيا مزا وسري ويندا!“ وضاحت طور چوڻ لڳي.
مطلب: 1 . رين ۽ ران جو مزو، هڪجهڙو آهي.
2- رن ۽ گهوڙو ران سان، پئسو جان سان.

53. جنهن کي پنهنجي حال جي خبر نہ ٿي پوي، تنهن کي ٻئي جي سال جي خبر نہ پوندي. (هندي، چوڻي)

اتر هندستان جي الوَر رياست جي مهاراجا سري سوائي جيسنگهہ هزار روپيا في ڏينهن

جي حساب سان، هفتي کن لاءِ بمبئيءَ جو وڏو نجومي مسٽر الاسٽر گهرايو. ساڻس ٻين ٻه ڪيترن انعامن جو واعدو ڪيو ويو هئو.
نجومي جڏهن مقرر وقت تي الوَر اسٽيشن تي پهتو ته سندس آڌر ڀاءُ لاءِ ڪير به نه پهتو. سڄي رات اسٽيشن تي ٻيواهن وانگر ڌڪا کائڻ بعد، صبح جو جڏهن ٽانگي ۾ چڙهي راجا جي محلات تي پهتو ته دربان ۽ سپاهين کيس راجا سان ملائڻ جي بجاءِ، جيل اماڻي ڇڏيو. مهينو کن جيل ۾ دانهون ڪوڪون ڪيائين. تنهن کان پوءِ کيس ڪڏي راجا آڏو پيش ڪيو ويو. راجا کي پاڻ سان ٿيل جٺ بابت ٻڌائيندي چيائين: ”مون کي خبر هجي ها ته مون سان اهڙي جٺ ٿيندي ته جيڪر مان نه اچان ها!“
”تو لاءِ اها ئي سيڪت ڪافي آهي. توکي پنهنجي ٻئي ڏينهن جي خبر نه ٿي پوي ته تو سان ڇا ٿيڻ وارو آهي ته پوءِ توکي منهنجي حال جي ڪيئن خبر پوندي!“ مهاراجا دڙڪو ڏيندي چيس: ”جنهن کي پنهنجي حال جي خبر نه ٿي پوي، تنهن کي ٻئي جي سال جي خبر نه پوندي!“
مطلب: غيب جي خبر، فقط خدا کي آهي.

54. جنهن کي رب رکي، تنهن کي ڪير چکي؟ (اردو، چوٽي)

پيٽرول سان پريل آئل ٽينڪر، شاهي رستي تي ڪلٽي ٿي پيو. متئين هودي ۾ وينل ڪلينر، ڪلٽي ٿيڻ کان اڳ ئي وڃي ڪچي تي ڪريو ۽ ٽئنڪر به وڃي سندس ٻانهن تي پيو. سندس ٻيو جسم ته ٻاهر هئو، البته ٻانهن ٽئنڪر هيٺان اچي وڃڻ ڪري مڙس ڦاسي پيو. پر واريءَ هوٽل تان ماڻهو مدد لاءِ ڊوڙندا آيا. اڳين ڪئبن ۾ قاتل ڊرائيور ۽ ڪلينر کي ته ڪڍي ورتائون پر هن کي ڪڍي نه سگهيا. ايتري ۾ ٽئنڪر جي انجڻ کي باهه لڳي چڪي هئي.
هڪڙن ماڻهن متيءَ سان انجڻ جي باهه وسائڻ لاءِ جتن پئي ڪيا ته ٻين قاتل ڪلينر کي ڇڪي ٻاهر ڪڍڻ جا. نه باهه پئي وِسي، نه ڪلينر پئي نڪتو.
”پيٽرول کي باهه لڳي ته همراه سڙي ڪوئلا ٿي ويندو!“ هڪڙي همراهه صلاح ڏيندي چيو: ”رڳو ٻانهن قاتل آهي!جنهن ڪري سڄو مڙس قاتل آهي. جيڪڏهن ڪاتيءَ يا ڪهاڙيءَ سان ٻانهن ڪپي ڇڏجي ته هوند باقي مڙس ته بچي پوي. ٻانهن ڪپجي وئي ته به خير آهي! حياتي هوندس ته مڙس جالي ويندو.“
ٻه ٽي همراهه ڪاتيءَ يا ڪهاڙيءَ هٿ ڪرڻ لاءِ وني ڀڳا. وقت تي ننڍي شيءِ به ملڻ مشڪل ٿي ويندي آهي. ڪاتي يا ڪهاڙي هٿ نه آئي، البته مڏو سڏو ڏاتو هٿ آين. جيستائن اهو ڪٽي پهتا، تيستائين ٽينڪر مان سِمندڙ پيٽرول کي باهه وچڙي چڪي هئي.
قاتل همراهه جا ڪوڪريا هجن. ڏاتي وارو همراهه، باهه جي ڄَرَ کان ويجهوئي نه پئي ويو. نيٺ ڏاتو قاتل همراهه ڏانهن اڇلايائين ته جيئن پنهنجي قاتل ٻانهن پنهنجي اڻ-قاتل هٿ سان ڪپي، پاڻ کي آجو ڪري سگهي. وائيسر سيني جا خطا ٿي چڪا هئا. اڇلڻ سان ڏاتو ٽورو پَرَ- پرو وڃي ڪريو. قاتل همراهه پاڻ کي ڏاتي ڏانهن سورڻ جي ڪوشش ڪئي پر پهچي نه پئي سگهيو. ايتري ۾ ٽينڪر ۾ پيل پيٽرول کي وڏي ڌماڪي سان باهه لڳي

وئي. انهيءَ ڏماڪي تي گاڏي ٽورو متي ڪجي وئي ۽ ڏاتي ڏانهن پاڻ چڪڻ سبب، ٻانهن کي ساهُ ملي وئي، جنهن ڪري همراهه آزاد ٿيڻ سان ۽ تي هٽ وجي پري ڪريو ۽ جان بچي ويس.
”بيشڪ!“ ٻيلنل مان هڪڙي چيو: ”جنهن کي رب رکي، تنهن کي ڪير چکي.“
مطلب: 1 . خدا تعاليٰ طرفان موت ۾ لکيل وقت / مقرر وقت تي اچي ٿو.
2- مارڻ واري کان، بچائڻ وارو وڏيجهو آهي.

55. جنهن ويني نہ ڇاتو، سو بيني ڪهڙو ڇاڻندو؟ (سنڌ ، پهاڪو)

هڪڙي مائيءَ جي ڌيءُ بالغ تي چڪي هئي. ڪيس ڳٽتي هئي تہ ڇوڪري شينهن ڪلهي چڙهي. سجو ڏينهن انهيءَ پريشانيءَ ۾ پئي ڳرندي هئي. هوڏانهن مڙس سان بہ اهڙو سُرباڻ ڪيائين پر مڙسهنس جي ڪنَ تي جونءِ بہ نہ رينگي. هڪ ڪن ڪان ٻڌي ٻئي ڪان ڪڍي ڇڏيائين.
مائيءَ جي پريشاني، ويتر وڌي وئي. هڪ ڏينهن ڌيءَ جي سامهون مڙس کي چيائين: ”هاڻي! ڇوڪري، ماشاء الله، وڏي تي وئي آهي!“
”هون!“ مڙسهنس اڻ لکو جواب ڏنس.
انهيءَ تي مُنيان تہ ڏاڍي لڳس، تنهن هوندي بہ پکو منهن ڪري ڌيءُ کي چيائين: ”امڙ! اٿي تہ بيهہ! پٽهين تنهنجو قد ڏسي!“
”امان! اجايو تي پاڻ کي خفيف ڪرين!“ ڌيءُ چبو وات ڪري ماءُ کي چيو.
”ڇو امڙ؟ انهيءَ ۾ خفيف ٿيڻ جي ڪهڙي ڳالهہ آهي؟ تون رڳو اٿي بيهندينءَ تہ ڪا ڳسي نہ ويندينءَ؟!“ ماءُ ڌيءُ کي زور ڀريندي چيو: ”امڙ! اٿي تہ پيءُ ڏسئي!“
”امان!“ پيءُ جي بيرخيءَ تي نڪ کي موڙو ڏيندي ماءُ کي چوڻ لڳي: ”جنهن ويني نہ ڇاتو، سو بيني ڪهڙو ڇاڻندو؟!“
مطلب: 1 . جيڪو اشاري سان نہ ٿو سمجهي، سو وڌيءَ وضاحت سان ڇا سمجهندو؟!
2- عقل واري لاءِ، اشارو ئي ڪافي آهي.
3- ٽٽوءَ کي ٽارو، تازيءَ کي اشارو.

56. جوش ۾، وقت تي ڪم ايندو آهي. (سرو، چوٽي)

هڪڙي هندو واپاريءَ کي ٻهراڙين ۾ اڳاڙيءَ سانگي وڃڻو هئو. رستو اٽائو هئو ۽ واپسيءَ تي ڦُرِ جو بہ خطرو هئو. تنهن ڪري هڪڙي ٻروچ کي، واهر لاءِ ياڙي تي ساڻ ڪنيائين. ڪيس ڪهاڙي بہ وني ڏنائين.
جڏهن سفر تي روانا ٿيا تہ ٻروچ ڪهاڙيءَ جي ڪري مستيءَ ۾ اچي ويو. ڦونڊجي هر شيءِ تي ڊڪي ڪهاڙي ألاريندو پئي هليو. ماٿهوءَ ڇيٽوءَ تي، مال متاع تي، ڪرڙ ڪنديءَ تي، مطلب تہ هر شيءِ تي ٻِہ- هٿڙي ڪهاڙيءَ سان ألر هئس.
”ڀائي!“ واڻئي ڊڄندي هڪ هنڌ پڇيس: ”اهو ڇاتو ڪرين پيو؟!“
”مون کي جوش آهي!“ ٻروچ ورنديءَ ۾ چيس: ”انهيءَ ڪري ائين ڪندو ٿو هلان!“
اُڳاڙي ڪري موٽيا تہ وات تي سچ مچ، ڀائوءَ- وارا اچي مٿان پين. ڪين ڏسنديئي واڻئي

جي تہ ڏوتي خراب ٿي وئي پر ٻروچ جي اُلاريل ٻِہ- هٿڙي ڪهاڙي بہ جهٽوڪ وجي پٽِ پئي ۽ پئو ﺀِ زمين تي ويهي رهيو.
ڏاڙيل، واٽئي کي آرام سان ڦري هليا ويا. انهن جي وڃڻ ڪانپوءِ ٻروچ جي وري ساڃهي ڪار. اهائي ڪهاڙي، اهوئي ڳڻُ.
”يائي! هي ڇاتو ڪندو هلين!“ واٽئي پڇيس.
”مان جوش ﺀِ آهيان!“ ٻروچ ڪهاڙي اُلاريندي چيس.
”هاٽي جوش ڪرڻ جي ڪهڙي ضررت آهي!“ واٽئي ڌتي ٿيڻ لاءِ نصيحت ڪندي چيس:
”جوش بہ وقت تي ڪم ايندو آهي!“
مطلب: جوش / ڪاوڙ/ هيناهين وغيره، وقت تي فائدو ڏيندا آهن.

57. جو گهٽي جي لالچ ڪري ٿو، سو موچڙا گهري وٺي ٿو. (لاڙ، چوٽي)

هڪڙو همراهہ نئينءَ مان چوريءَ تي هريو. هڪ رات هڪڙي گهر ﺀِ گهڙيو. ڪيس چوريءَ جي ڳُرن جي تہ خبر هئي ڪانہ. هيڏي هوڏي ڦريو تہ ڪيس بوٽن جون ست جوڙيون نظر آيون. پهرين ڳٽي تسلي ڪيائين. پوءِ ٻُٽَ ٻڌل بوچڻ لاهي، هنبڙ دنبڙ ڪري ان ﺀِ ٻڌائين ۽ ساڳين پيرن تي ڳوٺ ڏانهن موٽيو.
گهرن ڪان وٿيرڪو ٿي، جهنگ ﺀِ پهتو تہ مٿي تي رکيل پادرن جي پري لاهي وري ڳڻڻ لڳو.
بہ دفعا پادر ڳڻيائين. ٻئي دفعا تيرنهن ٿيا. ڪٽل جوڙي جو ڏاڍو ويسورو ٿيس. پادرن جي پري جهنگ ﺀِ ٿمائي، پوين پيرن تي ساڳئي گهر ﺀِ اچي گهڙيو. ايتري ﺀِ گهر وارا بہ سجاڳ ٿي چڪا هئا. ڪيس ڏسڻ شرط چور چور تي وئي. لت ڏئي ڪٽي ٻڌائونس. موچڙن سان سچي ڪيائين ۽ جهنگ مان هلي، سَڳُ ڪڍي ڏنائين.
اهو حال ڏسي رونشي تي ڳڏ تيل ماڻهن مان هڪڙي چيو: ”جو گهٽي جي لالچ ڪري ٿو، سو موچڙا گهري وٺي ٿو.“
مطب: اڌ کي ڇڏي جو سجيءَ لاءِ ڊڪي،
تنهن کان سجي تہ وڃي پر اڌ لاءِ بہ سڪي.
پيٽيو: لالچ، ڪتن سان ڳڏ ڪارائي.

58. جو وَڏُ جڙي جن سين، سو وَڏُ سيئي ڪن. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙو رڄُ اشراف، درياهہ پار ڪرڻ لاءِ اچي ٻيڙيءَ ﺀِ چڙهيو. ٻيڙيءَ ﺀِ هڪڙو لُچُ ۽ مسخري قسم جو همراهہ بہ وينو هئو، تنهن مٿس ڏاڍيون ڏنڪون، چٽريون ۽ ننوليون ڪيون. موت ﺀِ هن اشراف، صبر کان ئي ڪم ورتو.
پتڻ پار پوڻ بعد هٿانئين ڪانئس، ڪلي ۽ پاڪر پائي، موڪلايائين. جنهن تي ٻين مسافرن ٽوڪيس: ”اهڙي لچ جي اهڙي خوشامد ڪرڻ نهي تہ ڪانہ ٿي.“
”اهو هن جو وَڏُ هئو، هيءُ منهنجو وَڏُ آهي!“ خوش اخلاقيءَ سان پيش اچڻ جو سبب ڏيندي ٻڌايائين: ”جو وَڏُ جڙي جن سين، سو وَڏُ سيئي ڪن!“
مطلب: 1 هر ڪو پنهنجي هٿيءَ سارو، هوڪو ڏيندو آهي.

2- جيڪي ڪوهه ۾ هوندو، سوئي آهَ ۾ پوندو.
3- جيڪي کُني ۾ هوندو، سو ئي پاٽِ ۾ پوندو.

59. جوئر جُوءِ ۾ نہ هوندي، تہ رهو رانديون ڪندو. (سنڌ، پهاڪو)

جابلو علائقي جو هڪڙو همراهہ سنڌ ۾ گهمڻ آيو. جن ماڻهن وٽ مهمان ٿي رهيو، تن کيس پلي جو چڊو ڀوڙ ۽ ڪٽڪ جي ماني آڻي ڏني. ڪائڻ وقت رهي کيس ڏاڍو ڪَڪِ ڪيو. مانيءَ تي موراڳو چڙهيُس ئي نہ پئي. ڪٽڪ جي مانيءَ سان، رهو وٺي مان ڳُتو ئي نہ پئي. تنگ ٿي چوڻ لڳو: ”ڪانهي جوئر جُوءِ ۾، تڏهن تو رهو رانديون ڪري!“

مطلب: 1 . ڏاڍو مڙس ملڪ ۾ ڪونهي، تڏهن تو لچ لوفر بدمعاشي ڪري.

2 . ڪونهي مير علي مراد ملڪ ۾، تڏهن ٿيون وانديون وَسَ چرن.

60. جهڙي نيت، تهڙي مراد. (سرو، چوٽي)

هڪڙي گهر ۾ نيت نالي مائي پنهنجي ڌيءَ مراد سان گڏ رهندي هئي. ٻئي وڏيون جهيڙاڪار هيون. هڪڙو فقير سئن هٽندو، سندن در تي آيو ۽ چيائين: ”جهڙي نيت، تهڙي مراد.“

انهيءَ تي ماءُ ڌيءُ ڪاوڙجي پيون ۽ فقير کي سُرَ سان گاريون ڏنائون. فقير کي بہ ريچڪ اچي ويو. ڏيهاڙي سندن در تي ساڳي سئن هٽي، گارين جا دُوساڙا ٻڌي، هليو ويندو هو.

ڪَڪِ ٿي ماءُ ڌيءُ پاڻ ۾ صلاح ڪئي: ”فقير کي مانيءَ ۾ زهر وجهي ڏجي تہ اصل لاءِ جان ڇٽي پوندي. نہ تہ ڏيهاڙي در تي جهور ٻڌيو پيو خوار ڪندو.“

نيت، مانيءَ ۾ زهر ملائي پاڙي ۾ گهمڻ وئي. مڙسس گهر ۾ بکارو آيو. ڳولا قولها بعد زهر پيل ماني هٿ آيس، جيڪا اڻ ڄاڻائي ۾ کائي ڍير ٿي ڪري پيو.

نيت گهر آئي تہ زهر واري مانيءَ تي مڙس جو لاش ڏسي واتان نڪري ويس: ”جهڙي نيت، تهڙي مراد.“

مطلب:1 . ڪڏ ڪٽي ٻين لاءِ، اَوَسِ ڪري پاڻ.

2 . ڪئو اُڀي، منهن ۾ پائي.

3 . ڪوري ڪڏ ڪٽي، پاڻ پوي.

4 . جيڪو ٻين لاءِ ڪڏ ڪٽندو، سو اَوَسِ پاڻ پوندو.

61. جيتري جهار هڪلبي، اوتري اٿندي. (سرو، پهاڪو)

هڪڙي زميندار، جوئر جي جهار لاءِ، پگهار تي هڪڙو ڪانگ- ٽڙيو رکيو هيو. هڪڙي ڏينهن ٻنيءَ تي اچي ڏٺائين تہ جهار پئي ٿي جوئر کائي ۽ ڪانگ- ٽڙيو ستو پيو آهي.

”جهار پئي ٿي پوک کي کائي!“ ننڊ مان اٿاري پڇيائينس: ”۽ تون آهين جو ٻني تي پيو تو ڪونگهرا هڻين؟!“

”پوتار! پيهي تي تو چڙهي ويهان تہ پوءِ جيڏانهن تيڏانهن جهار آهي ۽ تڙي تڙي ڪنيڙون ئي سڪي ٿيون پون ۽ نڙي بہ سڪي ٿي وڃي. ٻني تہ لهي تو ٻيهان تہ ٿوري ٿوري جهار آهي ۽ پوتار!“ سمهڻ جو سبب ٻڌائيندي چيائينس: ”سمهي پئو تہ جهار آهيئي ڪانہ.“

”اڙي! تہ پوءِ“ پوتار هڪل ڏيندي چيس: ”جيتري جهار هڪلبي، اوتري اٿندي!“

مطلب: 1 . اڪيون پوري سمهنڊڙ جي گهر ڪي، ڪاٺ لڳندو تہ خبر نہ پوندس.
2 . جاڳندڙ جون وڇيون، سمهندڙن جا ڪونهان.
3 . خبردار ٿيڻ سان، تمام گهڻا مسئلا سامهون اچن ٿا. سمهي پوڻ واري لاءِ ڪوبہ مسئلو نہ آهي.
4 . ڏاهي مَ ٿيان، ڏاهيون ڏک ڏسن.
5 . ڪبوتر، اکين تي هٿ رکي چيو: ”مان ٻليءَ کان لڪي ويس.“
6 . ڪم ڪر تہ دنيا ۾ ڪوڙ ڪم آهن. لٽ ڪوڙي سمهي پئو تہ ڪم آهي ئي ڪونہ.

62. جيسي جيسيءَ جي ٻولي سمجهندو آهي. (سرو،چوٽي)

هڪڙي ننيڙي ٻار، مائٽن کان لڪي تمام گهڻي ماني کاڌي. پيٽ پرجڻ بعد معدي تي سوڙهہ ٿيس ۽ مونجهہ وچان ماءُ کي چوڻ لڳو: ”قاتان تو!“
”قاتو آهين؟ ڇا ۾ قاتو آهين؟!“ ماٽس پڇيس.
”نہ! قاتان تو!“ ٻار مفهوم جي تصحيح ڪندي چيو.
ماٽس کي ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ آئي، ڏاڏيءَ سمجهڻ لاءِ زور ڏنا. ان کي بہ ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ آئي تہ يقين سمجهڻ لاءِ وس ڪيا. ٻار جي ٻاتڙي ٻولي ڪين سمجهہ ۾ نہ آئي.
”اڙي! ٻيو ايترو ٻار وٺي اچو!“ ڏاڏيءَ اٽڪل ويڙهائيندي چيو: ”من اهو هن جي ٻولي سمجهي.“
ٻيو ننيڙو ٻار آيو، ان آڌو بہ چيائين: ”قاتان تو!“
”پو ايتلو تو تاڏئي!“ ٻئي ٻار موٽ ۾ چيس.
ٻئي جملا پاڻ ۾ ملائڻ بعد ڳنڍ کلي پئي. پهرئين ٻار چيو پئي: ”قاتان تو!“ ۽ ٻئي چيس: ”پوءِ ايترو ڇو کاڌئي؟“
”تڏهن تہ مون چيو پئي تہ ٻئي ننڍي ٻار کي وٺي اچو!“ ڏاڏيءَ پنهنجي اٽڪل جي ڪاميابيءَ ۾ خوش ٿيندي چيو: ”جيسي جيسيءَ جي ٻولي سمجهندو آهي.“
مطلب : هر ڪو پاڻ جيڏن جي ٻولي جلد سمجهندو آهي.

63. جيسين ڪاني اثر ڪري، تيسين ٻياني سر نِيئي. (سرو، ڀهاڪو)

هڪڙو مرشد سڳورو، سارين جي لاباري ۾ مريدن کان ٻنا وٺڻ لاءِ نڪتو. هڪڙي مريد جو ڳامبولي ڳاهہ پئي هليو تہ مرشد بہ اچي سلام ڏنو. هاري، ڳاهَ جي چوڦير رکيل وَلِ جا ڳڏا ڪوليندو، ٻيانيءَ سان ڳامبول ۾ اڇليندو پئي ويو. مرشد جي سلام ڏيڻ تي وَلِ اڇلائڻ بند ڪري وٽس آيو.
”وَلِ جا بہ ٽي ڳڏا ڪپن!“ مرشد حڪم ڪيس.
”هڪڙو ڳڏو ٻن جهڙو آهي!“ مريد، هڪڙو ڳڏو ڏيندي چيس.
”نہ مرشد کي اهڙا ٽي ڏي!..... نہ تہ .....!“ اکيون ڦوٽاريندي، مرشد چيو.
”نہ تہ! .....ڇا؟“ تارا ڦرڙائيندي، مريد پڇيو.
”نہ تہ ڪاني اهڙي ايندئي جو، ڳڏو نہ ٻچندئي نالي ڪاڻ!“ ٻِٽ پاراتي کان ڊيڄاريندي، مرشد چيس.

”تنهنجي ڪانيءَ ڪان ڏجان تو چا!“ ٻہ- هٿڙي ٻياني ألاريندي، مرشد ڪي چيائين: ”ڪٽڻو اٿئي تہ ڪڻ نہ تہ اچئي تي ٻياني!“
مريد جا تيور ڏسندي، مرشد ڪڙين تي زور ڏنو.
”جيسين ڪاني اثر ڪري، تيسين ٻياني سرنئي.“ گامبول واري همراھ ڳاھُ جهلي، ائين چيو.
مطلب: 1- پٽ پاراتي/ دعا ڪان اڳ، ٻانو ڪم ڪري ٿو.
2- پٽ پاراتو گسي سگهي ٿو، موچڙو ڪين گسي.
3- ڪانيءَ ڪان، ٻياني تکي.
4- ڪاني ڪم نہ ڪري، ٻياني ڪم ڪري.

64. جيڪو نانگن جي ٻرڙن ۾ هٿ وجهندو، سو ٻہ نہ بچيو. (سنڌ ، پهاڪو)

”نالو چا اٿئي؟“هڪڙي همراھ ڪان ڪنهن پڇيو.
”الله بچايو!“ موٽ ۾ ورندي ڏنائين.
”چا ڪندو آهين؟“
”نانگن جي ٻرڙن ۾ هٿ وجهندو آهيان.“
”الله ٻہ ان کي بچائيندو، جيڪو بچڻ جي ڪوشش ڪندو ۽ مدد ان جي ڪندو، جيڪو پنهنجي مدد پاڻ ڪندو!“ وڌيڪ وضاحت ڪندي چيائينس: ”جيڪو نانگن جي ٻرڙن ۾ هٿ وجهندو، سو ٻہ نہ بچيو.“
مطلب: 1 . خدا ان قوم جي حالت بدلي ٿو، جيڪا پنهنجي حالت پاڻ بدلي ٿي.
2 . همتِ بنده، مددِ خدا، بي همت بنده، بيزارِ خدا.
3 . درياءَ پَرِ تي جوکر ڪُڏي، اچ نہ ٻُڏي سيان ٻُڏي.

65. جيڪي ڪلهو ڏيندا آهن، سي توڙ ٻہ رسائيندا آهن . (سرو، پهاڪو)

هڪڙو شخص ڏاند-گاڏيءَ ۾ ٻارين ٻچي سفر تي نڪتو. رات جو وقت هو، گهِلَ اچي ويس. جوٽس ڏنو تہ پاجاريءَ ۾ هڪڙي پاسي ڏاند آهي تہ ٻئي پاسي ماٽهو ڪلهو ڏيو پيو هلي.
”ميان اُٿُ!“ مڙس ڪي ڏونداڙي چوڻ لڳي: ”هڪڙو ڏِگو تہ چور چورائي ويا، ان جي جاءِ تي هڪڙو چور ڪلهو ڏيو تو هلي. ستو رهئين تہ ٻيو ڏاند ٻہ چوري ڪري ويندا ۽ اسان رات جو رستي ۾ رلي ويندا سين.“
”چري!“ مڙس صبر جي تلقين ڪندي چيس: ”جيڪي ڪلهو ڏيندا آهن، سي توڙ ٻہ رسائيندا آهن.“
مطلب:1 . بار ڪٽندا باري، ڪم ناهي ڪچن جو.
2 . جيڪي أڪرِيُن ۾ متا وجهندا، سي مُهرين پئہ نہ ڊجندا.

66. جيڪي وٺڻ سڪيا آهن، سي ڏيندا ڪين آهن. (لاڙ ، چوٽي)

هڪڙي ملان، هڪڙيءَ ڪڏ ۾ ڪِرڻ بعد، نڪرڻ لاءِ ڏاڍا وس ڪيا پر نڪري نہ سگهيو.ٻڏي مرڻ جي ڀَوَ ڪان رڙيون ڪيائين تہ، ڪڏ جي مٿان ماٹهن جو ميڙ لڳي ويو. رحم ڪائيندي

هر ڪنهن هٿ پئي وڏايس تہ، جيئن نڪري اچي.
”ملان ! هٿ ڏي! تہ ڇڪي ڪڍانءِ!“ هر ماڻهوءَ ائين پئي چيو ۽ تڪليف هوندي بہ ملان ڪنهن کي هٿ نہ پئي ڏنو.
ماڻهو بيزار ٿي پيا.
”ملان! هٿ وٺ!“ هڪڙي سمجهوءَ، مام کي سمجهندي، ملان کي چيو. ملان هڪدم سندس هٿ کي چنبڙي پيو. جنهن کانپوءِ ان ڇڪي ٻاهر ڪڍيس.
”جڏهن هوش ۾ بہ هئين تہ پوءِ اڳي هٿ ڇو نہ پئي ڏنئي؟!“ هڪڙي ماڻهوءَ ملان کان دير جو سبب پڇيو: ”پوءِ ايڏي گيسر ڇا لاءِ ڪيئي؟“
”سڀ ڪنهن چيو پئي: ڏي! هن چيو: وٺ! تڏهن هن جو هٿ ورتم!“ ملان ڪيس سمجهائيندي چيو: ”جيڪي وٺڻ سکيا آهن، سي ڏيندا ڪين؟!“
مطلب: حريص، تڪليف ۾ هوندي بہ حرص کان نہ مڙندو آهي.

67. ڇٽ، پادر سان سڌو هوندو آهي. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو بادشاهہ پخاليءَ جي ڌيءَ تي عاشق ٿي پيو. قلن مٿ تي سڱ گهريائينس، تنهن هوندي بہ بشتيءَ ترِيءَ تيل لائڻ نہ ڏنس.
حاڪمِ وقت کي اهو جواب ٻڌي ڏاڍو ڏک ٿيو. ڏک ۾ اونڌي منجي ڪري سمهي پيو. اها خبر سندس هڪ صوبي کي پئي، تنهن ان ميربحر/ پخاليءَ کي گهرائي، ابتو ڪري ڪٽيو تہ سڱ ڏيڻ لاءِ راضي ٿي ويو. چي، ”سائين! مان سڱ ڏيڻ لاءِ راضي آهيان!“
صوبي ڪيس، بادشاهہ جي دربار ۾ پيش ڪيو. جنهن تي بادشاهہ کانئس پڇيو: ” اڳي نہ پئي ڏنئي، هاڻي ڪيئن راضي ٿيو آهين!“
”سائين ! جيئن هن صوبي سمجهايو آهي، تيئن اوهان ڪونہ سمجهايو هو!“ هٿ ٻڌي، حامي ڀرڻ جو سبب ٻڌائيندي چيائينس: ”ڳالهہ سمجهہ ۾ هاڻي آئي آهي!“
”جيئندا قبلا! پيار سان نہ پر .... ” صوبي/صوبيدار هٿ ٻڌي دربار ۾ عرض ڪيو: ”ڇٽ پادر سان سڌو هوندو آهي“.
مطلب: 1- ڪتو ڇا ڄاڻي ڪٽڪ جي مانيءَ مان.
2- چڱائي ڪر ڇٽ سان ، ڇٽ ڦيري هٽئي پٽ سان.

68. ڄٽيءَ سُٽُ پسايو، واڻيي وڌس وٽي. ڄٽيءَ ليکي واڻيو ڦريو، واڻيي ليکي ڄٽي. (سنڌ، پهاڪو)

آڳاٽي دور ۾ ڪپڙي جا ڪارخانہ نہ هئا. ڪوري ڪپڙو آڏاڻن تي اُڻندا هئا. پهرين ڪپهہ تڪائي، سُٽُ ڪتائيندا هئا. بعد ۾ ڦورا ناهي، ڪپڙا اڻندا هئا. سٽ اڪثر عورتون ڪتينديون هيون جن ۾ اڪثريت مسلمان عورتن جي هئي، جن کي هندو دڪاندار يا واڻيا، ڄٽي ڪوٺيندا هيا.
هڪڙيءَ ڄٽيءَ سُٽُ ڪتيو ۽ واڻيي وٽ کپائڻ کان اڳ، پاڻيءَ ۾ پسائي وزن ۾ ڳورو ڪيائين تہ جيئن وڌيڪ ٻها ملي.
واڻئي وري، وڏي وٽ جي هينان نهيل سوراخ ۾ ننڍڙي وٽي وڌس تہ جيئن تور گهٽ

بيهي تہ ٿورن پئسن ۾ ڪٽي وني.
اهو لقاءُ ڏسي هڪڙي سڄاڻ ماڻهوءَ چئي ڏنو: "جتيءَ ست پسايو، واٽيي وڌس وتي، جتيءَ ليکي واٽيو ڦريو، واٽيي ليکي جتي!"
مطلب : دوکي ڏيڻ وارا، ٻئي کي تہ دوکو ڏين ٿا، پر پاڻ کي بہ دوکي ۾ رکن ٿا.

69. چاڪر مٿان چوڪيدار نہ رکجن. (هندي، چوٽي)

هڪڙي بادشاهہ، پنهنجي شاهي هاٿين کي کير پيئارڻ لاءِ هڪڙو نوڪر مقرر ڪيو هيو، جنهن جو ڪم هيو، پاڳين جو آنڌل کير مٿن ۾ پري رکڻ ۽ وقت تي هاٿين جي پيئڻ وارن ڪونرن ۾ نائڻ.
ڳچ وقت گذرڻ بعد نوڪر ماحول ۾ راهل ماهل ٿي ويو. دل پڪي ٿي ويس ۽ هاٿي کير ۾ هٿڙي هڻڻ شروع ڪيائين. ٻن مٿن مان هڪ هڪ ساڙهي /چونئري کير جي ڪڍي، اوترو پاڻي ملائي، کير جي ماپ پوري ڪري ڇڏيندو هيو.
پاڻيءَ وارو کير پيئڻ سبب هاٿين جي صحت تي اثر پوڻ لڳو. اها ڳالهہ بادشاهہ سلامت پاڻ محسوس ڪئي.
بادشاهہ سلامت وزيرن، مشيرن سان انهيءَ چوريءَ کي روڪڻ بابت صلاح مشورو ڪيو. مڙني صلاح ڏنس: "اهو نوڪر ڪڍي، ٻيو رکجي".
"ائين ٻيو بہ بي ايماني ڪري سگهي ٿو!" مشوري ۾ ڪنهن راءِ ڏني.
"پوءِ جو نہ ان چاڪر مٿان چوڪيدار رکجي!" مڙني متفق طور منظور ڪيو.
حڪم نامو جاري ٿي ويو. چاڪر مٿان چوڪيدار اچڻ ڪري سختي ٿي. نتيجو بہ چڱو نڪتو. هڪ ڏينهن نوڪر، مقرر چوڪيدار کي چيو: "گنج مان جهنب ٻوڙيسين تہ درياهہ کي ڪر ڪانہ ايندي، منهنجي ٻچن جي پيٽ تي لت نہ ڏي. ڪجهہ کير پاڻ ڪڻ، ڪجهہ مان ڪٽان!"
انهيءَ صلاح تي ٻئي متفق ٿيا ۽ هاٽي پنجن مٿن مان پنج ساڙهيون غائب ٿيڻ لڳيون. اها شڪايت ٿي. مٿن ٽيون مقرر ٿيو. هاٽي پورو مٽ ئي چٽ ٿيڻ لڳو. آخر بيزار ٿي، بادشاهہ چوڪيدارن کي هٽائي، مشوري ۾ چيو: "چاڪر مٿان چوڪيدار نہ رکجن!""
مطلب: نوڪر مٿان چاڪر، چاڪرن مٿان چوڪر، چوڪر مٿان چي: چل ڪشتہ زن"

70. ڇُتِ تي چوٽا، مدعي رد. (هندي ، چوٽي/پهاڪو)

هڪڙو بادشاهہ ڪنهن شڪار پوئتان پوندي پنهنجي لشڪر کان ڇجي هڪڙي گهاٽي جهنگ ۾ وڃي ڦاٿو. اُڃ- بک بہ ڏاڍو هلاڪ ڪيس. وسئن ڳولهيندي هڪڙي جهوپڙي نظر آيس. آويلو وقت ڏسي ان ۾ گهڙي پيو. جهوپڙيءَ ۾ هڪڙو درويش فقير وينو هيو، جيڪو دنيا کي ڇڏي، پالڻهار جي پرارٿنا ڪري رهيو هيو.
"اڃ لڳي اٿم! پاڻي ڍڪ پيارينم! "فقير کان سوال ڪيائين.
"ٻيو بہ ڪي کپيئي؟!" پاڻي پيئاري، فقير پڇيس.
"آءُ بادشاهہ آهيان !" بادشاهہ پنهنجي حال کان آگاهہ ڪندي عرض ڪيس: "مون کي سائينءَ سڀ ڪي ڏنو آهي. باقي دعا ڪرينم تہ منهنجا مدعي رد ٿين".

”هن وقت تنهنجي گهوڙي ۽ تنهنجي بت تي جيڪو مال آهي، سو ئي لک ڀن جو ٿيندو ۽ تون تن تنها جهنگ ۾ پيو ڦرين!“ فقير سمجهائيندي چيس: ” جيڪڏهن ڪو دشمن نه هجئي، سو به لالچ ۾ دشمن ٿي پوئي. وڏي ملڪيت هوندي، مدعي ته رد نه ٿيندا“.
”نيٺ !“ بادشاھ عرض ڪيو: ”مدعي ڪيئن مات ٿيندا؟!“
”ان جو به حل آهي!“فقير نسخو ٻڌائيندي چيس: ”ڇُتِ تي چوٽا، مدعي رد!“
مطلب: ڏڪو نه ڏور، ڇا ڪاهيندو چور؟

71. چڱن پنيان ڇُٽ ۽ ڇُٽن پنيان چڱا. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي ڳوٺ ۾ هڪڙو ملان رهندو هئو، جنهن جو گذر سفر ڀِڳَ- ڀُرَ تي هيو. ماڻهو مرندو هيو ته جنازي وهنجارڻ، نماز پڙهائڻ ۽ قبر ۾ لاهڻ وقت، قرآن بخشائڻ تي ڪيس چڱو خاصو ملي ويندو هيو.
امير ماڻهوءَ جي مرتئي تي ته تمام ججهو مال ملندو هئس. غريب جي موت تي تمام ٿورو. ڪڏهن ڪڏهن ته پنڌ به پاٽيءَ ۾ هليو ويندو هئس. ان ڪري سدائين سٽيي آساميءَ جي تاڙ ۾ رهندو هيو.
ڳوٺ جو وڏيرو جڏهن قبر ۾ ٽنگون لڙڪائي وينو ته هن به پاهر راڄ ۾ وجهڻ ڇڏي ڏنو. ڳوٺ جو وڏيرو اڄ سڀان تي هجي ۽ انهيءَ حالت ۾ ڳوٺ ڇڏڻ، معنيٰ نصيب کي پٺي ڏيڻ.
مهيني کن جي انتظار کان پوءِ به، نه وڏيرو مئو ۽ نه منجو ڇڏيائين ته ملان جا گهر ويني ترائي لڳي ويا. راڄ جا به گهڻا ماڻهو موٽايا هئائين . تنهن ڪري نيٺ اندر سڙئي کان لاچار ڏينهن ٻن لاءِ راڄ ۾ وجهڻ جو فيصلو ڪيائين.
راڄ ۾ هڪڙي پاسي، اٺ ڏھ ميل پري نڪري ويو. ڪٿان اَنُ مليس. ڪٿان گيهه، ڪٿان تيل، ڪٿان رلهي ته ڪٿان ڇا. گهڻي وقت ڪانپوءِ راڄ ۾ آيو هيو، سو اوڳڙ چڱي ٿيس. ڪيس اٺ ڏھ ڏينهن لڳي ويا، موٽڻ جي به جلدي هئس.
راڄ پيلي جڏهن موٽيو ته ڳوٺ جي ٻاهران ئي، ڳوٺ جو هڪڙو همراھ مليس. نه سلام نه ڪلام ڳڏه تي چڙهئي ئي اُڪائي پڇيائينس: ”جاڙا خان! ڏي خبر ! وڏيري جي طبيعت ڪيئن آهي!“
”وڏيرو وڃي ربّ کي پرتو!“ جاڙي خان کيس تازي احوال کان آگاھ ڪندي ٻڌايو. ”ڪالهه ٽيجهو به ٿي ويس!“
”هان ! ابول!“ مان جو ته گهر ئي ڍهي پيو. تنهن هوندي به دل جهلي ڪانئس پڇيائين: ”وڏيرو گذاري ويو ۽ مون کي جاڻُ ئي نه ڪيائون!“
”تون هئين ئي ڪونه ته جاڻُ ڪٿان ڪنين!“
”ڏي خبر! نهراڄُ ڪنهن ڪرايس!“
”ملان قتوءَ!“
”اڙي ملان قتوءَ!“ ٻئي هٿ سترن تي هڻندي چيائينس: ”انهيءَ کي ته بضوءَ ڪرڻ جو به ڏانءُ نه ايندو آهي. مون وارا پٽ نه هئا ڇا؟“

"توهان مان ڪا پهر ئي ڪانہ لڙي!"
"ابول! منهنجا پٽ تہ تيا ئي نہ! انهيءَ ڪي چئبو اٿئي ..... " ٻئي چنبا منهن ۾ هڻندي چيائين: "چڱن پنيان چٽ ۽ چٽن پنيان چڱا!"
مطلب: وڏين پيٽان سچا، سچن پيٽان وڏيا.
2- چڱن جو اولاد ڪري سگهي ٿو ۽ ڪريلن جو سڌري سگهي ٿو.

72. چور بہ جهڙو ڪاڪو (ساهتي، پهاڪو)

هڪڙي هندوءَ جي گهر مان چوري ٿي وئي. اتفاق سان سندس ننڍڙي چوڪري ان وقت جاڳي پئي ۽ چور کي ڏسي ورتائين. صبح جو گهر ياتي سجاڳ ٿيا تہ ننڍڙيءَ کي بستري تي روئيندو ڏٺائون. چوڪري ڊنل هئي، تنهن ڪري ڪيس آٿت ڏنائون تہ جيئن چور جي حليي بابت ٻڌائي سگهي.
شام تائين ننڍڙي سرت ۾ آئي تہ ڪانئس چور جي حليي بابت پڇيائون: "چور ڪيئن هئو؟!"
"چور بہ جهڙو ڪاڪو!" چوڪريءَ ورندي ڏني.
مطلب: 1- چورن کي مٿي تي سڱ ڪين ٿيندا آهن. ماڻهو ماڻهن جهڙا هوندا آهن.
2- عهدو يا طاقت ملڻ سان ماڻهوءَ کي سڱ نہ لڳي ويندا آهن.

73. چور تي ايتري چٽي رکجي، جيتري پاڙو برداشت ڪري سگهي. (اردو، پهاڪو)

هڪ شخص پاڙي وارن کي تپائي ڏنو هئو. ڪڏهن ڪنهن جي گهر جي چوري تہ ڪڏهن ڪنهن جي. نيٺ جهلجي پيو، عدالت ۾ پهتو تہ جج صاحب، فيصلي جي فتويٰ ڏيڻ کان اڳ ڪانئس پڇيو: "ڏوهہ تہ ڏاڍا ڪيا اٿئي، هاڻ تون پاڻ ئي انصاف ڪري ٻڌاءِ تہ ڪيتري چٽي رکانءِ!"
"سائين ! اها خبر تہ اٿو مان بيروزگار آهيان. پنهنجي ڪمائيءَ جو ڪوبہ ذريعو ڪونہ اٿم. هاڻي....." چور هٿ ادب جا ٻڌندي چيو: "ايتري چٽي رکو، جيتري پاڙو سهي سگهي".
مطلب:

- مٿي تي رکيل بار جو وزن، نيٺ پيرن تي آهي.
- ايتري ٻڌو، جو ساڪرو سٽ سهي سگهي.

74. چور جي ڏاڙهيءَ ۾ ڪک! (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙي ڳوٺ مان هڪڙي ياڳئي جي چوري ٿي وئي، پوليس جي حال جي خبر هئس. تنهن ڪري تڪڙي FIR ڪٽرائڻ کان اڳ، پنهنجي منهن جاچ ڪيائين. بعد ۾ تر جي چڱي مڙس وٽ لنگهي ويو.
چڱي مڙس ڪيس خاطري ڏني.
چڱي مڙس کي بہ خاطري هئي تہ چور ٻاهران ڪونہ آيو هوندو. ڪو تر جو ئي چور هوندو، جنهن ڏسَ تي چوري ڪئي هوندي.
چڱي مڙس، ڳوٺ/ تر جي سمورن چورن ۽ ڪاٽڪن کي تاريخ مقرر ڪري پاڻ وٽ گهرايو. سدورا جڏهن ڪنا تي قطار ۾ بيٺا تہ چڱي مڙس ڪين چوري اوڳاڇڻ لاءِ چيو.

جنهن تي ڪنهن بہ چور همت نہ ساري ۽ سمورا پنڊ پهڻ بنيا بينا رهيا.
آخر ۾ چڱي مڙس عرف لٺ- سردار، سڄيءَ قطار ۾ بيٺل همراهن کي ڇهپر وٺيندي ڪرڙيءَ اک سان ڏٺو ۽ رڙ ڪندي چيائين: "بس! ٻيو ڪجهہ ڪونهي! چور جي خبر پئجي وئي. چور سامهون ڏسڻ ۾ پيو اچي!"
سندس انهن لفظن تي هر ڪنهن ڪن اُپڙا ڪيا. لٺ- سردار مٿان رڙ ڪري چيو: "چور جي ڏاڙهيءَ ۾ ڪک آهي!"
قطار ۾ بيٺلن مان هڪڙي ڪک ڇنڊڻ خاطر پنهنجي ڏاڙهيءَ کي چنڊڪو ڏئي پاڻ کي ظاهر ڪري وڌو.
مطلب:

- چور کي اندر ۾ چوري پئي ڪڪندي آهي.
- چور کي داڙهي ۾ تنڪا - اردو

75. **چور چور ٿيندو آ، ٻلو ٻلو ٿيندو آ. (سنڌ، پهاڪو)**

هڪڙي گهر ۾ رات جو چور گهڙيو. اوندهہ سبب هٿوراڙيون ڏئي هلڻ لڳو. اڻ ڏٺي ماحول سبب ڪنهن شيءِ تان ٿابڙيو تہ کڙڪو ٿيو. مالڪ جاڳي پيو ۽ رڙ ڪيائين: "ڪير!"
چور چڙهہ هٽي ٻيهي رهيو.
"ڪير!" مالڪ ٻيهر رڙ ڪئي، جنهن تي ٻلي ڇڪي تان هيٺ ٽپو ڏئي مياؤن مياؤن ڪندي هلي وئي.
مالڪ سمجهيو: کڙڪو، ڇڪي تي ٻليءَ جي چڙهڻ ڪري ٿيو آهي. اهو گمان ڪري، سنئون نئون ٿي سمهي پيو.
مالڪ ڪونگهرا هڻڻ شروع ڪيا تہ چور بہ اڳتي رڙهڻ شروع ڪيو. ستت ڪنهن ڪٽ ۾ لڳو تہ وري کڙڪو ٿيو. مالڪ کي سنڀال ٿي وئي. وري رڙ ڪيائين: "ڪير!؟"
چور چپ هٽي ٻيهي رهيو.
مالڪ گهٽو ئي "ڪير ڪير" ڪيو پر ڪا ڇر پر نہ ٿي تہ پڪ ٿيس. ڪا ڳڙ ٻڙ آهي. ٻلي هجي مياؤ ڪري، ڪتو هجي ٻونڪ ڪري، پڪ ماڻهو آهي، جيڪو چڙهہ هٽي ٻيٺو آهي.
"ڪير! " هيانءَ ڦاڙ رڙ ڪيائين.
چور دل ۾ چيو، "مٿان رڙيون ڪري، آکهہ جاڳائي! ڪيس ٻلي وانگر مطمئن ڪجي تہ چڱو!" اهو خيال پچائي پهرين گلو ناهيائين ۽ پوءِ ڪيائين: "مياؤ!"
ٻلي ۽ ماڻهوءَ جي مياؤءَ جو فرق صحيح ڪندي مالڪ لٺ کڻي اٿيو: "ڪير!"
"ٻي ٻلي": چور رڙ ڪئي.
گهر- ڌڻيءَ لٺ ورائيندي چيس: "چور چور ٿيندو آ، ٻلو ٻلو ٿيندو آهي".
مطلب: ڏوهي ڪيترو بہ پاڻ لڪائي پر نيٺ ظاهر ٿئي.
2- ڏوهہ لڪي نہ سگهندو آهي.

76. **چورن سان چاهُ پئي، جي من ميڙ ڪيئي. پوندو تہ ڪاٽِ، نہ تہ ڪوٺائبو تہ سهي.**

(ساهتي، چوڻي)

هڪڙو چور چرندڙ وڳ مان ڏاند چورايون، گس ڏنيو پئي ويو جو ڪيس هڪڙو ابوجهه ڳوناٺو مليو. ڏاند ڪهرائڻ جي مدد لاءِ ڪيس چيائين.

"ادا! ڏاند ٿاڪڙ آهي، اچ ئي ورتو اٿم! جيڪڏهن ڪهرائي هلڻ جي مدد ڪرين ته تنهنجي مهرباني ٿيندي!"

غريب واٿهڙو، ڪيس مسافر سمجهي واهروءِ طور ڏاند ڪهرائي هليو. اجا ڳتي هليا ئي مس جو ڏاند جا مالڪ به پيرو ڪنيو اچي پڳن. سڀ سوڌو ڪين جهليائون.

"مان بي ڏوهي هان! نيڪيءَ ڪندي ڦاٿو آهيان!ڳوناٺي رڙيون ڪندي چيو: " مونکي ڇڏيو، اصل ڏوهي اهو آهي. ان کي پڪڙيو".

"سڀ سوڌو سوگهو ٿيو آهين! توکي ڪيئن ڇڏبو؟! ڏوهيءَ جي مدد ڪرڻ به ڏوهه آهي! جيڪڏهن بي ڏوهي آهين ته به ڪهڙي پڪ آهي؟"پيريءَ واٺ تان پيرو لڳڻ سبب شڪ طور ڪيس چيو:

"چورن سان چاهه پئي، جي من ميڙ ڪيئي.
پوندو ته ڪاٺ، نه ته ڪوناٺبو ته سهي".

مطلب: 1- جهڙي صحبت، تهڙو اثر.

2- صالحن جي صحبت توکي صالح ڪندي،
طالحن جي صحبت توکي طالح ڪندي.

3- چڱن سان چاهُ پئي، جي مَنَ ميڙُ ڪيئي.
رڱجي ته لال ٿيندو، نه ته ڪڪوربو ته سهي.

77. چا رب، چا بسم الله . (ٿر، پهاڪو)

ناري پٽ جو هڪڙو همراهه ٿر ۾ ڪن واسطيدارن وٽ وڃي مهمان ٿيو. ميزبان به تي ڏينهن خوشامد ڪيس. پوءِ ٿر جي عام دستور موجب ڪيس رب ڏيڻ لڳا، جيڪا مجبوراً ڪائٽي پئي پيس.

"چا رب چا بسم الله" ڏيهاڙي جي رب مان ڪڪ ٿيل مڙس، خار وچان چيو.

مطلب: 1_چا دال، چا بسم الله .

2.چا چِتو پَٽُ، چا بسم الله.

3چا پدي، چا پديءَ جو شوروو.

4.خسيس / معمولي شيءِ لاءِ ڪهڙو پريشان ٿجي؟

پيتيو:چا ڪول، چا ڪول جو وزن؟

78. چا ڪول ، چا ڪول جو وزن؟ (اردو ، پهاڪو)

هڪ درياه مٿان ڪاٺ جي پل ٻڌل هئي، جنهن تان هڪ دفعي هڪَ ڪول ۽ هڪُ هاٿي، گڏ لنگهي رهيا هئا. لنگهڻ وقت ڪول هاٿيءَ کي چتايو: "مٿان تنهنجي وزن تي پل وڃي ڦهڪو ڪري. "

جڏهن ٻئي پل پار ڪري ويا ته ٻيءَ پهچي، ڪول ٽڌو ساه ڪنيو ۽ چوڻ لڳي: "خداجو

شکر آهي جو اسان ٻنهي جي وزن سان هيءَ پل نہ ٽٽي! ”
“چا ڪول ، چا ڪول جو وزن!“؛ هاٿيءَ ٺهڪ ڏيندي چيو.
مطلب : 1 چا پدي، چا پديءَ جو ٻوڙ.
2 چا ڪوري، چا ترارين.
3 چا راجو، چا راڄ.

79. حرام جيڪي ڪائيندا، ٻک ۾ سيئي اونائيندا. (ساهتي، چوٽي)

هڪڙو چور ڪنهن ڳوٺ مان ڪاٽ هڻي، سوئا مينهن ڦرَ سميت ڪڍي آيو. گهر ۾ ڪيرائت مينهن آئي تہ جوٽس ڏاڍي خوش ٿي. شام جو چونئري ڪير جي ڏُهي، ٻارن کي پيئارڻ لاءِ سڏيا ئين تہ مڙسهنس جهليس: “چوريءَ جي مينهن جو ڪير ٻچن کي نہ پيار! ”
“پوءِ هيترو ڪير پٽارو، ڪاڏي زيان ڪيان! ”
“ڪتيءَ جي گلرن کي پيار! ” گهر ۾ موجود، تازي ويايل ڪتيءَ جي گلرن ڏانهن اشارو ڪندي چيائين. ڏاڍو ڪُرڪَڻ ڪُسڪڻ بعد، مائيءَ ڪتيءَ جي ٻچن کي ڪير پياريو.
ڏينهن ٻن ڪانپوءِ پاڳيا بہ پيرا کڻي اچي پهتا ۽ زورن تي مينهن ڦرَ سميت ڪاهرائي ويا.
شام جو جڏهن ڪتيءَ جي گلرن کي ڪير نہ مليو تہ اونائڻ لڳا.
“اهو ڪير اسان جا ٻچا پيئن ها تہ اڄ اهي بہ ائين اونائين ها! “؛ گلرن جي حالت ڏسي، مڙس زال کي چيو: “حرام جيڪي ڪائيندا، ٻک ۾ سي ئي اونائيندا“.
مطلب: حرام ڪائڻ وارو آخر جنجال ۾ پوي ٿو.

80. خدا تعاليٰ چپر ڦاڙي ڏئي ٿو. (هندي ،چوئي)

هڪڙو بادشاهہ جهنگ ۾ لشڪر ڪان وچڙي ويو ۽ وڃي هڪڙي جهوپڙيءَ ۾ پهتو. اڃ بک ڏاڍي لڳي هيس. جهوپڙيءَ جي مالڪ هاريءَ کيس پاڻي ماني ڏنو. ٻالنگهہ ٿيس. موڪلائڻ وقت کيس ٻڌايائين: “مان بادشاهہ آهيان....اَڙيءَ اُڏيءَ ۾ ضرورت پوئي تہ مون وٽ بي ڌڙڪ هليو اچجانءِ.“
ٻئي سال قحط پيو. جهنگ ۾ رهندڙ انهيءَ هاريءَ وٽان بہ اَنُ کپي ويو. کيس بادشاهہ واري ڳالهہ ياد آئي ۽ دربار ۾ اچي پهتو. بادشاهہ ان وقت جمعي جي نماز پڙهڻ ويو هو، اهو ٻڌي هيءُ بہ نماز پڙهڻ ويو. نماز بعد ڏنائين تہ بادشاهہ پاڻ بہ هٿ کڻي خدا ڪان پني رهيو هو. يڪدم خيالُ مٽيس. دل ۾ چيائين: “جنهن ڪان بادشاهہ پيو گهري مان بہ سڌو سنئون ان ڪان چونہ گهران.“
دعا گهري ڳوٺ ڏانهن راهي ٿيو.
رستي ۾ ٿڪجي هڪڙي وڻ هينان ستو تہ خواب ۾ نياءُ ٿيس: “وڻ هينان ديگ دنيا جي پوريل آهي ! کوٽي کڻ ! ”
سجاڳ ٿي وڻ هينان کوٽيائين تہ ناڻي سان ڀريل ديگ هٿ آيس. چانديءَ جي سڪن ۾ ڏاڍو وزن هو، کڻڻ واري ڳالهہ منجهائي وڌس.
منجهيو وينوهو تہ چار چور اچي لانگهائو ٿيا. ناڻو ڏسي ٻيهو رهيا. لالچ ۾ اچي کيس بہ چار چنبا هڻي پجائي ڪديائون. پاڻ ۾ ورهائڻ لاءِ ديگ جو ڍڪ ڪوليائون تہ اندران نانگ

۽ وچون نڪرڻ لڳا. يڪدم ڍڪ بند ڪيائون ۽ چوڻ لڳا: ”اهو همراهه جادوگر هو! جادوءَ جي زور تي ناڻي کي نانگ بلائون ڪري ويو آهي چو نه ساڻس جوڳي جٽ ڪجي! “
چارئي ڄڻا کلهن تي ديگ کڻي سندس پيرو ونيون هليا . هاريءَ جي جهوپڙيءَ مٿان ديگ سميت چڙهي ويا. ڇت کي سوراخ ڪري ديگ ئي کڻي نايائون.
”بيشڪ!“ هينان ستل هاريءَ، ڇت مان ٿِمندڙ ناڻو ڏسي چيو: ”خدا تعاليٰ ڇپر ڦاڙي ڏئي تو“.
مطلب: خدا تعالي نوازڻ لاءِ وسيلي جو محتاج ناهي.

81. خيراتون اهي ڪن، جيڪي ڪجين تي چڙهن! (سرو، پهاڪو)

هڪڙو همراهه ڪجين جي باغ ۾ ويو. اتي هڪ ڊگهي ڪجيءَ ۾ گهڻا ۽ سنا ڏوڪا نظر آيس. نه ڪيائين هم نه تم، ديڪدم مٿي چڙهي ويو. هڪڙو سنو ڇگو ڇاچي منجهانئس سنا سنا ڏوڪا چوندي ڪائي ڍئو ڪيائين.
چڙهڻ وقت پيٽ خالي هئس ۽ جسم هلڪو هئس. تنهن ڪري نوريئڙي وانگر مٿي چڙهي ويو. جڏهن ڏوڪا کائي پيٽ پريائين ته پاڻ کي ڳورو ڀه محسوس ڪيائين ۽ هوش ڀه آيس ته ويهه پنجويهه هٿ مٿي سنهيءَ ڪانيءَ تي چڙهيو بيٺو آهيان. لهڻ جي ڪيائين ته ڏڄي ويو. لهي نه پئي سگهيو. اتي يدڪم الله ياد پيس ۽ وني سڏ ڪيائين: ”الله سائين! ڪجيءَ تان سلامت لهان ته تنهنجي نالي تي ڏڄي کهندس!“
ٿئين حصي پنڌ تي پهتو ته چوڻ لڳو: ”هتان خير سلامتيءَ سان هيٺ لٿس ته ڪڪڙ کهي، خير ۾ ڏيندس!“.
جڏهن انين حصي تي پهتو ته کٽي ڪيڙهيءَ ۾ ٽپ ڏنائين ۽ ڳوڏن ير وجي ڪريو. چوڻ لڳو: ”خيراتون اهي ڪن، جيڪي ڪجيءَ تي چڙهن!“ ڪپڙا ڇنڊيندي ۽ ڪجيءَ ڏانهن نهاريندي چوڻ لڳو: ”مان نه چڙهان نه خيرات ڪيان“.
مطلب: دل جي تمنا پوري ٿيڻ بعد، الله وسريو وڃي.
2- من اندر جا لوچ، سا ملڻ سان ماني ٿئي.

82. دانگي ٽيي ڇهه مهينا ته ضدي مهمان ڪيي ٻارنهن مهينا. (سرو، پهاڪو)

هڪڙو مهمان هڪڙي مائٽ جي گهر اچي ٽڪيو ته وڃڻ جي وائي ئي نه پئي واريائين. روز چوي: ”اڄ ٿو وڃان!“
صبح جو ڪائي پي، موڪلائي نڪري، وري شام جو ڪن ڪديو بيٺو هجي، چي: ” ڳاڏي نڪري وئي!“
هڪ ڏينهن گهر ڌياڻيءَ علي الفجر جو اٿاري چيس: ”اڄ سوير وڃ ته ڳاڏي ملئي!“
”مانيءَ- پورُ پيٽ ۾ وجهي نڪران ته چڱو!“ آرس ڀڃندي مهمان چيو: ”وڏو پنڌ لتاڙڻو آهي!“
مائي خار ۾ ماني پچائڻ لاءِ چلهه تي اچي ويني ۽ چلهه کي چوڻ لڳي: ”ٽپ ڙي دانگي ڇهه مهينا“.
”ڪپ ڙي مهمان ٻارنهن مهينا.“ مهمان ٻه، ترڪي ٻه ترڪي جواب ڏيندي چيس.

مطلب:- 1- جيڪڏهن تون ٿورو سست آهين تہ مان ٻيٽو آهيان.
2- هڪ ڏينهن مهمان! ٻئي ڏينهن بلائي جان.
3- پهرئين ڏينهن مهمان ڪي مکڻ، ٻئي ڏينهن مهي.
ٽئين ڏينهن ڏجيس، ٻجو منهن ۾ گهِي.
4- مهمان ۽ مڇي، ٽئين ڏينهن کان پوءِ ڌپ ڪرڻ لڳن ٿا. (رشين)

83. دعا بہ لڇڻ واري کي لڳندي آهي. (سرو، چوٽي)

هڪڙي مولوي صاحب جا دعائون ۽ تعويذ، گهڻن ماڻهن کي لڳندا هئا.
هڪ دفعي هڪڙي ميري گدلي/ڇيڳري مائي بہ وٽس تعويذ لکرائڻ لاءِ آئي ۽ چوڻ لڳس: ”مولبي صاحب! مرس نہ ٿو نهي! ڪتاب پٽي ڪو تاويز (تعويذ) لکي ڏي تہ مڙس نهي هليم“.
مولوي صاحب بہ تعويذ لکي ڏنس.
”هڪڙو پنهنجي ٻانهن ۾ ٻڌجانءِ ۽ ٻيو پاڻيءَ ۾ پُسائي، مڙس کي پيارجانءِ!“ استعمال جو طريقو ٻڌائيندي چيائينس: ”پاڻ کي بہ صاف سٿرو رکجانءِ!“
انين ڏينهن ساڳي مائي وري موٽي آئي ۽ تعويذن بابت شڪايت ڪندي مولوي صاحب کي چوڻ لڳي: ”مولبي صاحب! تاويزن تہ اثر ئي نہ ڪيو“.
”مائي! جيستائين تو وارو اڻ ڌوتل منهن ۽ ميرا لٽا نہ مٽيا، تيستائين منهنجا تعويذ اثر نہ ڪندا.“ مائيءَ جي جسم مان اٿندڙ ڌپ کان نڪ تي هٿ رکندي، مولوي صاحب چيو: ”دعا بہ لڇڻ واري کي لڳندي آهي!“
مطلب:1- اڻ سڌي رستي تي هلڻ کان، سڌي رستي تي هلڻ چڱو آهي.
2- دعا سڀڪي کان، لڇڻ ۾ اثر وڌيڪ آهي.

84. دنيا ۾ دوڌ کان دوڌ، پاڻي کا پاڻي آهي. (هندي ، پهاڪو/چوٽي)

هڪڙو کير وارو کير ۾ ملاوت ڪندو هيو. کير ۾ اَڌ تي اَڌ، پاڻي گڏيندو هيو. هڪ ڏينهن کير کپائي، ٿيتين کان مهيني جي اوڳاڙي ڪري ڳوٺ پئي موٽيو تہ واٽ تي ٻيڙيءَ نہ هئڻ سبب پتڻ تي انتظار ڪرڻو پيس.
هڪڙي وڻ هينان ٻين کير وارن سئين انتظار ۾ ويهي رهيو. جهٽ پلڪ ڪانہ گذري جو انهيءَ وڻ تي وينل باندر ٽپو ڏئي، پئسن واري ڳوٿري ڦري مٿي ڪٽي ويو. هن گهٽي ئي لنيون ايپون ڪيون پر باندر هڪ بہ نہ ٻڌس. آرام سان مٿي وڻ تي چڙهئي پئسن واري ڳوٿري کولي هڪ هڪ نوٽ ڪري اڇلڻ لڳو. نوٽ اهڙيءَ طرح اڇلايائين جو هڪڙو نهر ۾ تہ ٻيو کير واري ڏانهن پئي ڪريو. انهيءَ تي کير وارو رڙيون ڪندو رهيو. جڏهن اها بندر بانٽ پوري ٿي تہ ٻين کير وارن صبر ڪرڻ لاءِ چيس: ”کير ۾ پاڻي نہ وجهين ها تہ اڄ اهي ڏينهن نہ ڏسين ها!“ هڪڙي کير واري نصيحت ڪندي چيس: ”دنيا ۾ دوڌ کا دوڌ ، پاڻي کا پاڻي آهي!“
مطلب:1- حرام جي رستي سان آيل مال، حرام جي رستي ۾ وڃي ٿو.
2- پئسو جهڙي تاوَ سان اچي ٿو، تهڙي ئي تاوَ سان هليو وڃي ٿو.

3- ملاوت ۽ ڪُساد بازاري ڪرڻ واري کي ٺوڪ طور ائين چيو ويندو آهي.

85. دولت ٺُهن کان ماس وڇوڙي. (هندي، پهاڪو/چوٽي)

هڪڙي همراهہ پنهنجي سنگتيءَ کان چڱي خاصي رقم اڌاري گهري. اڳلو ڏئي نہ سهگيو.
نتيجي ۾ ٻئي هڪ ٻئي کي منهن ڏيکارڻ کان هليا ويا.
ڳچ وقت کان پوءِ راهہ ويندي هڪ ٻئي سان مليا.
"واهہ يار واهہ!" قرض گهرندڙ ميار ڏيندي چيس، "چا چار ڪوڏيون قرض جون گهرين آهن، چا منهن ڏيکارڻ کان بہ هليو ويو آهين. لاشريڪ کان گهرجي ها، سو بہ ائين نہ ڪري ها. تو مان اها اميد نہ هئي."
"تو مان بہ اها اميد نہ هئي!" سنگتيءَ ڏوراپو ڏيندي چيس، "چئن ڪوڏين جي نہ ملڻ ڪري سالن جي سنگت ئي ڇڏي وئين!"
"ها ادا ها! هاڻي ڏوهي بہ وري اسان ٺياسون! توڏي ڏوهہ ئي ڪونهي!؟" جرح ڪندي چيائينس، "دولت ٺُهن کان ماس وڇوڙي".
مطلب:دنيا ۾دولت ۽ ملڪيت سبب ئي وڇوڙا ٿيا آهن.
2- زر، زمين ۽ زن ، جهيڙي جوڙ.

86. ديڳڙا ويامندا تہ مرندا بہ. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙي همراهہ پاڙي واري کان هڪ ڏينهن لاءِ ديڳڙو گهريو، "ادا! اڄ مهمان آيا آهن، ٻوڙ رڌڻ لاءِ ديڳڙو کپي!"
پاڙي واري جو اڳي آزمايل نہ هئو، تنهن ڪري ڏجندي ڏجندي جست جو اڌوراڻو ديڳڙو آڻي ڏنائينس ۽ پارت ڪندي چيائينس، "ادا! ديڳڙي موٽائڻ جي پارت هجئي. اسان وٽ اَڙِيءَ اُڏِيءَ اهوئي هڪڙو ديڳڙو آهي. جيئن ئي اُڪلائي واندو ڪرين تہ موٽائڻ جي ستت مهرباني ڪجانءِ!"
"ادا ! تون گهبراءِ نہ! پاڙي جا آهيون، ائين ٿوروئي ٿيندو!"
ٻئي ڏينهن ديڳڙو واپس ڪرڻ آيو تہ منجهس جست جي ننڍري ديڳڙي بہ وجهيو ڪنيو آيو.
ننڍڙي ديڳڙي ڏسي مالڪ چيس، "ادا هيءَ ننڍڙي ديڳڙي تہ مون توکي ڪانہ ڏني هئي!"
"ها ادا! تو تہ واقعي نہ ڏني هئي پر رات تو وارو ديڳڙو اسان وٽ ويامي پيو ۽ اها ديڳڙي ڄڻي وڌائين. پرائي شيءِ اسان ڪاڏي ڪندا سين، هونئن بہ ٻچو ماءُ ڪانسواءِ رهي نہ سگهندو. تنهن ڪري پنهنجي امانت سنڀالي وٺو!"
ڪجهہ ڏينهن ڪانپوءِ وري اچي سوال ڪيائينس، " ادا! اڄ وري مهمان اچي ڪڙڪيا آهن! ديڳڙو کپي! معاف بہ ڪجو! اوهان کي سدائين تڪليف بہ ڏيندا آهيون!"
"نہ سائين تڪليف جي ڪهڙي ڳالهہ آهي!" پاڙي واري مروت ڏسندي چيس، "ڪوڙ ديڳڙا! گهٽا کپن چا؟"
"وڏا هجن تہ بہ ڪافي آهن. ننڍا هجن تہ پوءِ چار پنج ڪافي ٿيندا!" مٿان لانگ رکندي چيائين، "جيڪڏهن تڪليف سمجهو تہ پوءِ ضرورت ناهي!"
" نہ سائين! پاڙي ۾ چا جي تڪليف آهي. هڪ ٻئي ۾ پاڙي پتيءَ جي ڪري ڪم ڪاريون

پيا پوندا آهن. اڄ توهان جو سياڻي اسان جو ڪم پئجي سگهي ٿو. توهان اتي ئي ترسو! مان بيني پير ٿو موٽان!"
تڪڙو گهر ويو ۽ چار پنج ناهوڪا ٿامي جا ديڳڙا ڪٽي آٽي ڏنائينس.
ٻن ٽن ڏينهن گذرڻ ڪانپوءِ نه ديڳڙا ۽ نه ٻچا مليا ته مالڪ کي اڻ تڻ ٿي پئي. پاڙي واري وٽ لنگهي ويو ۽ پڇيائينس. "ادا ديڳڙا نه موٽيا! دل ۾ چيم ته اوهان کي يادگيري ڏياريان!"
"ها ! ادا بلڪل ياد آهن. مان پاڻ آيس پئي اوهان کي ٻڌائڻ! اوهان اجايو تڪليف ڪئي، در اصل چاهي جو!" .... ٻوٿ پيلو ڪندي چيائينس: "اوهان وارا سمورا ديڳڙا، اڳين رات مري ويا! مون کين ٿڏي تي ئي دفنائي ڇڏيو!"
"ادا کهڙيون چرين واريون ڳالهيون پيو ڪرين!" ديڳڙن جي مالڪ حيران ٿيندي چيس. "ديڳڙا به مرندا آهن ڇا؟!"
"ادا! تون به ڪو سادو ٿو ڏسجين!" مالڪ تي ڏاڙر ڪندي چوڻ لڳو: "ديڳڙا ويامندا ته مرندا به".
مطلب: 1- بي اصولي فائدي وقت نظر نه ايندي آهي، نقصان وقت نظر ايندي آهي.
2- جتي لوپي هجن، اتي نوڳي بک نه مرن.
3- لوپيءَ سندي راڄ، ۾ نوڳي مري نه بک.

87. ڏٿي تعالي هر هنڌ موجود آهي (هندي، چوٽي)

هڪڙا به سنگتي هڪڙي ڪامل درويش وٽ هدايت وٺڻ لاءِ ويا. درويش ٻنهي کي هڪ پکي ڏنو ۽ تاڪيد ڪندي چيائين: "پکي اتي کهي اچو، جتي اوهان کي ڪير به نه ڏسي!"
شام ڌاري هڪڙو سنگتي پکي کهي آيو ۽ ٻيو جيئرو موٽائي آيو.
"مون پکي اتي کنو آهي، جتي پکي پکڻ به ڪين هيو." کهي اچڻ واري پنهنجي صفائيءَ ۾ چيو.
"تون ڇو نه کهي آئين؟" نه کهي اچڻ واري کان درويش پڇيو.
"مان جتي به ويس پئي، اتي ٻيو ڪير نه هو ته ڏٿي سڳورو ضرور موجود هئو. جنهنڪري مون پکي ڪونه کنو! " وضاحت ڪندي چيائين: "ڏٿي تعاليٰ هر هنڌ موجود آهي".
مطلب: خدا تعالي ئي هر وقت، هر هنڌ، حاضر ۽ ناظر آهي.

88. ڌوبيءَ جي گهران وڃي چوو، ڪپڙو ڦاٽي مالڪ جو. (سنڌ، پهاڪو)

سنگت جي ريس ۾ هڪڙي غريب به پنهنجا ڪپڙا ڌوبيءَ کي ڌوئڻ لاءِ ڏنا . ٻئي ڏينهن ڌوبي گهاٽ وٽان اچي لنگهيو، جتي ڌوبيءَ پٿرن مٿان بيدرديءَ سان ڪپڙا پئي سٽيا. جنهن ڪري ڪيترائي ڪپڙا ڦاٽا پئي. ايتري ۾ سندس ڪپڙن جو به وارو آيو. ٻن ٽن سٽڪن سان اهي به هلي پيا. ڪپڙن سان اهو لقاءُ ڏسي ڏک ٿيس.
"گهوڙا!" رڙيون ڪري چوڻ لڳو: "منهنجا ڪپڙا ڦاٽي ويا! مون سان ظلم ٿي ويو".
سندس رڙين تي ماڻهو اچي مڙيا، جن ڌوبيءَ کان ڪپڙا وٺي ڏنس، اڃا به رڙيون پئي

کيائين تہ هڪڙي همراه آتت ڏيندي چيس: ” ڌوٻيءَ سان بہ ناحق ٿيو آهي! ڪيس ڏوراٽي تہ ملي ئي نہ!“

“ڏوراٽي نہ ملڻ جي ڪري ڌوٻيءَ ڪي ڪهڙو نقصان ٿيو آهي؟ ” تڪو پوندي چوڻ لڳو “ڌوٻيءَ جي گهران وڃي چووو، ڪپڙو ڦاٽي مالڪ جو!”

مطلب: 14- ڌوٻي ڌوئي، مالڪ روئي.

2- هنڌ اهو سڙي، جت ٻاه ٻري.

3- ڪاٺ پرائي ماه ۾، ڪپهہ ڪان بہ ڪنئرو.

4- مامي جي گهر مهمان ، منهنجي دل کي نہ لهر نہ لوڏو.

5- ٻئي جي زيان جو احساس گهٽ ٿيندو آهي.

89. ڏوهاريءَ جي من ۾ سپ ڪو سندس گلا تو ڪري. (ساٿي، پهاڪو)

هڪڙي چوڪرات واٽئي، پاڙي واري جو ڇيلو چوري ڪري جهنگ ۾ وڃي ٿمايو. سمجهيائين تہ ٻن ٽن ڏينهن ۾ اها ڳالهہ ماڻهن کان وسري ويندي. پوءِ وڃي ٻِڙيءَ تي ڪپائيندس. پهرينءَ باهہ ۾ پڙيءَ تي پهچائڻ سان جهلجڻ جو خطرو هئو ۽ بها بہ گهٽ ملي ها.

هاٽي ڪنهن بہ اوطاق، دڪان يا ماڻهن واري جاءِ تي اچڻ کان پهريائين ڪَنُ لائي ٻيهي، تسلي ڪري پوءِ ڪچهريءَ ۾ ايندو هيو. يا اتان اٿي ايندڙ کان موضوع بابت پڇي پڪ ڪري پوءِ ويندو هيو.

“ڪهڙي ڳالهہ پئي هلي!” جيڪو ڪنهن ڪچهريءَ مان اٿي اچي، ان کان پڇي.

“زماني جي ڳالهہ پئي هلي!” ڪچهريءَ مان اٿي ايندڙ چويس.

“ٻي ڪهڙي ڳالهہ پئي هلي؟” تجسس مان پڇيس.

ائين گهٽيون ڳالهيون پڇڻ جي باوجود تسلي نہ ٿئيس تہ نيٺ پڇي ويهي: “ڇيلي واري ڳالهہ تہ نہ پئي هلي؟”

“ڪهڙي ڇيلي واري؟” ڪچهريءَ مان اٿي ايندڙ پڇيس.

ائين جنهن کي نہ خبر، تنهن کي بہ خبر پئجي وئي.

هڪڙي همراه ڳِتڙ کان جهلي پڇيس: “اهو ڇيلو تو تہ چوري نہ ڪيو آهي؟”

“توکي ڪيئن خبر پئي؟”

“تون جو هر ڪنهن کان پيو تو تهين ۽ ڇيلي جي ڳالهہ پڇين! هونئن بہ ....“همراهہ وضاحت ڪندي چيس. ”ڏوهاريءَ جي من ۾، سپ ڪو سندس گلا تو ڪري”.

مطلب: چور کي پنهنجو اندر کائيندو رهي ٿو.

90. ڏوهٽا وڏندي جا ويري آهن. (ساهتي، چوٽي)

هڪڙو ڪراڙو، اکين کان وڏو هئو، هڪ ڏينهن پوٽي ۽ ڏوهٽي کي گهمائڻ لاءِ نڪتو. هڪڙي کلهي تي پوٽي کي تہ ٻئي تي ڏوهٽي کي ويهاريائين. رستو ڏيو پئي ويو تہ ڪيس هڪ هنڌ شڪ پيو تہ اڳيان کڏ يا کاهي آهي.

“ابا!” کلهي تي ويٺلن کان پڇيائين: “اڳيان کڏ تہ ناهي!”

“نہ نانا! نہ!” ڏوهٽي ورندي ڏنس: “سڌو هليو هل! رستو صاف آهي. ڪڏ ٻڏ ناهي!”
“نہ ڏاڏا! ڪڏ ٽئي!” پوٽي يڪدم رڙ ڪندي چيس: ”سڌو نہ هلجانءِ، پاسي کان هلجانءِ!”
پوڙهو منجهي ٻيهي رهيو. انهيءَ ٻڏتر ۾ منجهيو بيٺو هئو جو پر مان لنگهدڙ هڪڙي واٽهڙوءَ چيس: “ڪراڙا! اڳيان ڪڏ اٽئي، خيال سان! وڃجانءِ!”
“ابا سچ ٿو چوين!” ڪراڙي واٽهڙوءَ کي چيو: ”ڏوهٽا وڌندي جا ويري آهن.“
مطلب: 1- ڏوهٽاڻ، ناني کان وڌيڪ، ڏاڏي سان سچو ٿيندو.
2- ڏوهٽاڻ پيٽاڻ، وڌندي جا ويري.
3- ڪائي پي ڏوهٽا، سڏائيندا ڏاڏي پوٽا.

91. ربُ ريجهائڻ سولو، رنان ريجهائڻ ڏکيو. (سرو، چوٽي)

هڪڙي بزرگ کي پهرينءَ زال مان اولاد ڪونہ هيو. جواني بہ لڙندي پئي ويس. تو مان صلاح ڏنس: ”جيڪڏهن انهيءَ گهرواريءَ جي نصيب ۾ اولاد ناهي تہ اوهان ڪٽي ٻي شادي ڪيو. ٿي سگهي ٿو، اوهان جي نصيب ۾ اولاد هجي!“
بزرگ ٻي شادي ڪرڻ جو اظهار فرمايو تہ ڪيس نئين ننڍي ڪنوار ملي وئي. وڏيءَ گهرواريءَ کي جاءِ جي هينئين طبقي ۾ تہ ننڍيءَ کي مٿئين طبقي ۾ رهائڻ لڳو. انصاف تہ گهٽيئي ڪندو هيو پر دل جو ڪانيو نئينءَ ڏانهن سرس هئس. اها ڳالهہ پهرينءَ زال کي نہ وڻندي هئي.
فجر نماز لاءِ ننڍيءَ زال وٽان لهندو هيو تہ وڏي تهجد پڙهي، ڏاڪڻ وٽ قرآن شريف جو دور پئي ڪندي هئي. ڏسڻ شرط هٿ وٺي قرآن تي رکائيندي چوندي هيس: ”هيءُ اکر تہ ٻڌاءِ!“
بجاءِ ناراض ٿيڻ جي بزرگ بہ قرآن تي آڱر رکي ڪيس اکر ٻڌائي، پوءِ روانو ٿيندو هيو.
اها ڳالهہ تو مان جي وات بہ وڃي پهتي. هڪ ڏينهن بزرگ کان پڇيائون: ”سائين! صبح جو اٿڻ مهل، ماڻهوءَ جي حالت پليديءَ واري هوندي آهي. ان حالت ۾ اوهان قرآن تي آڱر رکي اکر ٿا ٻڌايو! اهو ڏوهہ جو ڪم ناهي؟!“
“ابا! واقعي الله جو ڏوهہ ٿا ڪيون! الله جلّ جلالہ پوءِ بہ غفور رحيم آهي!“ ٿڌو شوڪارو ڀري چيائين: ”الله راضي ڪرڻ سولو، رنان راضي ڪرڻ ڏکيون.“
مطلبَ 1- خدا تعالي کي ريجهائڻ تمام آسان آهي.
2- عورت تمام ضدي آهي، ان جي دل رکڻ ضروري آهي.

92. رن چشڪي هري، رکي آرتوار. (هندي ، پهاڪو)

هڪڙي زال گهر ۾ ڪنهن ڳالهہ تان مِٺون ڦوڪي ويهي رهي. شام ٿائين، نہ ڪجهہ ڪاڌائين نہ ڪجهہ پيتائين. مڙسهنس گهر ۾ آيو تہ بہ ڊول سجايو ويٺي رهي. گهرڻ تي ماني تہ مڙس کي ڏنائين پر پاڻ نہ ڪاڌائين. دل رکڻ خاطر مڙس پڇيس: ”پلا! تون ماني نہ ڪائيندينءَ!“
”نہ!“ رکائيءَ مان جواب ڏنائينس.
”چو؟ خير تہ آهي؟“

”مون آرٽ وار رکيو آهي.“ يڪدم جواب ناهي ٻڌايائينس.
هندن جو آرٽ وار /ورت/روزو ٻه ڏکھو ٿيندو آهي. جيستائين ورت کلڻ جو وقت ٿئي، تيستائين بک پاھ ڪري وڌس. شام ٿائين اکيون ئي ڏار ڏئي ويس. مڙسهنس کي مٿس جھبو اچي ويو ۽ ورت ويلي بازار مان جليبيون، کير پڙا، فروٽ ۽ سموسا وغيره وٺي آيو. مائيءَ کائي ڏاڍو چڙھ ڪيو.
بوت سجائڻ مان کائي ڏنائين ته ٻئي ڏينهن ٻه چپُ چَپ تي چاڙھي ويھي رهي. انهيءَ حرڪت تي مڙس کي ٻه ڪاوڙ اچي ويس. بازار مان مال مليدا ته نه وٺي آيس، هٿائين پر ۾ بيھي ٽوڪيندي چيائينس: ”رن چشڪي هري، رکي آرتوار.“
مطلب: جيڪو جنهن طريقي سان کائي ڏسي ٿو، سو سدائين اهو طريقو اختيار ڪري ٿو.
2- عادت ڇڏي نه عادتي، علت مور نه جاءِ،
اٺ پوي ڪٽڪ ۾، جُواسا چُڻ چُڻ کاءِ.
3- لالچ بري بلا آهي.

93. رنن زالن جا ڪھڙا جمعا؟ (سنڌ،پھاڪو)

هڪڙي ڳوٺ ۾ جر جو پاٽي باڙو هيو. پيئڻ لاءِ هر ڪو ڳوٺ جي پرسان وهندڙ واٽر ڪورس تان پاٽي پري ايندو هو. جڏهن ته ڌوبُ ڌُڙ ۽ وهنجڻ سانجڻُ اتي ئي ڪري ايندو هو.
هڪڙي جمعي تي ڳوٺ جون مايون، وهنجڻ ۽ سانجڻ لاءِ واٽر ڪورس تي پئي ويون. هڪڙي رنڙ، سهيلين جي زور پرڻ جي باوجود، هلڻ کان پڙُ ڪيڏي بيهي رهي.
”ادي! جمعي سندي ڏينهن ٻه لڳ نه تي آگھارين!“ هڪڙيءَ سهيليءَ هجائتو ٿيندي چيس: ”جمعي جي پلاري ڏينهن تي وهنجڻ ثواب آهي.“
”ادي ڪھڙيون تي جمعي ۽ ثوابن جون ڳالھون ڪرين!“ نه هلڻ جو سبب ٻڌائيندي چيائينس: ”رنن زالن جا ڪھڙا جمعا؟“
مطلب:1- غريب جو ڪھڙو ڪم، اميراڻن ڪتراڳن سان.
2- غير وسطيدار ماڻھو، معاملي ۾ دلچسپي ئي نه وٺندو آهي.

94. ريدار اڳيان رباب، وڄائڻ مان نه وري نه سري. (هندي، پھاڪو)

هڪڙي مڱڻهار جي ريدار سان سنگت هئي. زماني جي گردشن سبب هر ڪو پنهنجيءَ ڪرت ۾ لڳي ويو. ريدار رڍون چاريندي ڊڻ وڏائيندو، ترقي ڪندو، هڪ ڏينهن خدا جي مهربانيءَ سان هڪ علائقي جو راجا ٿي ويو.
اها ڳالھ، هڪ ڏينهن مڱڻهار ٻڌي ته ڏاڍو خوش ٿيو ۽ رباب ڪٽي راجا جي محفل ۾ اچي پھتو. سمجھيائين پئي: ”رباب وڄائي راجا کي ريجھائيندس ۽ هو خوش ٿي مون کي وڏا تحفا، خرافاتون ۽ خلعتون عطا ڪندو.“
راجا جي دربار ۾ ڳائڻ جو موقعو ته ڪيترائي دفعا مليس پر من جي مراد ڪافي وقت گذرڻ ڪانپوءِ ٻه پوري نه ٿيس. هڪ ڏينهن دربار مان نااميد ۽ نراس ٿي واپس وڃي رهيو هو، جو هڪ درباريءَ پڇيس: ”تون سنو ڳائيندڙ ۽ وڄائيندڙ آهين. تو جھڙا ڳائڻا وڄائڻا ته

ھڙين محفلن ۾ درٻارن جي سونهن ۽ زينت هوندا آهن. پوءِ چو نراس ٿيو واپس ٿو وڃين؟ ٻاهر تہ توکي ڳائڻ وڄائڻ جو موقعو بہ ڪين ملندو!“
”ريڊار اڳيان رباب، وڄائڻ مان نہ وري نہ سري!“ مڱڻهار نااميديءَ جو سبب ٻڌائيندي چيس.
مطلب:1- اڻ ڄاڻ ۽ بيوقوف ماڻھوءَ کي ريجھائڻ/صحيح ڏڳ لائڻ، ڏاڍو مشڪل ۽ اوکو ڪم آھي.
2- رڍ اڳيان رباب، وڄائيندي ورهيہ ٿيا. پر موڳيءَ ڪان نہ مليو جواب.
3- مرليون تہ گھڻيون وڄايوسين، پر نانگڻ ڏنگڻ نہ ڇڏيو.

95. زندگي تنور ۾ بہ گذري ويندي، سمور ۾ بہ گذري ويندي. (فارسي، چوڻي)

ھڪ شخص سمور جو پھراڻ پايو، سُرخي گھوڙي کي سونين واڳن مان جھليو چڙھيو پئي ويو. گھوڙي جو ھنو بہ سونين تارن سان اُڇيل ھئس.
سياري جي رات ھئي، لُري پئي لڳي. ھڪ پيادو مسڪين شخص بہ اتان لنگھيو پئي، جنھن کي بدن تي پورو ڪپڙو بہ نہ ھيو ۽ سيءَ ڪان ڏڪيو پئي. گھوڙي سوار مٿس نظر ئي نہ وڌي ۽ اڳتي نڪري ويو.
پيادي ڏٺو: ھڪ نانوائي اگر ڪيڏي تنور صاف ڪري رهيو هو. جڏھن اھو ھليو ويو تہ ھيءُ تنور ۾ گھڙي ويو ۽ سڄي رات خوب مزي سان اتي ننڊ ڪيائين. صبح جو ننڊ ڪري تنور مان ٻاھر نڪتو تہ ڪنھن پڇيس: ”ڏي خبر! رات ڪيئن گذري!“
”رڳو رات نہ پر ....“ ڪيس وضاحت سان سمجھائيندي چيائين: ”زندگي تنور ۾ بہ گذري ويندي، سمور ۾ بہ گذري ويندي!“
مطلب:1- وقت، ھر حال ۾ گذري وڃي ٿو.
2- رکا سکا کاءُ، ٺنڊا پاني پي.
نہ ديک پرائي جھوپڙي، نہ ترسا اپنا جي.
3- گذر گئي گذران، ڪيا جھوپڙي، ڪيا مڪان/ميدان.
4- گذري ڪون ڦِر ياد نہ ڪر، جا گذري سا چوکي.

96. ساھري گھر جا ياتي تہ ويري پر چانٺ بہ ويري. (ھندي، چوڻي)

ھڪڙيءَ الھڙ ڇوڪريءَ جي شادي، پراڻھين ھند تي ٿي وئي. ساھرين گھر پھتي تہ نئين ماحول ۾ ڏاڍي اوپرائپ محسوس ڪيائين.
گھر جي ھر ياتيءَ تي شڪ پئي ڪيائين. ھڪ ڏينھن ڪم ڪندي در جي چانٺ ۾ وڃڙي پئي. سورن مٿان سور سٽجي ويس. اٿلي پئي. ڏاڍا اوچنگارا ڏئي رني. جڏھن پيڪن ۾ گھمڻ آئي تڏھن ماءُ سان ڏکَ سورَ اوريندي ڍنڍڪر ڏئي چوڻ لڳي: ”ساھري گھر جا ياتي تہ ويري پر چانٺ بہ ويري.“
”ڇوري تو ڏي بہ ڏوھ ڪين رڳو چانٺ ڏي!“ ماڻس پڇيس.
مطلب: جيڪو پاڻ سنڀالي قدم نہ ڪڻي ۽ ڏوھ ٻين تي مڙھي، تنھن کي ٺوڪ طور ائين چئبو آھي.

97. سڀ ڪنهن کي خدا اهو ئو ڏئي، جو ان جي لائق آهي. (سنڌ، چوڻي)

هڪڙو فيلسوف، هڪ باغ ۾ سير ڪري رهيو هو. تفريح دوران ڪيس هڪ ڳالهه منجهائي وڌو! سوچڻ لڳو: ”ٻير جو وڻ، هڪ مضبوط درخت آهي، پر ٻير ننڍڙا اٿس. گدري جي ول تمام ڪمزور آهي پر گدرا تمام وڏا اٿس. هئڻ ائين گهرجي ها ته گدري جهڙو شاهي قل، ٻير جهڙي وڻ ۽ ٻير جهڙو ننڍڙو قل، ول ۾ ٿئي ها!“

ٻير جي وڻ هيٺان ويهي اهو سوچي رهيو هو جو مٿان هڪڙو ٻير ڪريو ۽ سندس نوڙهه ۾ نا ٿي ويو! نڪاءُ سان، سندس دماغ ۾ تبديلي اچي وئي ۽ چوڻ لڳو: ”جيڪڏهن ان ٻير جي جاءِ تي گدرو هجي ها ۽ مٿي ۾ ترا ٿي وڃن ها ته اڄ مٿو ڀِ اڌ هجي ها. شڪر الحمدلله جو ٻير جي وڻ ۾ ننڍا ٻير ٿا ٿين.“ خداتعاليٰ جي تخليق تي غور ڪندي وڏيڪ چوڻ لڳو: ”سڀ ڪنهن کي خدا تعالي اهو ئو ڏئي، جو ان جي لائق آهي.“

مطلب: 1- خدا تعالي سڄاڻي سڱ ڏئي ٿو.

2- ٻليءَ کي پر هجن ها ته جهرڪين جو جهڻُ ٻچو ناس ڪري ڇڏي ها.

98. سڃي کي چور جو ڊپ نه هوندو آهي. (سنڌ، چوڻي/پهاڪو)

گرونانڪ، هڪڙي شش سان واٽ وٺيو پئي ويو. هڪ ٻِ- واٽي تي پهچي گرونانڪ ننڍو رستو اختيار ڪرڻ گهريو ۽ شُش ڊگهو.

”تون ننڍي رستي سان ڇو نٿو هلين؟“ گرونانڪ سمجهائيندي پڇيس: ”جڏهن ته ان سان منزل تي جلدي پهچبو!“

”انهيءَ راهه تي ڦورو آهن.“ شش جواب ڏنو.

”اها هَڙَ ڪولي ڏيکار ته ڏسان ان ۾ ڇاهي؟“ مٿي تي رکيل هڙ ڏانهن اشارو ڪندي گرونانڪ چيس.

شش هڙ ڪولي ته ان مان سون جي ريٽي نڪتي.

“اها اڇلاءِ ۽ پوءِ ننڍي رستي تي ٻي ڊپو ٿي مون سان هل ! ڇو جو ....“ گرونانڪ نصيحت ڪندي چيس: ”سڃي کي چور جو ڊپ نه هوندو آهي.“

مطلب: 1- ڏاڙيل ٻِ پريل پڪيل گهر ۾ ڌاڙو هڻي ٿو.

2- شيطان ٻِ علم واري کي ورغلائڻ تي وَسُ ڪري ٿو.

3- ڊِگو نه ڊِور، ڇا ڪاهيندو چور.

4- سچو، سرڪار ڪان ٻِ ڏاڍو.

99. سرڪار، ڪنهن جي چاچا ماما ناهي. (سرو، چوڻي)

هڪڙي بروهيءَ کي سرڪاري نوڪري ملي ۽ نوڪريءَ سانگي ٻارنهن مهينا کن ڳوٺ ڪان ٻاهر رهڻو پيس. ڳوٺ ڪان ٻاهر نئين ماحول ۾ رهڻ جي ڪري، طبيعت ۾ ڪافي ڦيرو ٻِ اچي ويس.

ٻارهين مهيني ڳوٺ گهمڻ آيو ته سمورا مٽ مائٽ ملڻ آيس. خوشيءَ ۾ ڪنهن ”ماما“ پئي سڏيس ته ڪنهن ”چاچا“. ”چاچا“ ۽ ”ماما“ تي مڙس کي ڏاڍي ٻچان لڳي ۽ سيني کي سڌرڻ لاءِ ڊڙڪا ڏيندي چيائين: ”سرڪار، ڪنهن جي چاچا ماما نه ٿيندي آهي.“

مطلب: 1- سرڪار، ڪنهن جي نہ ماءُ نہ پيءُ.
2- سرڪار وٽ، ماءُ پيءُ واري پاس خاطري يا ٻي اصولي ناهي.
3- سرڪار ري، مان نڪو باپ (ٿر)

100.سور آهن ئي بادشاهن ڪي. (لاڙ پهاڪو)

هڪڙي غريب مسڪين ڪي اندر ۾ غريبيءَ جي ڏکن جا ڍير هئا، جنهن سان سلڻ لاءِ وهي تہ اڳلو ڪانئس اڳي ويهي پنهنجا سور پٽي.
هڪ ڏينهن دل ۾ ارادو ڪيائين: ”سيڪو سورن سان پريو پيو آهي. منهنجي سورن ٻڌڻ لاءِ ڪنهن وٽ بہ وقت ڪينهي. ڇو نہ بادشاهہ سلامت سان سور سليان. ڪيس الله امينگ ڏنا آهن. هر شيءِ ارزان اٿس. سور تہ وٽس هوندائي ڪين.“
بادشاهہ سلامت جي دربار ۾ عرض رکيائين: ”مون ڪي سورن سٽائڻ لاءِ ڇڙا پنج منٽ ڏنا وڃن.“
سندس مدعا هڪ شرط تي قبول پئي تہ پهرين پنج منٽ پاڻ ڏيندو ۽ بادشاهہ سلامت جا سور ٻڌندو، پوءِ پنهنجي روئداد ٻڌائيندو. اهو شرط قبولي، بادشاهہ سلامت سان خلوت گاهہ ۾ وڃي مليو.
”مون وٽ هر شيءِ آهي.“ بادشاهہ سلامت پنهنجي روئداد ٻڌائڻ شروع ڪئي: ”زال بہ تمام سهڻي آهي. ان مان ڪجهہ اولاد بہ اٿم. ڪيس هڪ دفعي اهڙو مرض لڳو، جنهن لاءِ سمورا حڪيم وس هلائي ٻيٺا، آخر ڪتو جواب ڏنائون تہ مرض لاعلاج آهي ۽ موت يقيني آهي.
راڻيءَ سان دل بہ ڏاڍي هئم. ان ڪري متن ڪان ويهي سندس مرڻ جو انتظار ڪرڻ لڳس.
راڻيءَ مون ڪان ان دوران وچن ورتو تہ: ”مرڻ پڇاڙان سندس ٻچن سان وفادار رهندس.“ ان وقت ٻي ڳالهہ سمجهہ ۾ نہ آيم. ڪيس يقين ڏيارڻ لاءِ تہ ٻي شادي نہ ڪندم، مون پنهنجو مخصوص عضوو ئي ڪٽائي ڇڏيو.
ڪجهہ قت ڪان پوءِ خدا جي قدرت سان راڻي چڱي ڀلي ٿي پئي ۽ مان بيمار جو بيمار ئي رهيس. سندس ڪم جو نہ رهيس. ان سبب گهر ۾ روز جهيڙو ٿيڻ لڳو. ٻيون ڳالهيون/ قربانيون سڀ وسري ويس. هاڻي سندس زور ان ڳالهہ تي آهي تہ ڪيس طلاق ڏيان. يا ٻيءَ صورت ۾ ڪيس ڇڙواڳ ڇڏيان تہ جيئن نوڪرن چاڪرن مان پنهنجو پورائو پئي ڪري.
هاڻي ٻڌاءِ! تنهنجا سور انهيءَ ڪان وڌيڪ آهن؟“
”منهنجا سور وري ڪهڙا آهن؟“ بادشاهہ جو داستان ٻڌي، ان همراهہ چيو: ”سورئي بادشاهن ڪي آهن!“
مطلب:1- جيڏا اٺ، تيڏا لوڏا.
2- وڏا ماڻهو، وڏا ڏک.
3- وڏن ڪي، وڏا سور.

101.سونارو ، پنهنجي ماءُ جي نٿ مان بہ نہ ٽري. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙو سکر ماڻهو، هڪڙي سوناري وٽ ويو. ڪيس عينڪ جي فريم جو چلو ناهڻ لاءِ چاندي ڏنائين ۽ تاڪيد ڪيائينس: ”بہ روپيا مزدوريءَ جا وڌيڪ ڏيندوسانءِ پر فريم جو

چلو سنو ڪري ناهجانءِ ۾ مَٿُ نہ ملائجانس.“
انهيءَ تي سوناري پهرين ٺهڪ ڏنو، بعد ۾ چيائينس: ”فريم جو چلو تہ سنو ڪري ناهيندس، پر مَٿُ ضرور ملائيندوسانس. پلي توهان ڪٽي ڏهوٽي مزوري ڏيو پر ان ڪان نہ مڙندم.“
”چو؟ چو نہ مُڙندين؟“ فريم جو چلو جوڙائڻ واري همراهہ سوناري ڪان پڇيو.
”انهيءَ لاءِ تہ مائٽن جي پَرِ اها آهي. وڏڙن جي پَرِ ڪين ڇڏيندس.“ سوناري دليل ڏيندي ٻڌايس. ”چو جو اسين جيسين اهو ڪم نہ ڪريون تيسين ڪمائيءَ ۾ برڪت بہ نہ پوي. پوءِ پلي اسان جي پيٽ يا ماءُ ئي سون نهرائي، منجهس مَٿُ ضرور گڏينداسين.“
مطلب: ماڻهو، عادت آڏو مجبور ٿي ويندو آهي.

102.شاهوڪارن جو ناڻو ويامندو آهي. (هندي، چوٽي)

هڪڙي غريب، امير کان ٻڌو تہ: ”ناڻو ويامندو آهي.“ ان ڪري سؤ روپيا وياج تي وٺي اچي گهر ۾ انهيءَ آسري تي رکيائين تہ: ”مهيني کن ۾ ويامي پوندا. ٻچا پاڻ وٽ رکندم ۽ اصل مالڪ کي موٽائي ڏيندم.“
مهيني گذرڻ بعد جاچيائين تہ پئسا اوتري جا اوترا هئا. پئسا نہ ويائيا تہ اصل ملڪيت ۽ وياج مالڪ کي موٽائيندي، ڏوراپو ڏنائينس: ”تو چيو هو تہ: ناڻو ويامندو آهي، پر هيءُ پئسا تہ اصل نہ وياميا.“
”مون توکي سؤ ڏنو هو، تو مون کي ٻچن سميت واپس ڪيو، ٻي ڳالهہ تہ غريبن جو ناڻو نہ پر ....“ وياجيرو الڳ ڪري، ڪيس ڏيکاريندي چوڻ لڳو: ”شاهوڪارن جو ناڻو ويامندو آهي.“
مطلب:1- پئسو، پئسي کي ڪمائي ٿو.
2- گهڻا پئسا، ٿورن پئسن کي ڪمائين ٿا.

103.شينهن شير خدا جو، وٽيس تہ بيدو ڏئي ، وٽيس تہ ٻچو ڏئي. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي ٻروچ کي واٽ ويندي واٽيو هٿ اچي ويو. ڪيس قُرڻ جي نيت سان اچي آڪيڙا چاڙهيائين. لٽ ڏيکاري دڙڪي سان پڇيائينس: ”اڙي واٽيا! ڪلمون پَرِ نہ تہ اچئي ٿي لٽ!“
”ڏٽي! مون کي ڪلمي جي ڪهڙي خبر.“ واٽئي هٿ ٻڌي ايلاز ڪندي چيس: ”گرو! تون ڪلمون پڙهندو هل! مان پويان ورجائيندو ٿو هلان.“
”واٽيا! ياڳ پلا اٿئي! اتان ٻچيو ٿو وڃين!“ ڪياڙي ڪنهندي چوڻ لڳس: ”ڪلمون مون کي بہ پڙهڻ نٿو اچي! چڱو پلا ٻڌاءِ شينهن ٻچو ڏيندو آهي، ڪن بيدو ڏيندو آهي؟!“
واٽيو ٽبيءَ ۾ پئجي ويو. جي چوي ٿو تہ شينهن بيدا ڏيندو آهي تہ ٻروچ چوندو: ”نہ! ٻچا ڏيندو آهي.“ جيڪڏهن چوي ٿو تہ ٻچا ڏيندو آهي تہ ٻروچ چوندو: ”نہ! بيدا ڏيندو آهي!“
سوچي سوچي چيائينس: ”شينهن شير خدا جو، وٽيس تہ بيدو ڏئي، وٽيس تہ ٻچو ڏئي!“
مطلب:1- ڏاڍي /ظالم جي پنهنجي مرضي آهي تہ جيئن وٽيس تيئن ڪري.
2- اڳيان باهہ، پويان پاڻي.

3- وات ۾ جهليل ٹُڪ ڦتي ڪر تہ پيءُ تو مري، اندر ڳِهُ تہ ماءُ تي مري.
4- نانگ جهليو وچونءَ کي چي: ”ڳهانس تو تہ پيٹ تو ڦاڙي، ڇڏيانس تو تہ ڪوڙهيو تو ٿيان.“

104.عزت لٹي ڪان پوءِ خيرات ڪرڻ، ڪهڙي ڪم جي؟ (نصيحت ، چوٹي)

هڪڙي ملان جو گذر سفر، جنازا وهنجارڻ، نماز پڙهائڻ ۽ قرآن بخشائڻ تي هئو. هڪ دفعي ڪيس ڪمائي ڪانہ ٿي هئي ۽ گهر ۾ تنگي هئس. پاڙي ۾ هڪڙو اڻ پڙهيو نوجوان رهندو هئس، جنهن وٹ هڪڙو ڳابو هيو. ملان جي نظر في الفور وجي ان ڳابي تي پئي.
ٻئي ڏينهن صبح مردان جو وجي ان نوجوان جي در تي سڏ ڏنائين. نوجوان گهران نڪتو.
”رات تو وارو پيءُ مرهيات، مون کي خواب ۾ نظر آيو!“ ڪيس ٹلهہ ٻڌي چوڻ لڳو:
”هونئن تہ ويچارو حورون جي هنج ۾ خوش هو پر اوچتو الائي ڪيڏانهن، تو وارو ڳابو اچي نڪتو ۽ ڪيس اُڪِين تي اچي ڪنيائين. ديڪائي ديڪائي، ويچاري جو ٻُنڍُ ئي ڪڍي ڇڏيائين. جنهن ۾ سندس پٹڪو بہ لهي ويو. بهرحال قصو ڪوتاه! پيير زور هيس. جن اچي ڇڏايس. سامت ۾ آيو تہ مون تي نظر پيس. ڏسندي ئي چوڻ لڳو: ”جڏهن ڪان مون واري پٹ اهو ڳابو ڏاريو آهي، تڏهن ڪان مون سان اها نافت آهي! پٹ مون وارو ملئي تہ نياپو ڪجانس تہ پيءُ جي، عذاب مان جان ڇڏاءِ ۽ اهو ڳابو راهِ خدا ۾ خيرات ڪري ڇڏ.“
نوجوان ٻڌڻ شرط، ڳالهہ جي تهہ تائين پهچي ويو ۽ چيائينس: ”ملان! ڳالهہ ٻڌ! بابي جي عزت لهٹي هئي سا تہ لهي وئي؟“ ملان کي ملان واري لهجي ۾ جواب ڏيندي چيائين: ”عزت لٹي ڪانپوءِ خيرات ڪهڙي ڪم جي؟“
مطلب:1- مصيبت اچڻ کان اڳ خير خيراتون ڪرڻ گهرجن.
2- گهوڙو چورائجڻ بعد طنبيلي کي تالو هٹڻ مان ڪهڙو فائدو؟
3- گلاس پيجڻ کان پوءِ، پٹ کي سزا ڏيڻ مان ڪهڙو فائدو؟

105.عشق نہ ڄاڻي ذات ڪذات. (هندي ، چوٹي)

هڪڙي بادشاهہ جو هڪڙي ڌوبياٹيءَ سان ڏوپار عشق ٿي پيو. ڇمڙا پوش ڪري لوڪان لڪي، وٹس وجي نڪرندو هيو. ڪچهري ڪري مُنهن- انڌاري واپس ورندو هيو.
بادشاهہ جي هڪڙي عادت هئي: هر وقت وزير کان پڇندو هيو: ”وزير! ڪهو ڪيسي بات!“
”مڙيو ئي خير!“ وزير هٹ ٻڌي عرض ڪندو هيس.
وزير کي بادشاهہ جي اها روز جي ٹُڪَ نيڪ نہ لڳندي هئي. جنهن ڪري بادشاهہ جا عيب ڄاڃڻ ۾ جنبي ويو.
هڪ ڏينهن بادشاهہ شڪار جو ڍونگ رچائي جيئن ولر کان وچڙي وجي، ڌوبي گهاٹ پهتو تہ وزير بہ پويان لڳو آيس.
”شڪار تان بکارو موٹيو آهيان! ڪائڻ لاءِ ڪپي!“ بادشاهہ ڌوبياٹيءَ کي چيو.
”پاروٹو پٹ پيو آهي.“
”اهو ئي ڏي!“

پت ڪائڻ بعد بادشاهه وري چيس: ”پاڻي پيار!“
”مَٽ ۾ پاڻي ڪونهي، ڏوبي گهاٽ تان پري اچان!“
”اهو ئي ڏي!“
پاڻيءَ جو وٽو پيئڻ بعد بادشاهه ٿڪ محسوس ڪيو ۽ آرام ڪرڻ لاءِ کٽ گهريائينس.
”اها ئي ڇڳل کٽ آهي، جنهن تي وينو آهين!“
”اها ئي سهي!“
ڇڳل کٽ تي رات گذري، بادشاهه ٻئي ڏينهن دربار ۾ پهتو ۽ حسبِ عادت وزير کان پڇيائين: ”وزير ڪهو ڪيسي بات؟!“
”عشق نه ڄاڻي ذات ڪذات“ مچريل وزير دل جي باه کان چوڻ شروع ڪيو.
”بوک نه ڄاڻ باسي ڀات، پياس نه ڄاڻي ڌوبي گهاٽ، ننڊ نه ڄاڻي ٽوٽي کاٽ!“
مطلب: عشق انڌو ٿيندو آهي.

106.فقيرياڻي ٿئي راڻي، چي: ”جارا ڏيوٽا، مين ڪاوٽا!“ (ساهتي، ڀاڪو)

هڪڙو امير ، هڪڙيءَ فقيرياڻيءَ ي عاشق ٿي پيو. شادي ڪري گهر وني آيس. فقيرياڻي ڦري اميرياڻي ٿي پئي ته فقط طلب/حڪم جي دير هئس. هر شيءِ هڪي حاضر، جيڪا شيءِ طلطي، سا موجود پئي ٿي. انهيءَ عيش جهڙي سهوليت هوندي به مائي صاحبه جي طبيعت خراب ٿي پئي ۽ اهڙي بگڙي جو سڌرڻ جو نالو ئي نه پئي ورتائين . ڏاڍا ويج طبيب آيا. پر ڦڪين فرق ڪين يو. هينو به گذرڻ بعد، نيٺ مائي صاحبه اوچتو ڇاق چڱي ڀلي ٿي پئي، خبر نه پئي ته ڪهڙيءَ دوا مان ڇاق ٿي.
هڪ ڏينهن مڙس گهر ۾ آيو. ڪيس پنهنجي ڪمري ۾ ڏسي ، ٻين ڪمرن ڳولهڻ لڳو. هڪڙي ڪمري ۾ اچي ڪيس لڌائين.
ڪمري جي هر جاري ۾ ماني پئي هئي. مائي صاحبه هر جاري وٽ وڃي چيو پئي، ”جارا! خير ڏي!“ ان بعد پراڻمرادو جاري مان ماني ڪٽي هڪڙي ٿانءَ ۾ وڌائين وپئي. جهن هٽ وارو ون ٿانءُ ڀر جي ويس ته پوءِ هيٺ ويهي ڪائڻ لڳي. مڙس کي ڇاق چڱي ٿيڻ جي راز جي خبر پئجي وئي. ڪمري مان نڪري، پنهنجي منهن چوڻ لڳو، ”فقيرياڻي ٿئي راڻي چي، جارا ڏيوٽا، مين ڪاواٽا!“
مطلب: 1- عادت ، عضوو آهي.
2- هير واري جي هير ، ٿنگ ڀڳي به نه وڃي.
3- عادت مٽي نه عادتي، علت مور نه ڃاءِ.
اٺ پئي کڻ ۾، ڪندا ڇڻ ڇڻ ڪاءِ.

107.ڦٻيا اهي، جيڪي ڦاٽي مئا. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙو ٻهچي ملان، هڪڙيءَ خيرات جي دعوت ۾ وِٽ کان وڌيڪ ڀَتُ ڪائي ويو ۽ هلڻ کان هلاک ٿي، ڦان ڪري ڍيري ٿي پيو.
ميزبان کي ڳڻتيءَ اچي ورايو! ملان کان پڇيائين: ”پيٽ ۾سور لاءِ ڪو ٽڪي ڦوٽو آڻيون!“

”ايتري گنجائش هجي ها تہ ....“ سهڪندي ملان چيو: ”سٽيو گره نہ هٽان ها!“
ميزبان، ملان جي ڳوٺ وارن کي منٿون ايلاز ڪري مجرايو تہ ملان کي کٽ تي سمهاري ڳوٺ پهچائيندا.
چار جوان، کٽ کي ڪلهو ڏئي هليا. جڏهن ڳوٺ کي ويجهو ٿيا تہ ڳوٺ جو وڏيرو بہ حال ونڻ لاءِ اڳيرو آيو.
ڪانڌين ڏولي هيٺ لاٿي.
”اڙي ملان!“ وڏيري، گهبرٽ ۾ پيل ملان کان پڇيو: ”ڏي خبر جيئرو تہ آهين؟!“
“ها سائين! الحمدالله” جهيڻي آواز ۾ ملان چيو: ”اڃا تہ حال حيات آهيان!“
”ڀلا ڏي خبر!“ وڏيري وڌيڪ احوال ونڻ لاءِ پڇيس: ”پٽ تي ڦٻئين بہ يا اوريان موٽيو آهين!“
”وڏيرا! ڪهڙيون تو خبرون پڇين!.... اسان اجهو پاڻ ڪٽائي پهتا آهيون، باقي ....“ وڏا ساهہ کڻندي، ڪِنجهي ڪِنجهي چيائين: ”ڦبيا اهي جيڪي ڦاٿي مئا!“
مطلب: 1- هبچي ماڻهوءَ جو پيٽ، ڪڏهن بہ پرجڻ جو ناهي.
2- لنگهو ءِ پيٽ، ڪڏهن بہ نہ پربا.

108.ڪارا ڳهٽا پر ڪارنهن ڪنهن ڪنهن جي لهي. (سرو، پهاڪو)

هڪڙي ڳوٺ ۾ هڪڙي نوجوان تي ڪارنهن جو الزام لڳو. ڪيس جرڳي ۾ سڏايو ويو. جرڳي جو مهندار، پاڻ بہ عشق مجازيءَ ۾ ڦاٿل هئو. عشق بازيءَ جي چالن جي ڄاڻ سبب، نوجوان مٿان مڙهيل ڪارنهن کي سچو ثابت ڪري ويو. الزام ثابت ٿيڻ بعد جرڳي وارن، ملزم /جرم نوجوان کان پڇيو: ”الزام توتي ثابت ٿي چڪو آهي! هاڻي ٻڌاءِ تہ تنهنجي سزا ڪهڙي هئڻ گهرجي؟!“
گهبراهٽ ۾ نوجوان جا هڪڙا پگهر لٿا پئي تہ ٻيا چڙهيا پئي. دل ۾ چوڻ لڳو: ”پوتار ءِ مان، ٻئي سڳي ڀيڙيءَ جا سوار آهيون. مان ڪارو ثابت ٿيو آهيان ءِ هو جرڳي جو مهندار هئڻ سبب ڳاڙهو آهي. ڏوهہ تہ ٻيئي ڪيون پيا، پر پڪڙجي مان پيو آهيان!“
انهن سوچن ۾ گم ڏسي وري جرڳي وارن ڪانئس ساڳيو سوال دهرايو.
”ڪارا ڳهٽا آهن، پر ڪارنهن ڪنهن ڪنهن جي لهي!“ نوجوان پنهنجي بچاءَ /صفائي ۾ چيو: ”هاڻي جيڪا سزا ڏيڻي اٿو سا ڏيو.“
مطلب:1- عيبن کان آجو، فقط هڪ الله آهي.
2- ڏوهہ هر ڪو ڪري ٿو، ڪو لڪي ڪو پڌرو.
3- ڏوهہ ڳهٽا ڪن ٿا، پڪڙجي ڪو ڪو ٿو.

109.ڪاهل جي قبر بہ ٻيا والاري ٿا وجن. (سنڌ، چوڻي)

پيءُ پٽ، ڳڏيا شهر پئي ويا، جو ڪين واٽ واري مقام جي پاسي ۾ هڪڙي وٽن واري جاءِ نظر آئي. پيءُ کي جاءِ ڏاڍي وڻي وئي.
”ابا!جاءِ ڏاڍي ڀلي آهي.“ پيءُ پٽ سان دلي اظهار ڪندي چيو: ”مان مران تہ مون کي اتي پورجو.“

انهيءَ ڳالهه کي ڪافي وقت گذري ويو.
هڪ ڏينهن پٽ ڊوڙندو سهڪندو گهر ۾ آيو.
”ابا! خير ته اٿئي؟!“ ماءُ پٽ کان پڇيو: ”ڊڪندو ٿو اچين! ڪير پنيا ن پيو اٿئي چا؟“
”امان! خير ئي ته ناهي!“ پٽ ورندي ڏنس.
”نيٺ ابا! خبر ته پوي! ڪهڙو قِيس ٿيو آهي؟ ياجُڙِ پئي آهي چا؟“ ماءُ ڳراٺڙي پائيندي پڇيس.
”امان! مقام ۾ جنهن جاءِ لاءِ بابا وصيت ڪئي آهي ته مون کي اتي پورجو!“ پٽ سهڪندي ماءُ کي ٻڌايو: ”اصل ڳالهه هيءَ آهي ته اڄ ماڻهو اتي ٻيو مڙدو پيا پورين.“
”ابا ! مُنا ته پٺهين جي انهيءَ سستيءَ سبب آهيون. تڏهن ته چوندا آهن نه ....“ ماڻس ويتر شڪايت ڪندي چيس: ”ڪاهل جي قبر به ٻيا والاري ويندا آهن.“
مطلب: 1. ڪير ڪنهن جي قبر ۾ نه پوندو آهي.
2 . سستي ڪندڙ هر ميدان ۾ هارائيندو آهي.
3 . اڄ جو ڪم سڀاڻي تي نه رکجي.
4 . جو ڪل ڪرنا هي سو آج، جو آج ڪرنا هي سو ايي.

110.ڪتو ڪتي جو ياءُ آهي. (پشتو، پهاڪو)

هڪڙو پناڻ سيارو سنڌ ۾ گذاري، سانوڻ ڪوئيٽا ۾ گذارڻ لاءِ ريل ۾ چڙهي وڃي اتي پهتو. اسٽيشن کان نڪري ، هڪڙي دوست سان رستو ڏيو پئي ويو جو ڪيس اڳيان شهري رولو ڪتو ايندي نظر آيو. ڪتي تي نظر پوندي ئي هٿ واري لٺ سان متس ڪُپي ويو.
”يار! هن ڪتي تنهنجو ڪهڙو قصور ڪيو آهي. جو تون ڪيس مارين ٿو؟!“ دوست عجب مان پڇيس.
”مون کي ڏهڙيو هئائين!“
”تون سنڌ ۾ ڇهه مهينا گذاري، ٻولان ميل مان هاڻي لٿو آهين! هن ڪڏهن توکي چَڪِيو؟!“
”سنڌ جي هڪڙي ڳوٺ ۾ ڪپڙو ڪپائڻ لاءِ ويو هئس، اتي وڙايو هئائين!“
”ته پوءِ!.... اهو الائي ڪهڙو ڪتو هئو! هيءُ الائي ڪهڙو ڪتو آهي! تون هن کي ناحق چو ٿو مارين؟!“ لٺ ۾ هٿ وجهندي چيائينس.
”لٺ مان ڇڏ! مان هن کي نه ڇڏيندس! ڪوئيٽا جو هجي يا سنڌ جو!“ لٺ ڇڏائيندي ۽ سهڪندي چوڻ لڳو: ”ڪتو ڪتي جو ياءُ آهي!“
مطلب : 1 مينهون، مينهن جون پيٽون.
2 . جڏهن وڏن سان پڄي نه سگهبو آهي، تڏهن انهن جي ننڍن / ڪمزور مائٽن کي ڏک هٽي، دل جي باهه هلڪي ڪبي آهي.
3. ڇهڙا ڇهڙن جا ڀائي.

111. ڪتي نه مُنهن، ڪتي جي ڏڻين مُنهن. (سرو، پهاڪو)

ٻہ دوست هڪڙي ڳوٺ ۾ مهمان ٿي آيا. هڪڙي گهٽيءَ مان لنگهندي هڪڙي در تي ٻينل ڪتي مٿن ڀونڪيو. ڏاڙهڻ تي هڪڙي سنگتيءَ ڀونڊو وهائي ڪڍيس ۽ لٺ اولاريندي چيائينس: "تنهنجي ڏاڙهڻ وارن ڪي ٻہ حيف هجي!"

"متان !" ٻئي سنگتيءَ لٺ مان جهليندي چيس: "هيءُ تہ پنهنجي فلاڻي دوست جو ڪتو آهي، تنهنڪري ڏاڙهڻ وارن ڪي گار نہ ڏي!"

"هان !فلاڻي جو ڪتو آهي! چڱو تيو جو ٻڌايئي! نہ تہ ٻِہ- هتڙي لٺ اهڙي مغز واري نڪاءُ تي وجيس ها جو رَٿُ ڪتا نہ چتينس ها!" اجا وضاحت ڪندي چيائينس: "ڪتي نہ منهن، ڪتي جي ڌڻين منهن."

مطلب:1 . ڪتا تو نہ لڄ، تنهنجي ڌڻين لڄ.

2 . تون چڱو نہ هليو آهين، پر تنهنجا مالڪ چڱو هليا آهن. انهن جو خيال تو ماري.(جملو)

112.ڪم ڪڏو ڪجي تہ ٻہ هٿ مضبوط وجهجن. (لاڙ، چوٽي)

ٻہ ڏاڙهين وارا همراهہ، اٺ تي چڙهيا پهاڙي پيچري تان پئي ويا تہ منجهن ڪنهن ڳالهہ تان تلخ ڪلامي ٿي پئي. اٺ تي چڙهئي چڙهئي ڏاڙهي پٽ شروع ٿي وين. اٺ کي هشايائون ۽ يڪدم لهڻ جي ڪيائين. هڪڙو هڪڙي پاسي ۽ ٻيو ٻئي پاسي لٿو.

ٻنهي جا ڏاڙهين ۾ هٿ مضبوط هئا. سندن گيڙ بگڙي ٿي، اٺ هشندي وري اٿي ٻيهي رهيو تہ همراہ ٻہ مٿي ڪجي ويا. هاڻي ڏاڙهين مان ٿا هٿ ڪڍن تہ پهاڙيءَ تان ٿا ڪرن. ويتر اٺ ٻہ هلڻ شروع ڪيو، سو هٿ ڪڍڻ ٻنهي لاءِ خطرناڪ ٿي ويو.

"ڪم تہ ڪُڏا ڪيتا هِسي، پر هُڻ هٿ مضبوط گهتين!" هڪڙي همراہ ٻئي کي نصيحت ڪندي چيو: "ڪم ڪڏو ڪجي، تہ ٻہ هٿ مضبوط وجهجن!"

مطلب :1 ڪم ڪڏو ڪجي تہ ٻہ هٿ مضبوط وجهجي.

2 . غلط ڪم نہ ڪجي، جي ڪجي تہ مڙس ماٺهو ٿي ٻيهجي .

3 . جهيڙو، ڪُهہ پيو جهيڙو، جي جهيڙو تہ پوءِ ڳچيءَ جو هار جهيڙو.

113.ڪنيءَ رن جا ٻار ، تورا تيئن چڱا. (سنڌ ، چوٽي)

هڪڙي عورت پوڙهي ٿي وئي ۽ ٻيمار ٻہ رهندي هئي. مڙس ۾ ڪمائي ڪرڻ جو لالڻ ڪين هيس. پاڻ غليظ پورهيا ڪري مڙس ۽ ٻارن جو پيٽ تاتيندي هئي. ٻار ٻہ تمام گهٽا هيس.

هڪ ڏينهن ٻيماريءَ وگهئي هڪڙو ٻار مري ويس. ڪفن دفن ۽ وهنجارڻ لاءِ اوڙو پاڙو اچي ڪَڏ ٿيو. مائيءَ کي ٻار جو ڏک ڏاڍو هئو، تنهن ڪري ڏاڍو روئڻ پٽڻ ويني. انهيءَ تي پاڙي وارا تيرس ۾ اچي ويا ۽ هڪڙو همراهہ تہ ڪلڻ ٻہ لڳو. انهيءَ تي هڪڙي فقير- ٽن همراهہ ٽوڪيندي چيس: "هن جي گهر فوتي ٿي آهي ۽ تون وري ٻجاءِ ڏک ۾ شريڪ ٿيڻ جي مٿس ڪلين ٿو."

"ادا! مان ڪلان ان لاءِ ٿو تہ پالي پنهنجو پيٽ نہ ٿي سگهي! ٻيمار ٻارن جي دوا ڪرائي نہ ٿي سگهي! مالڪ مهرباني ڪري، پٽ جو ٻار هٽايو اٿس تہ ويني ٿي پار ڪڍي روئي!"

ڪلڻ واري همراہ دليل ڏيندي چيس: "ڪنيءَ رن جا ٻار، تورا تيئن چڱا."

مطلب: 1 . پريل اٺ تان وجھي لٿي تہ بہ اٺ ٽيو هلڪو.
2 . ڪني وهنوار ۾ موراڳو هٿ نہ وجهجي، جي وجهجي تہ مضبوطيءَ سان وجهجي.
3 . سچائي/ غريبت هوندي وڏن ڪمن ۾ هٿ نہ وجهجي.
4 . سوڙ سارو پير ڊگهيڙجن.

114.ڪاٽي ڪِڇٽي، اونڌا طباخ. (سنڌ ، پهاڪو)

هڪڙو همراه پاهران بک ۾ پاهُ تي گهر پهتو. سڏ واڪو ڪيائين. گهر ۾ ڪا پھر ئي ڪا نہ هئي. ڪنهن نہ ٻڌس نہ ورنايس. ٺيَان ٺيَان ڪندي بورچيخاني ۾ گهڙيو. پَٽَ جو ديڳڙو چلهہ تي ٻڦڪيو پئي. ڪائڻ جو ٿانءُ مٿي اونڌو پيو هيو. ڊَڪُ لاهي ڏٺائين تہ ديڳڙي جو ترو ئي لڳي ويو هو. منجهانئس پٽ جي سڙاند واري تکي ٻوءِ اچي رهي هئي. ايتري ۾ جوٽس بہ پاڙي مان گهمي ڦري موٽي آئي ۽ اچڻ سان پڇيائينس: ”مئا! ڳريئي پَٽُ! ڪِن، اچا وينو ٿو منهنجو انتظار ڪرين؟!“
”ڪهڙو وري پَٽُ رڌو اٿئي!“ جوٽس تي ڪاوڙ ڪندي چوڻ لڳو: ”ڪاٽي ڪِڇٽي، اُونڌا طباخ!“
مطلب : 1 . پَٽُ سڙيل، ٿانءُ اونڌو.
2 . جيڏانهن تيڏانهن چنڊائپ لڳي پئي آهي. (جملو)

115.ڪيتي ، سِرَ سَيتِي (سنڌ چوٽي)

هڪڙي زميندار ڪي پٽر جي پٽي هٿ آئي، جنهن تي لکيل هو: ”اُتم ڪيتي، وڌنڌڙ واپار. نيچ نوڪري، پنڻ بيڪار.“
عبارت تي انڌو اعتبار ڪري تمام گهڻي زمين آباد ڪرايائين. مگر پاڻ ڪڏهن بہ زمين جي نظر داري يا سنڀال تي نہ ويو. پاڻ، رونبي، پاٽيءَ، ڪلر بنجهر ۽ جهار جو تہ خيال ئي نہ ڪيائين . اُلٽو آمدنيءَ جي آسري تي عياشين ۾ وقت گهارڻ لڳو.
ٻٽيءَ وقت ڪي بہ ڪين آيس. وياجي وڏيري جي هاريءَ وانگر، ٻٽيءَ واري ڏينهن بہ بوجڻ ڪلهي تي رکي نڪتو. خرچ سمورا ڳچيءَ پئجي ويس. پيل نقصان سبب گهر ئي پينگ تي ويس، جنهن ڪري روئڻ رڙڻ ۽ قسمت ڪي گهٽ وڌ ڳالهائڻ لڳو.
”تو زمين ڪي بيگانو ڪري ڇڏيو! نہ محنت ڪيئي، نہ سار لڌئي! پوءِ ڪيئن ڪمائي تيندئي؟!“ ٻئي زميندار نصيحت ڪندي چيس: ”ڪيتي، سِرَ سَيتِي“.
مطلب : 1 . مالڪ تہ مالڪي.
2 . ڏڻ تہ ڏٽي نہ تہ وڪڻ ڪٽي.
3 . گهڻ پُٺاڻِ بَڪِري، ڪائي وئي جهار .
4 . اب پڇتائي ڪيا هووت، جب چڙيا چگ گئي ڪيت.

116.گيان ڏيان آهي اُتي، جُتي آهي جِتِي. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي مقدس جاءِ ۾ هڪڙي واعظيءَ سريلي آواز ۾ واعظ پئي ڪيو. سيئي ماڻهو ٻڌڻ ۾ محو هئا، پر هڪڙو ماڻهو بنا دلچسپيءَ جي ٻڌي رهيو هو. سندس پريشاني، پر وارو همراه تاڙي ويو ۽ يڪدم ڪانئس پڇيائينس: ”چو؟ تون واعظ ڏي ڌيان ئي نٿو ڏرين؟!“

”گيان ڏيان آهي اتي، جُتِي آهي جِتِي.“ ڪيس ورندي ڏنائين.
مطلب: 1 . پنهنجي شيءِ پنهنجي اکين آڏو رکجي.
2 . هر ماڻهوءَ کي پنهنجي شين ڏانهن ڌيان هوندو آهي.
3 . سجدي ڏي ڌيان ڪر تہ جُتي تي وڃي.
جُتيءَ ڏي ڌيان ڪر تہ سجدو تو وڃي.

117. گهٽو ڏارجي ان لاءِ، هٿان چري ڪپاه. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي هاريءَ اَنَ / ڏاسَ هٿ ڪرڻ لاءِ هڪڙو گهٽو ڏاريو. گهٽو هڪ ڏينهن تَنگَ چنائي وڃي وونئڻن ۾ پيو. هاري پيرو ڪٽي وڃي ڏسي تہ ڏينو / گوگڙا وينو تو چري. اها حالت ڏسي، حيرت مان چوڻ لڳو: ”گهٽو ڏاريم اَنَّ لاءِ، هٿان چري ڪپاه.“
مطلب: 1 . نوڪر ڪم لاءِ رکيم، هٿائين خدمت ڪرائي.
2 . گادر آڻ اَنَّ ڪو، بئني چري ڪپاس. (هندي)
3 . جنهن ڪم مان فائدي بجاءِ نقصان پوي، تنهن لاءِ ائين چيو ويندو آهي.

118.گهر ۾ ڪنهن جو بہ قدر نہ ٿو ٿئي. (اردو، پهاڪو)

هڪڙي درويش تان گهر- واريءَ جي ڪاوڙ لهندي ئي ڪانہ هئي. وقت تي نہ ماني ملندي هيس ۽ نہ ڪپڙا ڌوپي ملندا هيس. سهمن جو ساڳ ۽ موچڙن جي ماني، هر وقت هڪي حاضر هوندي هيس.
”جيڪر گهر- واريءَ کي بزرگيءَ واري ڪرامت ڏيکاري ڇڏيان تہ چڱو!“ هڪ ڏينهن دل ۾ چوڻ لڳو: ”سدائينءَ لاءِ مرعوب بہ رهندي ۽ خدمت بہ پئي ڪندي.“
اهي خيال پچائي، صبح سان سوير گهران نڪتو ۽ گهڙيءَ ڪان پوءِ گهر جي مٿان اڏامندو نڪري ويو. مٿس گهڻن ماڻهن جي نظر پئي. ڳوٺ ۾ چئوبول ٿي ويو. سندس گهر- واريءَ بہ آسمان ۾ اڏامندڙ جيئرو جاڳندو بزرگ ڏسي ڏاڍا عجب ڪاڏا ۽ ڪلما پڙيا.
شام جو درويش گهر ۾ جيئن پهتو، تيئن گهر- واري مٿس ڏاڪا ٻڌي چڙهي وئي: ”مئا! روز ڊاڙون هڻندو آهين تہ مان بزرگ آهيان. اڄ صبح هجين ها تہ ڏيکارياناءِ ها تہ ڪيئن ٿيندا آهن بزرگ! هڪڙو الله جو پهتل پانهڙو، سڄي ڳوٺ جي مٿان اڏامندو نڪري ويو. جڳ جهان ڏٺو، پر تو بدبخت کي اهو ڏسڻ بہ نصيب نہ ٿيو.“
”شڪر آهي!“ تڏو شوڪارو پريندي، جوءِ کي چوڻ لڳو: ”جو تون بزرگن جي بزرگيءَ کي مڃين تہ ٿي!“
”جو؟!“ جوڙس تارا ڦوٽاريندي چيس: ”مان ڪا ڪافرياڻي آهيان ڇا؟ خدا جا سچا بزرگ هجن تہ چونہ مڃيندس.“
”خبر اٿئي! اهو ڪير هئو!“ درويش وضاحت ڪندي ٻڌايس: ”اهو مان تہ هيس.“
”هون! لاشڪ تون ئي هئين! مئا.... “ جوڙس ويتر چڙ ڪائيندي ۽ تارا ڦوٽاريندي چيس: ”مان بہ چوان تہ ٽيڏو ٽيڏو پئي اڏامئين!“
”گهر ۾ ڪنهن جو بہ قدر نہ ٿو ٿئي!“ بزرگ تڏو ساه پري چيس.
مطلب: 1- گهر جو پير، چلهہ جو مارنگ.

2- گهر ڪي مرغي، دال برابر.
3- ويجهو، ڪوجهو.
4- دور ڪا ڍول، سهانا بجتا هي.
5- ويجهڙائپ سبب، هر شيءِ/ماڻهوءَ جي عزت/رعب/محبت، دل مان نڪري ويندي آهي.

119.گهٽا پئسا، تورن پئسن کي ڪمائيندا آهن. (واپاري، چوڻي)

هڪڙي غريب، هڪڙي شاهوڪار آڏو گهٽا پئسا رکيل ڏٺا ته دل ۾ خيال آيس: "پئسو پئي کي ڪمائي ٿو! چو نه پنهنجي پئسن سان انهيءَ جا پئسا ڪمائي وٺان!"
اهي پور پچائي، پنهنجا تورڙا پئسا، شاهوڪار جي گهڻن پئسن ۾ اڇلايائين. گهڻي انتظار بعد، جڏهن نه منافعو موٽيو ۽ نه مور، ته پريشاني ٿيس.
"ڪهڙن خيالن ۾ پريشان آهين!" شاهوڪار، پريشان ڏسي پڇيس.
"پئسو پئسي کي ڪمائي ٿو." وضاحت ڪندي چوڻ لڳس: "انهيءَ لالچ تي پنهنجا پئسا، تو وارن ۾ اڇليا اٿم، هن وقت تائين منافعو منافعي جي ماڳ، مُور ئي نه موٽيو آهي. ان ڪري پريشان آهيان."
"ان ۾ پريشان ٿيڻ جي ڪهڙي ڳالهه آهي؟ پئسو پئسي کي بلڪل ڪمائيندو آهي! مون وارا پئسا تو وارن پئسن کي ڪمائي ويا!" واپار جو اصول بيان ڪندي چوڻ لڳيس: "گهٽا پئسا، تورن پئسن کي ڪمائيندا آهن."
مطلب:1- خالي هٿن تي، پيٽ گذر ڪان وڌيڪ دولت هٿ نه ٿي اچي.

120.ڳالهين سنديون ڳالهيون، ٽڪي سندا موٺ. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو شخص شهر مان وڪر وٺڻ پئي ويو ته هڪڙي دوست واٽ ويندي، واتين ويٺين، چيس: "مون لاءِ فلاڻي شيءِ آڻجانءِ؟!"
ٻئي دوست ٻه ٽڪو ڏيندي چيس: "يار شهر وڃين ٿو ته مون لاءِ ٽڪي جا موٺ آڻجانءِ!"
شهر گهمي موٽيو ته ٻئي دوست ملڻ آيس. جنهن دوست ٽڪو ڏنو هيس، تنهن کي موٺ ڏنائين. ٻئي کي هيڏانهن هوڏانهن جون ڳالهيون ٻڌايائين.
"هن لاءِ موٺ آندئي ۽ منهنجي لاءِ سودو نه آندئي! چو؟" پهرئين دوست پڇيس.
"هن پئسا ڏنا هئا، تو ڪئي هئي رڳي ڳالهه! تنهن ڪري ...." وضاحت ڪندي ٻڌايائينس: "ڳالهين سنديون ڳالهيون ٽڪي سندا موٺ."
مطلب:1- ڳالهه ڪرڻ سان ڪم نه ٿيندا آهن. پر هَڏُ هلائڻ سان/خرچ ڪاٻار ڪرڻ سان ٿيندا آهن.
2- نينهن نياپي نه ٿئي.

121.لالچ ڇڏڻ سان عزت ملي ٿي. (هندي، چوڻي)

هڪڙي گروءَ پنهنجي چيلي کي نصيحت ڪندي چيو: "دنيا کي ٿُڏي ڇڏ! چو جو دنيا سان محبت ڪرڻ واري جو ڇوٽڪارو نه ٿيندو!"
هڪڙي ڏينهن اهو چيلو، گروءَ جي ڪچهريءَ ۾ آيو. گهڻي رَشِ سبب ڪيس ويهڻ لاءِ جاءِ نه مليس. وينل چيلن مان هڪ کي مُهڙن جي مُٺِ آچي، جاءِ ورتائين.

جڏهن گروءَ جي ويجهو ٿيو ۽ راز نياز ٿيو تہ ڪيس چيائين: ”اوهان تہ چيو هو: دنيا ڪي لت هٽي چڏ! اڄ تہ دولت هئڻ سبب، اوهان سان ويجهڙائي نصيب ٿي آهي.“

”جنهن دولت ورتي، ان ڪان اها جاءِ وئي! تو دولت ڇڏي، توکي اها جاءِ ملي. دولت هئڻ سبب عزت نٿي ملي پر ڇڏڻ سبب! گروءَ چيلي جي ڳالهہ کي سنئون ڪندي چيو: ”لالچ ڇڏڻ سان عزت ملي ٿي.“

مطلب:1- دنيا جي پنيان ڊوڙبو تہ ڊوڙندي ويندي. دنيا کي ڇڏبو تہ پويان ايندي.

2- جيڪي دنيا جي پويان ويا، سي موٽيا ئي ڪين.

122.لالچ، ڪتن سان گڏ ڪارائي. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙو بادشاهہ شڪار ڪندي رستو ڀلجي ويو ۽ جهنگ ۾ هڪڙي ٻڪرار جي جهوپڙيءَ ۾ وڃي نڪتو. ٻڪرار ماني وغيره کارايس.

بادشاهہ ٻڪرار جي ڪتي جي ڳچيءَ ۾ موتي ڏٺو، جيڪو ڏاڍو وٽيس. ٻڪرار ڪان ان بابت پڇيائين: ”ڪتي جي ڳچيءَ ۾ ڇا ٻڌو اٿئي؟!“

”هتي پرسان ڪڏ آهي، اها اهڙن مٽيل سان ڀريل آهي. هڪڙو مٽيو ڪٽي ڪتي جي ڳچيءَ ۾ وجهي ڇڏيو اٿم!“

”مون کي انهن مٽين واري ڪڏ ڏيکار!“ بادشاهہ هِرکُ هاريندي چيس.

”جيڪو منهنجي ڪتي سان، ان جي ڇَٽِ ۾ کير لڪيندو، تنهن کي اها مٽين سان ڀريل ڪڏ ڏيکاريندس!“ ٻڪرار شرط رکندي چيس.

بادشاهہ ڀهرين تتايو. نيٺ پنهنجي دل ۾ دليل ڊوڙائيندي چيائين: ”هيئنئر تہ ڪير ڏسي بہ ڪونہ ٿو! ٻڪرار کي بہ خبر ناهي تہ مان بادشاهہ آهيان. بهتر آهي تہ جهڙي نموني سان موتين ملڻ جو موقعو ملي. سو سجايو ڪيان!“

دل مَنُ جاچي، ڪتي سان گڏ کير لَڪِڻ لاءِ تيار ٿي ويو. جڏهن ڪتي سان کيرُ لَڪَي دنگ ڪيائين تہ ٻڪرار ٻڌايس: ”سائين! مٽيا بہ ڪڏن ۾ ٿيندا آهن ڇا؟.... مون فقط اوهان جو امتحان پئي ورتو!“

”ڪهڙو امتحان؟!“

”اهو امتحان تہ لالچ ۾ اچي، توهان ڪيترو ڪري سگهو ٿا. بيشڪ پڪ ٿي وئي تہ .... “ ٻڪرار امتحان جو سبب ٻڌائيندي چيس: ”لالچ ڪتن سان گڏ ڪارائي!“

مطلب: لالچ ۾ اچڻ بعد، ماڻهو هر ڪتو ڪم ڪرڻ لاءِ تيار ٿي ويندو آهي.

123.لک ڪتيا ڏُومٽيءَ، جي ڏُوم سلامت آيو. (هندي، پهاڪو)

هڪڙي ڏُومٽيءَ /لنگهياٽيءَ/ مڱڻهارڻ جو مڙس، وڏي ڏِسُ تي ڪمائڻ ويو. گهڻو وقت گذرڻ پڄاڻان، ڏُومُ هڪ ڏينهن هتين خالي اچي گهر پيڙو ٿيو. ڏومٽي ڏاڍي خوش ٿي ۽ منايون ورهايائين. منائي ونڊ ويل پاڙي وارين ڏومٽيءَ کان پڇيو: ”مڙسنهن وڏي وقت کانپوءِ آيو آهي! آندو ڇا اٿئين جو ڪٽي خوشي ڪئي اٿئي؟!“

”شڪر آهي ! جيئرو سلامت موٽي آيو آهي! انهيءَ کان وڌيڪ ڪهڙي خوشي؟!“ ڏومٽيءَ خوشي ملهائڻ جو سبب ٻڌائيندي چين: ”لک ڪتيا ڏومٽيءَ جي ڏوم سلامت آيو.“

مطلب: جان بچي، لک ڪمايو.

124.لوپيءَ سندي راڄ ۾، نوڳي مري نہ بک. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي هندوءَ کي پٽ جي شاديءَ جو ڪاڄ ڪرڻو هيو. پر وٽس پئسا ڪين هئا. گهرواريءَ کان پڇيائين: ”ڏياڻي! پُٽُ تہ پرڻائين ٿي. پر ڪاڄ لاءِ ڪو ڏوڪڙ پئسو بہ اٿئي ڪين نہ؟!“

”نڪو!“ جوڻس وراڻيس: ”ڏوڪڙ پئسو تہ آهي ئي ڪونہ!“

”پلا!“ مڙس اڳ ڏئي پڇيس: ”گهر ۾ ميڙي چوندي گهٽي ٿيندي؟!“

”ميڙي چوندي وري ڪهڙي هوندي! سوٽي پوتي ڪمائيءَ مان الائي ڪيئن ٿو وقت گذري!“ جوڻس ويچارو منهن ڪندي ٻڌايس: ”ها! البتہ هڪڙو ٽڪو آهي، جيڪو گهر ۾ پيو آهي!“

”مون کي آڻي ڏي!“ مڙسس ٽپُ ڏيندي چيو: ”ٽڪو وڏا ڪم ڪندو!“

زال کان ٽڪو وٺي. هڪڙي هَٽَ- واڻيي وٽ پهتو. کيس چيائين: ”يائي! مهيني لاءِ روپيو اڌارو ڪپي!“

”وياج تي ڏيندس!“ دڪاندار چيس: ”مهيني جو وياج ٽڪو ٿيندو.“

”اهو تہ اڳواٽ ئو ڏيان!“ ٽڪو ڏيکاري، لالچائي وڌائينس.

واڻيي بہ لالچ ۾، ٽڪو وٺي روپيو چوڙي ڏنس.

شهر مان روپئي جا ٻتيهہ ٽڪا مٽائي، هڪڙي وياج- خور وٽ آيو. کيس چيائين: ”وياج تي مهيني لاءِ پئسا اڌارا کپن!“

”وهنوار تي ڪوڙ پئسا!“ وياج- خور، کيس گراهڪ سمجهي چيو: ”روپئي تي ٽڪو وٺندس. جيترو پاڻ ۾ وياج ڏئي سگهڻ جو پُوتو پائنين اوترو قرض ڪڻ!“

”وياج جو نرخ تہ وڏو آهي! پر چا ڪجي! پٽ جي ڪاڄَ لاءِ ٽيهن روپين جي سوڙهہ تي پئي آهي.“ وياج- خور کي شيشي ۾ لاهڻ لاءِ ٽيهہ ٽڪا اڳواٽ ڏيندي چيائين. ”سِيڌو بہ توکان ڪٽندس! هيءُ وٺ ٽيهہ ٽڪا وياجيرو.“

مٽيان بہ ٽڪا، وياجيءَ جي پٽ کي خرچيءَ طور ڏنائين. واڻيي پٽ جي بہ ٽڪا خرچي ۾ ڳرو وياج، اڳواٽ ايندي ڏنو تہ يڪدم کير لاهي ٻيهي رهيو. جهٽ ۾ ٽيهہ روپيا ڪڍي ڏنائينس.

هندوءَ پنهنجي پٽ جو ڪاڄ وقت سارو ڏاڍيءَ ڌام ڌوم سان ڪيو. جڏهن وياج ۾ موڙي موٽائڻ جو وقت آيو تہ ٻنهي وياجين آڏو پڙُ ڪڍي ٻيهي رهيو. ٻئي رڙندا رهيا.

ڳوٺ واري واڻيي کي هڪڙو ٽڪو ۽ شهر واري دڪاندار کي پٽ جي خرچيءَ سميت ٻتيهہ ٽڪا ڦبيا. اها ڳالهہ ٻڌي هڪڙي سالڪ چيو: ”لوپيءَ سندي راڄ ۾، نوڳي مري نہ بک!“

مطلب: جتي لوپي هجن، اتي نوڳي بک نہ مرن.

پيٽيو: ديڳڙا ويامندا آهن تہ ديڳڙا مرندا بہ آهن.

125.ماٺ ڏاڍي مٺي آهي. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي بادشاھ جو وزير، ڏاڍو سياڻو هو. بادشاھ کي دل ۾ خيال آيو: ”هيءُ هيترو هوشيار آهي تہ پٽس تہ الائي ڪيترو سياڻو هوندو؟“
اهو خيال ايندي ئي وزير جي پيءُ سان ملڻ جي خواهش ظاهر ڪيائين. مَجاڻ وزير جو پيءُ چرڙيو هيو. پهرين تہ وزير بہ تتايو، پر نيٺ حڪم جي تعميل ڪرڻي پيس.
هڪ ڏينهن پيءُ کي سنبرائي، دربار ڏانهن وٺي پئي آيو. رستي ۾ هڪڙي دڪان تان مصريءَ ڳڙي وٺي ڏنائينس. پٽس کي مصري ڏاڍي مني لڳي، تنهن تي پڇيائينس: ”ابا! هيءَ ڇا هي؟“
”ابا! اها ماٺ آهي!“ وزير، مصريءَ بابت پيءُ کي ٻڌايو.
جڏهن بادشاھ جي ڪچهريءَ ۾ پهتا تہ ڪچهريءَ ۾بادشاھ وزير جي پيءُ کان پڇيو: ”ڪهڙي شيءِ ڏاڍي مني آهي؟!“
”ماٺ ڏاڍي مني آهي!“ وزير جي پيءُ، تازي تجربي مان ڪيس مستفيض ڪندي ٻڌايو.
مطلب: صبر ڪرڻ واري کي ٻنهي جهانن ۾ سک ملي ٿو.
2- صبر جا سورنهن، تڪڙ جا تيرنهن آهن.
3- صبر جن جو سِيرُ، تِيرُ نہ ڳسي تن جو.

126.مالڪ وجن ٻيڙيءَ چڙهيا، شاھد وجن غوطا ڪائيندا. (هندي ، پهاڪو)

ٻن ڌرين جو پاڻ ۾ جهيڙو ٿيو ۽ وڃي ڪورٽن ۾ پيا. شاهديءَ لاءِ ڪورٽ سڀوريءَ ٻنهي ڌرين کان شاھد گهريا. هر ڌر پنهنجي شاهديءَ لاءِ گواھ تيار ڪيا. ريهي ريبي، ڏتا آسرا ڏئي، ڪين ڪورٽ ۾ پيش ڪيائون. جڏهن شاهديون پوريون ٿيون ۽ موٽ ٿي تہ رستي تي درياھ پار ڪرڻ وقت، مالڪ اڳوات وڃي ٻيڙين ۾ چڙهيا. شاھد خالي ڪيسن سبب مولهاتا ڏيئي چڙهيا. ڪين غوطا ڪائيندو ڏسي. ٻيڙيءَ جي ملاح چيو:
”مالڪ وجن ٻيڙيءَ چڙهيا، شاھد وجن غوطا ڪائيندا.“
مطلب:1- ڪم نڪرڻ ڪانپوءِ، ڪير ڪنهن کي ڪين ليکيندو آهي.
2- ڪرهيي جي ميلي ڪانپوءِ، ڪپڙن کي ڏجي باھ.
3- ڪم لٿو، دِکڻ وسريو.
4- ڪم لٿو، ڪاڳر ڦاٽو.
5- ندي پار ٿيڻ کان پوءِ، تون ڪير مان ڪير؟

127.مرشد لاءِ دال، تہ خليفن لاءِ خال. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو مرشد سڳورو خليفن جي لوڏ ساڻ ڪري غريب مريدن جي مٿان اچي ڪڙڪيو. مريد ويچارا مسڪين مارو ماڻهو هئا. وڏي مٿا ڪُٽ ڪانپوءِ مرشد سڳوري لاءِ دال جو بندوبست ڪري سگهيا. سمجهيائون تہ غريباٽي حال سارو مرشد سڳوري جي چڱي ضيافت ٿيندي.
مرشد جي پيٽ جو الڪو پلي، خليفن جي پيٽ پرڻ لاءِ دل مَنُ هٽڻ لڳا. ڪجھ نہ سُجهين تہ مرشد سڳوري سان مشورو ڪرڻ آيا: ”سائين اوهان لاءِ تہ دال رڌرائي آهي. سمجھ ۾ نہ ٿو اچي تہ خليفن لاءِ ڇا رڌڻو پوندو!؟“

دال جو نالو ڪن تي پوندي ئي مرشد سڳورو ٽپي ٻاهر تي ويو. چيائين: ”مرشد لاءِ دال نه خليفن لاءِ خال.“

مطلب: جتي وڏن جو مان ئي ڪونهي، اتي ننڍن جو ڪهڙو حال هوندو؟

128.مڙس بنا ويهون ڪير نه ڪري. (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي مائيءَ، هٿن جا پورهيا ڪري، پيٽ ڪاٽي، اوڏيهه روپيا گڏ ڪيا هئا. سَڏَ هيس نه ويهارو روپيا پورا ٿين. وڏيءَ ڪوشش جي باوجود ويهه روپيا پورا نه پئي ٿيس.

ٿورن ڏينهن ۾ مڙسهنس چڱا پئسا ڪمائي آيو. گهر جي خرچ پکي لٽي، هڪڙو رپيو بچيو ۽ هاڻي مائيءَ وٽ ويهه روپيا پورا ٿي ويا.

”ادي! مهيني ڪان ويهه روپيا پورا نه ٿي ٿيا.“ هڪڙي پاڙيواريءَ کي ڏاڙ هڻندي ٻڌايائين: ”اڄ مڙس ڪمائي آيو، تڏهن ويهه روپيا پورا ٿي ويا.“

”ادي! سچ ٿي چوين!“ پاڙيواريءَ تائيد ڪندي چيس: ”مڙس بنان ويهون ڪير نه ڪري.“

مطلب: مڙس ئي عورت لاءِ اجهو آهي.

129.مفت جو شراب، قاضيءَ کي به حلال. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙو قاضي، مئخاني وٽان لنگهيو نه تاڙِي/شراب پيئندڙن، کيس پيئڻ جي صلاح ڪئي.

”پيئڻ سخت گناهه آهي ۽ غير واجب آهي!“ قاضيءَ دليل ڏيندي چين: ”۽ ٻي ڳالهه نه اهڙا شوق ٿيندا آهن پئسي تي، جيڪي مون وٽ نه آهن ئي ڪونه!“

”پئسي جي پرواهه نه ڪر!“ شرابين زور پريندي چيس: ”اسان پنهنجي پئسن سان ٿا توکي پياريون.“

”پوءِ ترسو نه مان پنهنجي وڏي پٽ کي به وني اچان! قاضيءَ آماده ٿيندي چين. ”مان ان ڪان سواءِ پيئندو ناهيان!“

قاضي پٽ وني آيو. ٻيئي پيئڻ لڳا. هڪڙي همراهه رڙ ڪري چين: ”مفت جو شراب، قاضيءَ کي به حلال.“

مطلب: مفت جو ٻجو به، پلو آهي.

130.مُنڊِيل هٿن سان، وڙهي ڪين سگهبو. (ڪوهستان، پهاڪو)

هڪڙو ابوجهه نوجوان ڪنهن طرف تي ويو. کيس هڪ هٿ ۾ تلوار ۽ ٻئي ۾ ڍال هئي، رستي ويندي هڪڙو اڙٻنگ جوان گڏجي ويس. جيڪو ڏکو هٽي ٽيڙ ٽاڙي نه ڦري ويس پر ڍال ۽ تلوار به ٽڳايون ويس.

”توسان ڪهڙي ويڌن ٿي آهي!“ ڳوٺ وارن ڦُر جو سبب معلوم ڪرڻ لاءِ پڇيس: ”هٿيار نه تو وٽ مضبوط هئا، پوءِ وڙهئين چو ڪين؟ ٻچاءُ چو نه ڪيئي؟ مقابلو چو نه ڪيئي؟....“

”ادا! ڪهڙي ٿا ڳالهه پڇو؟ مان چو-ڪنيو سڪ هئس! هڪ هٿ تلوار ۾ هٿيڪو هيو نه ٻيو ڍال ۾ ٻڌل! وڙهان نه ڇا سان وڙهان؟ منهنجا نه ٻئي هٿ مُنڊِيا پيا هيا.“ ڦُرجي اچڻ جو سبب ٻڌائيندي چيائين: ”مُنڊيل هٿن سان وڙهي ڪين سگهبو.“

مطلب: 1- مون پرين، مون ٻڌي وڏو بار ۾.

ايا ائين چون؛ مچڻ ! پاند پسائين . (شاهه)
2- قاتل ماڻهو، مقابلو ڪين ڪري سگهندو.

131.موت جي منهن ۾ وجڻ لاءِ به حوصلو ڪپي. (سنڌ ،چوٽي)

هڪڙي پوڙهي زندگيءَ مان اچي بيزار ٿي ۽ روز وڻ تي چڙهي پئي ٻاڏائيندي هئي؛ ”ڏٽي منهنجا! گهٽو ئي ڪاڏم پيتم ! هاڻي عزرائيل کي موڪلي، ستت مون کي پاڻ وٽ گهراءِ!“

هڪڙيءَ رات، پاڙي وارن جي ڳابي، اتي جي پاري ۾ ٻوٽ وجي وڌو ته سڱن سبب ٻوٽاڙ ان ۾ ڦاسي پيس ۽ انڌن وانگر هيڏي هوڏي ڦرڻ لڳو. هڪڙي اونده ٻيو اکين تي پاري جو اکياڙ چڙهيس ته ڳابو هراسجي وڃي پڳو ۽ ڪراڙيءَ جي گهر جي اڱڻ تي اچي بيٺو. ڪراڙي، اونده ۾ ڳابي جي ڪڙڪڙ ٻڌي ۽ هيولا ڏسي سراپجي وئي.

پنهنجون گهريل دعائون دل تي تري آيس. اندر ۾ وسي ويس ته پڪ ڏٽيءَ ملڪ الموت کي موڪليو آهي.

من ۾ اهو گمان ويهڻ شرط گهبرائجي وئي.

”ميان عزرائيل!“ ڳابي کي چوڻ لڳي: ”ڏٽيءَ، جنهن عورت جو ساهه آڻڻ لاءِ توکي مُڪو آهي، سا مان ناهيان. اها منهنجي مهاندي منهنجي پيڻ آهي. تون اجايو منهنجي گهر ڀلجي آيو آهين!“

انهيءَ شور تي ڪراڙيءَ جو وڏو پٽ به سجاڳ ٿي پيو. ڪيس به ماءُ جون گهريل دعائون ياد هيون. ڳابي جي هيولا کي ڏسي. انهيءَ کي پڻ ڊپ وڪوڙي ويو. ايتري ۾ ڳابي جو مالڪ به ڳابي کي ڳوليندو، اتي اچي نڪتو. تنهن لٺ سان ڳابي جي ڳچيءَ ۾ پيل پاري کي پڳو ته ڳابو ڳچيءَ ۾ پيل ڳرنهن سميت ٽاهه کائي وڃي پڳو. انهيءَ تي ڪراڙيءَ کي لڱن ۾ ساهه پيو.

”مئو ابو ڏاڏو ڳابي جو!“ ڪراڙيءَ سهڪندي چيو: ”ابا ڳابي ته موراڳي ساهه ئي سڪايو هيو!“

”موت جي منهن ۾ وجڻ لاءِ به حوصلو ڪپي!“ پٽهنس چيو.

مطلب:1- موت، هر شيءِ کان سخت آهي.
2- ساهه، سڀ کي پيارو آهي.

132.موت، نه وقت ڏسندو آهي نه هنڌ. (سنڌ ، چوٽي)

هڪڙي ٻيڙيائت ملاح جي ٻيڙي جڏهن ڪُنَ مان بچي نڪتي ته هڪڙي مسافر کانئس پڇيو: ”تنهنجي پيءُ جو موت ڪٿي ۽ ڪهڙي حال ۾ ٿيو؟“

”منهنجي پيءُ جي ٻيڙي، هڪڙي ڪُنَ ۾ ڦاٿي ۽ غرق ٿي وئي. پاڻ به ان ۾ ٻڏي مري ويو!“

”تنهنجي ڏاڏي جو موت، ڪهڙي سبب جي ڪري ٿيو؟“

”سندس ٻيڙيءَ ۾ چڙهيل وهڻ، وچ سِيرَ ۾ پهچڻ وقت ٽاهه کاڌو ته ٻيڙي هڪ پاسي اوهرجي، اونڌي ٿي پئي، جنهن سبب ڏاڏي جو موت ٿيو.“

”پوءِ تون اجا بہ درياہ تي ٻيڙي هلائڻ کان نٿو مڙين!؟!“
ملاح گهريءَ سوچ ۾ پئجي ويو. سوچي سوچي ڪانئس پڇيائين: ”تنهنجي پيءُ جو موت، ڪٿي ۽ ڪهڙي حال ۾ ٿيو؟“
”بيماريءَ سبب، بستري تي!“
”تنهنجي ڏاڏي جو!؟“
”ان جو بہ بستري تي، بيماريءَ سبب.“
”پڙ ڏاڏي جو؟“
”ان جو بہ ائين ئي، کٽ تي.“
”پوءِ تون اجا کٽ تي سمهين ٿو؟!.... خير ائين ڪونهي....“ همراهہ کي سوچ ۾ غرق ڏسي، ملاح وري چوڻ لڳو: ”موت، نہ وقت ڏسندو آهي نہ هنڌ.“
مطلب: موت جو ذائقو، هر ساهدار کي چکڻو آهي.

133.مئي ڪتي، پرچھ نہ وڃائجي. (سنڌ، پهاڪو)

هڪڙي همراهہ کي پنهنجي دوست جو ڪتو ڏاڍو وڻندو هو. سدائين دل ۾ خيال ڪندو هو: ”فلاڻي جو ڪتو ڏاڍو عمدو آهي، جيڪر ڪانئس گهران!“
هڪ ڏينهن نهي سنبري انهيءَ لاءِ نڪتو. دوست وٽ پهتو تہ خبر پيس، ڪتو مري ويو آهي. تنهن هوندي بہ دوست کي چيائين: ”مون کي تو وارو ڪتو ڏاڍو وڻندو هيو. مان اڄ سنبري ان لاءِ نڪتو هيس تہ توکان اهو گهران! پر افسوس ... اهو مري ويو آهي.“
”يار! ڪتو ڏاڍو لاجواب هيو! ۽ ڏيڻ جهڙو ئي نہ هو. اڄ هجي ها تہ شايد توکي تہ چا ڪنهن کي بہ نہ ڏيان ها!“
”يار!عجيب دوست آهين! وِيلَ وَٽُ لاءِ پيو اکيون پورين.“ دوست طعنو ڏيندي چيس: ”مُئي ڪتي پرچھ نہ وڃائجي!“
مطلب: 1- اجائي ڳالھ تي ضد ٻڌي، دوستي نہ ڦٽائجي!
2- ڏجي نہ، تہ ڏکوئجي بہ نہ.

134.نہ اڳلا نہ پڇلا، مال ڪاڳيا وڇلا. (سرائڪي، پهاڪو)

هڪڙي جبل جي غار ۾ هڪ بزرگ ويٺي رياضت ڪئي. غار مان ميداني علائقو صاف ۽ چٽو پئي نظر آيس. ميدان ۾ هڪ کوهہ هيو، جنهن مان راهگيرن پاڻي بہ پئي پيتو ۽ پر واري ننڍي وڻ جي ڇانوءَ ۾ ٽڪ پيجي، تازو توانو ٿي، پنهنجي منزل ڏانهن وک بہ پئي وڌائي.
هڪ ڏينهن هڪڙو گهوڙي سوار مسافر آيو. چيلهہ سان ٻڌل ناڻي جي هِمياڻي چوڙي هيٺ رکيائين. پاڻي پي آهِليو تہ اک لڳي ويس. اک کلڻ تي پاڻ کي تازو توانو سمجهندي، يڪدم گهوڙي تي چڙهيو ۽ منزل ڏانهن رخ رکيائين. اُبهرائپ ۾ اشرفين سان ڀريل هِمياڻي کڻڻ وسري ويس.
جيڏانهن ويو، اوڏانهن کان ٻيو گهوڙي سوار مسافر آيو. جنهن کوهہ تي لهي، پاڻي پيتو. وڻ جي ڇانوءَ هينيان آساس ويندي هِمياڻيءَ تي نظر پيس. ڪٽي چيلهہ سان ٻڌيائين ۽ ان

طرف روانو ٿيو، جنهن طرف کان پهريون مسافر آيو هئو.
پنڻي ئي نه ڏنائين جو هڪڙو ڪاٺير جهنگ مان ڪاٺين جي ڀري مٿي تي رکيون، شهر وڪڻڻ لاءِ ويندي کوه تي آيو. ڀري لاهي پاڻي پيتائين ۽ وڻ جي ڇانوَ ۾ ٿڪ ڀڃڻ لاءِ آهليو مس ته ننڊ ڪٽي ويس.
ايتري ۾ پهريون مسافر موٽيو ۽ لت هڻي ڪاٺير کي ننڊ مان اٿاريندي پڇيائين: ”اشرفين جي هِمياڻي ڪاٿي آهي!“
”مون کي خبر ناهي!“
ڪتو جواب ڪيس نه وڻيو. هڪدم مياڻ مان تلوار ڪڍي، سندس سِرُ قلم ڪيون هليو ويو.
”نه اڳلا نه پڇلا، مال ڪاڳيا وڇلا!“ ٽڪريءَ جي غار ۾ رياضت ڪندڙ بزرگ جي واتان بي اختيار نڪري ويو.
مطلب: اڳيان محنت ڪري ويا، وچن ڦل ڪاڙو ۽ پويان لوڙين ٿا پيا.
135.نه اڳلا نه پڇلا، واه جا وچلا. (سرائيڪي ، پهاڪو)
هڪڙي بادشاهه کي ٽي ڌيئر هيون. وڏي ڌيءُ رنگ جي سانوري ۽ عُمرِ ۾ چڙهيل هئس. وچين رنگ جي موچاري ۽ جوانيءَ سبب سهڻي نظر پئي آئي. ٽين ننڍي هئي ۽ اجا رنگ نه ڪڍيو هئائين.
هڪ ڏينهن محلات مان سير لاءِ نڪتيون ته رستي ۾ هڪڙو درويش نظر آين، جيڪو چوندو پئي ويو: ”نه اڳلا نه پڇلا، واه جا وچلا.“
هنن اهو جملو پاڻ ڏانهن منسوب سمجهيو ۽ موٽڻ مهل پيءُ کي دانهن ڏنائون. درويش کي دربارِ ۾ پيش ڪيو ويو. ڪانئس انهيءَ جملي جو مطلب پڇيو ويو ته ٻڌايائين: ”مان هن وقت ڪراڙو ٿي ويو آهيان ۽ هلڻ کان لاچار آهيان. ٻين جو محتاج ٿي پيو آهيان. هيءُ منهنجو پوپون وقت آهي. اڳئين وقت ۾ ٻار هئس ۽ ٻين جو محتاج هئس. ٻنهي دورن کان وچون وقت ڀلو هو. جوان ۽ خوبصورت هئس. هاڻي ٿئي دور اکين سان ڏسڻ ڪانپوءِ انهيءَ نتيجي تي پهتو آهيان!“ درويش ڳالهه جو نچوڙ پيش ڪندي چيو: ”نه اڳلا نه پڇلا، واه جا وچلا.“
مطلب : ٻارائپ ۽ ٻڍائپ کان، جوانيءَ جو وقت تمام گهڻو شاندار آهي.
136.نه پرڻ ۾ پاڻي ايندو، نه ئي ڏوڙِ ڏاٽيون وٽبيون. (ساهتي، پهاڪو)
هڪڙي ڳوٺ وارا ٻئي ڳوٺ مان گهوٽ پرڻائڻ پئي ويا ته ڳوٺ جي ڪراڙي ۽ ڀريي مڙس ٻه ڪين ايلاز ڪيو: ”مون کي ٻه ساڻ وٺي هلو!“
”ڪراڙا ! تون سفر ۾ تنگ ڪندين! تنهن ڪري تنهنجي هلڻ مان اسان کي تڪليف ٿيندي!“ کيس ائين چئي، ڳوٺ ۾ ڦتي ڪري ويا.
ڪراڙو ٻه نه مڙيو. ٽڙي ٽڦڙي، ڪنهن ذريعي سان وڃي اتي نڪتو. وڃي ڏسي ته ڄڃ ڪنهن مسئلي ۾ منجهي ويني آهي ۽ گهوٽ ته پرڻجي ئي ڪو نه پيو.
”ڄڃ ڇا ۾ مُنڍي آهي.“ ڪراڙي پاسِڙو ڏئي، هڪڙي همراه کان پڇيو.
”ڪراڙا ! ڪنواريتا ٿا چون: ڏوڙِ ڏاٽيون وٺي ڏيو ته ڪنوار توهان جي حوالي ڪيون!“

ان همراه ڪانئس پڇيو: ”هاڻي تون ٻڌاءِ؟ ڏوڙ مان ڌاڻيون وٽبيون آهن؟“
”ابا! ان ڳالهه جو جواب ته سولو آهي!“ ڪراڙي ڪيس چيو.
پوڙهي جي اها ڳالهه ٻڌي سڄي ڇڄ متوجه ٿي وئي.
”اهو ڪيئن سولو آهي؟“ ڪنواريتن پڇيس.
”پرڻ ۾ پاڻي آڻي ڏيو! مان تو توهان کي ڏوڙ جون ڌاڻيون وٽي ڏيان!“
”پرڻ ۾ پاڻي ڪيئن ايندو؟“ ڪنواريتن اعتراض واريندي چيس: ”ڪراڙا! مت ته ڪا نه وئي اٿئي!“
”منهجي مت نه وئي آهي! پر توهان جي وئي آهي!“ ڪراڙي جرح ڪندي چين: ”نه پرڻ ۾ پاڻي ايندو، نه ئي ڏوڙ ڌاڻيون وٽبيون.“
مطلب: 1 . پرڻ ۾ پاڻي نه پوندو ته ڏوڙ جون ڌاڻيون به نه وٽبيون.
2 . نه نَوَ مڻ تيل ايندو، نه راڌا نچندي.
3 . نه عراق مان ترياق ايندو، نه نانگ ڏنگيل بچندو.
4 جنهن محفل ۾ پير مرد ناهي، ان محفل ۾ ڪو نه ڪو ڪم ضرور ڪرندو.

137.نُرُ ننگو، ناري لڄ. (چوٽي)

هڪڙو شهزادو، هڪ گهٽيءَ مان لنگهيو ته هڪ در تي سهڻي ضائفان نظر آيس. ڏسڻ شرط، مٿس عاشق ٿي پيو. عورت حياءَ کان يڪدم اندر هلي وئي. مرد پاڻ نه پلي سگهيو. اڻ پڇيو ۽ ريءَ سڏيو سندس پويان، گهر ۾ گهڙي پيو.
عورت گهر ۾ هڪڙي ننڍڙي ٻار سان ترسيل هئي. مرد ماڻهو ڪين هيس. غير مرد کي گهر ۾ آيل ڏسي چيائينس: ”مون توکي اندر اچڻ جو اشارو نه ڏنو آهي! پوءِ ڪيئن اڻ پڇيو گهر ۾ گهڙي آئين!؟“
”مان توتي عاشق ٿي پيو آهيان!“ مرد دليل ڏيندي چيس: ”تولاءِ پاڻ ڏيڻ لاءِ تيار آهيان!“
”عورت کي، مرد کان چاليهه ڀيرا نفساني خواهش هوندي آهي.“ عورت رَدُّ ڏيندي چيس: ”تنهن هوندي به مان صبر سان پنهنجي گهر ۾ ويني آهيان ۽ تون لوڙها لتاڙيندو تو وتين!؟“
”مان پاڻ نه تو پلي سگهان!“ مرد وراڻيو.
”نُرُ ننگو، ناري لڄ.“ عورت رهڙ ڏيندي چيس: ”ان کان اڳي جو منهنجو مڙس پهچي، هتان هليو وڃ! نه ته پاڻ ته ويل ۾ پوندين پر مون کي به ڏچي ۾ وجهي ڇڏيندين.“
مطلب : 1 عورت کي لڄ / حياءُ آهي. جڏهن ته مرد بي صبرو / اُبهرو آهي!
2 . مرد جي سونهن مردانگيءَ ۾، عورت جي سونهن حياءَ ۾ آهي.

138.نقصان پوڻ کان پوءِ نصيحت ڪرڻ ، ڪهڙي ڪم جي؟ (فارسي، پهاڪو)

هڪ ماڻهوءَ پنهجي پٽ کي سڏ ڪري چيو: ”مهمان لاءِ، شيشي جي گلاس ۾، پاڻي پري آ!“
چو ڪرو تعميل ڪرڻ لاءِ وڃڻ لڳو ته ڪيس واپس سڏي زوردار ٿڦڙ هڻندي چيائينس: ”گلاس خيال سان ڪڄجانءِ! متان ڪيرائي وجهين!“

ان تي مهمان چيس: ”گلاس پيجي ها تہ پوءِ، ڪيس ٺڦڙ هٽين ها! اڳي جو هنيسي؟!“
”نصيحت خاطر ڪيس ٺڦڙ هنيم! گلاس پڇڻ کانپوءِ سزا ڏيڻ مان ڪهڙو ڪم فائدو؟“
وضاحت ڪندي ٻڌايائينس: ”نقصان پوڻ کان پوءِ نصيحت ڪرڻ، ڪهڙي ڪم جي!؟“
مطلب: نقصان پوڻ کان پوءِ، روئڻ مان ڇا فائدو؟
2_ هارئي کير لاءِ روئڻ مان ڪهڙو فائدو!

139.نڪمو، پڪيءَ ٻير هيٺان ٻہ ٻک مري. (سنڌ پهاڪو)

هڪڙو ٺوٺي همراه، پريل ٻير هيٺان ستو پيو هو. اٺڻ لاءِ دل ئي نہ پئي گهريس. اوري پري، ڪيترا ئي ٻير ڇٽيا پيا هئا، پر سستيءَ سبب ڪٽي نہ پئي کاڌائين. هڪڙو ٻير تہ سندس پيٽ تي بہ اچي ڪريو، تہ بہ مٽس ڪٽي نہ کاڌو.
ايتري ۾ سندس پرمان هڪڙو گهوڙي سوار اچي لنگهيو. متس نظر پوندي ئي ڪيس سڏيائين. گهوڙي سوار، همدرديءَ خاطر گهوڙو جهلي، لهي آهو.
”ادا ! چؤ! تو کي هڪڙي مدد جي ضورت آهي!“ گهوڙي سوار پڇيس.
” ادا! ٻک تو مران! جيڪر کائڻ لاءِ ڪجهه هجئي تہ ڏينم!“ پيٽ تي پيل ٻير ڏانهن اشارو ڪندي چيائينس: ”ٻيو نہ تہ هيءُ ٻير ئي وات ۾ وجهينم تہ وات چڱو ٺئينم!“
”ادا! تو کي بہ شابس آهي! ٻک مرڻ تهنجو حق آهي! “گهوڙي تي لانگ ورائيندي چيائينس: ”نڪمو، پڪيءَ ٻير هيٺان ٻہ ٻک مري!“
ملطب : سست / ٺوٺي / نڪمو ماڻهو، هر حال ۾ ٻين جو محتاج رهي ٿو.

140.نوٽن جي پٽ ٺهرائڻ سولي، سرن جي اولي. (سرو، چوٽي)

عالومل نالي هڪ هندو، شهداد ڪوٽ شهر ۾ وڏو سينيو هيو. ٻختاور اهڙو هيو جو مٽيءَ ۾ هٿ وجهي تہ مٽي سون ٿي پوي. هڪ دفعي گهر جي پٽ ڍهي پيس. ٺهرائڻ لاءِ رازي کي گهرايائين. پٽ ڏيکاري، مٽيريل ۽ خرچ بابت پڇيائينس.
”ديوان! بہ چار بوريون سيمينٽ جون، مڻ کن سريو، بہ ٽي مڻ ٻجرو ۽ ريتي، سرن جا بہ ٽي هزار، ڇُوني جي بوري اڌ ايندي.“ رازي، سبز باغ ڏيکاريندي چيس: ”اميد تہ ڏينهن- اڌ ۾ پٽ تيار ٿي ويندي.“
عالومل سهڪندو، ٻڌايل سامان شهر مان وٺي آيو. ڪم شروع ٿيو. ڪڏهن بہ بوريون سيمينٽ جون پيون گهرجن. ڪيڏيءَ مهل ريتيءَ جو گاڏو ڊڪي پيو اچي تہ ڪيڏيءَ مهل ڇُونو پيو ڪٽي. عالومل جي اچ وڃ هجي. اجا ڊڪي ڊڪي گهر نہ پهچي تہ وري سهڪندو سامان وٺڻ وڃي. ڊڪي ڊڪي مٽس جي ڌوتي ئي ڪسي پئي.
”سيٺ آهي تہ خير!؟“ ريتيءَ ٻجريءَ واري دڪاندار پڇيس: ”ٺهرائين تہ ڇڙي پٽ ٿو، صفا ڪٽ ٿي پيو آهين!“
”ادا خبر ئي نہ پڇ! پٽ پيجي لاٿو آهي. بينڪ مان پئسا ڪيائڻ سولا آهن......“ نرڙ تان ڌوتيءَ جي پَلَوَ سان پگهر اگهندي چوڻ لڳو: ”نوٽن جي پٽ ٺهرائڻ سولي، سرن جي اولي!“
مطلب : 1 . هر ڪم، محنت کانسواءِ نہ ٿو ٿئي.

2 . پئسو خرچ ڪرڻ سولو، ڪمائڻ ڏکيو آهي.

141.واڻڪو ٻار به نفعي جي لالچ ۾ ڌڪ ڪائيندو آهي. (هندي ، چوڻي)

هڪڙي واڻيي جو ڇوڪرو، چاڪيءَ کان تيل جي ڏڪِي انين آني ۾ ونيو، متي تي کنيو دڪان تي ٿي آيو جو رستي ۾ هڪڙي سوني اشرفي نظر آيس. دل ۾ چيائين: ”جڪڏهن جهڪي اشرفي ڪٽندم ته گهڻا مالڪ تي پوندس! اشرفي به ڇڏڻي ناهي!“

اهو پور پچائي ڪٽي پاڻ ڇڏيائين. متي تي رکيل تيل جي دکي ٽُڪر ٽُڪر ٿي وئي. تيل هارجي ويو. ماڻهن جي پهچڻ کان پهرين هاريل تيل منجهان واڻيي اشرفي ڪٽي ڪيسي ۾ وجهي ڇڏي. آيو ويو ڪيس اتارڻ ۾ لڳي ويو ۽ تيل نقصان لاءِ آتت ڏيڻ لڳس.

واڻيي جو هڪڙو دوست پٽس جو نقصان ڏسي، دڪان تي پهتو. چوڪر هتان پيل نقصان کان پيءُ کي آگاهه ڪيائين ۽ پٽس جي هڏ- رک هئڻ جي گلا به ڪيائين.

واڻيي اطمينان سان ٻڌڻ بعد چيس: ”خير آهي، منهنجو پٽ آهي! ائين نقصان نه ڪيو هوندائين! اڇي ته ڪائنس پڇون ٿا!“

ايتري ۾ پٽس به تيل جي دکي پرايون دڪان تي پهتو. پيءُ پٽ کان رستي ۾ ڪِرڻ جو سبب پڇيو. پٽس ڪيس سموري ماجرا ڪري ٻڌائي. ٻڌڻ بعد دڪاندار پنهنجي سنگتيءَ ڏانهن ڏنو ۽ چيائينس: ”واڻڪو ٻار به نفعي جي لالچ ۾ ڌڪ ڪائيندو آهي.“

مطلب : 1 . هوشيار ۽ چالاڪ ماڻهو اهو ڪم ڪندو، جنهن ۾ ٻن رپين جو فائدو هوندس. جڏهن ته ڏسڻ وارا سمجهندا آهن ته نقصان وارو ڪم ڪيو اٿائين.

142.واڻيا ٽڪجن ته متي ڪين. (ساهتي ، چوڻي)

هڪڙيءَ جاءِ جي اڏاوت تي مزدورن مزدوري پئي ڪئي. منجهن هڪڙو واڻيو به هيو، جيڪو ڏينهن ۾ ڪيترائي پيرا، جهنگ جي خيال جي بهاني سان موڪل وٺي چڪو هئو. سندس انهيءَ حرڪت تي ٺيڪيدار جي منشيءَ کي ڏاڍي ٻيجان به آئي. ٽيهريءَ ڏاري وري جڏهن ان مزدور ساڳئي عذر سان موڪل ورتي ته منشيءَ کي شڪ پيو.

”اڙي تون هن جي پويان وڃي اڪ ٽيٽ ڪري ڏسي آ ته ....؟“ منشيءَ ٻئي مزدور کي پويان موڪليندي چيو: ”جهنگ جو خيال تو ڪري يا ڪ ٻي لنجهڻ اٿس!“

”متيءَ جي ڍيري ناهي، متس جهنگ جي خيال واري نموني سان وينو هو!“ اڪ ٽيٽ تي ويل مزدور منشيءَ کي موٽي اچي ٻڌايو: ”جهنگ جي خيال جو بهانو هئس!“

”تون ڪم ڪان ٽتائين تو! واڻيو موٽيو ته منشيءَ دپ پٽيندي چيس: ”هتان موڪل جهنگ جي خيال جي تو وٺين، اتي وڃي متيءَ جي ڍيري ناهي، متان تو ويهينس! هن مزور کي، مون اڪ ٽيٽ لاءِ موڪليو هئو.“ انهيءَ مزدور ڏانهن اشارو ڪندي چيائينس: ”انهيءَ ائين اچي ٻڌايو آهي! اهڙي ٺڳي ڪرڻ تي توکي شرم نه تو اچي!“

”سائين! منهنجو عرض ٻڌو! منهنجو سنگتي بلڪل صحيح تو چئي ته مان متيءَ متان وينو هئم، پر حقيقت هيئن آهي؟.........“ واڻئي هٿ ادب جا ٻڌي، وضاحت ڪندي عرض ڪيو: ”واڻيا ٽڪجن ته متي ڪين!“

مطلب : 1 . واڻيو / دڪاندار هڪ هنڌ ويهڻ سبب ٽوٽي ٽيندو آهي. ڪائنس محنت مزدوري

ڪين ٿيندي.
2 . ڪمزور ماڻھوءَ وٽ، ڪمزور بھانا ھوندا آھن .

143.وڇجي شادي شھيد تي تہ ٿورو نہ ٿڦجي لونگ فقير تي. (سرو، پھاڪو)

لونگ فقير جو ھڪڙو دوست يا دوستيءَ جي دعويٰ ڪندڙ، جيڪو شادي شھيد تي گھڻا پيرا ڪندو ھيو. لونگ فقير ۽ شادي شھيد جا مقبرا، ضلعي خيرپور ۾ آھن.
شادي شھيد تي ويندي واٽ ۾ لونگ فقير جو ڳوٺ ايندو ھيو. ھيءُ يار بہ اتي لونگ فقير وٽ ترسي، مانجھاندو ڪندو ھيو ۽ لونگ فقير تي ٿورو ٿڦيندي چوندو ھيو: "تنھنجي سڪ لڳي، بس اچي نڪتس ! پراڻي ياري بہ تہ نباھڻي آھي."
ماني ٽڪي ڪائي، رات ترسي، ٻئي ڏينھن شادي شھيد تي وڃي حاضري پريندو ھيو.
ھڪ ڏينھن اھو راز، لونگ فقير تي کلي پيو. جنھن دوست کي منھن تي چئي ڏنو: "وڇجي شادي شھيد تي تہ ٿورو نہ ٿڦجي لونگ فقير تي!"
مطلب : 1 . منھن ڪري مڪڻ جو، جھوري ڪري ڄھڻ جي!
2 . مِنھن مڪڻ جو ڪرڻ، جھوري ڄھڻ جي لڳڻ. (ورجيس).
3 . شادي شھيد تي وڃڻ، ٿورو لونگ فقير تي ٿڦڻ. (ورجيس)

144.وڏن آئي، ننڍا وسريو وڃن. (سنڌ ، چوڻي)

ھڪڙي ڳوٺ ۾ ھڪڙو ڪفن چور ساماڻو، جيڪو مُردن جا ڪفن لاھيو ھليو ويندو ھئو. ماڻھو سندس انھيءَ حرڪت کان ڏاڍا تنگ تي پيا ھئا. ھڪ ڏينھن اھو مري ويو تہ ماڻھن سک جو ساہ کنيو. بہ چار مھينا نہ گذريا تہ ٻيو ڪفن چور ساماڻو. جيڪو ڪفن تہ لاھي ويندو ھيو، پر قبر بہ اگھاڙي ڦٽي ڪري ويندو ھيو. ماڻھو وري ٻيڻا بيزار ٿي پيا ۽ چوڻ لڳا: "اڳيون چڱو ھئو، جو فقط ڪفن لاھيندو ھيو. خفي ۾ تہ نہ وجھندو ھيو. ھيءُ تہ موراڳو مُردي کي جھنگ جي مِرُن حوالي ڪيون ھليو ٿو وڃي."
"وڏو ڏوھاري پيدا ٿئي تہ ننڍا وسريو وڃن!" ھڪڙي درويش ائين چيو: "وڏن آئي، ننڍا وسريو وڃن!"
مطلب : 1. وڏن ھوندي، ننڍا وسريو وڃن.
2 . وڏو ڏوھاري، ننڍي ڏوھاريءَ جي تعريف ٿو ڪرائي.
3 . پويان، اڳين جي تعريف ڪرائين ٿا.

145.وَرُ تہ پھريون وَرُ، ٻيو آھي ڪارنھن جو ٽِڪرُ. (ساھتي، چوڻي)

ھڪڙيءَ مائيءَ جي، ھڪڙي غريب نوجوان سان شادي ٿيل ھئي، جنھن مان بہ ٻار ھئس. مڙس محنت مزدوري ڪري پنھنجو ۽ ٻچن جو پيٽ پاليندو ھو پر غربت سبب وقت ڏاڍو تنگ گذرندو ھين. ماين جو مذھب آھي، چلڪو. غريب مڙس سندس اھي سڏون پوريون نہ ڪري سھگيو، جنھن سبب مائيءَ جھيڙا ڪري ڪانئس طلاق ورتي.
مائي جوان بہ ھئي ۽ سھڻي بہ. سونھن ۽ جوانيءَ تي ناز بہ ھيس تہ مڙس جو ڪپُ بہ ھئس. طلاق جو داڳ لڳڻ سبب ڪير بہ ساڻس تڪڙ ۾ شادي ڪرڻ لاءِ تيار نہ ھئو. جنھن سبب منھن وڃي پِٽِ سان لڳس. آخر ھڪڙي شادي شدہ ۽ اڌڙوٽ عمر واري دولتمند سان شاديءَ

لاءِ راضي ٿي وئي.
مڙس تہ ڪيس ڏاڍو گهرندو هو ۽ ٻچن جو بہ ڏاڍو خيال ڪندو هئس. تنهن هوندي بہ مائي دلي طرح راضي نہ هئي. ڪڏهن ڪڏهن صبح جو اٿي ڪَهات ڪري چوندي هئي؛ ”هاءِ ڦهريان مڙس!“
”امان! بابا تہ توکي روزانو ماريندو هو! ڏک ڏيندو هيئہ! اسان کي بہ ان کان وڇوڙيئي. تنهن هوندي بہ تو کي اهو ياد آهي؟ آخر چو؟!“ هڪ ڏينهن اڳيئن مڙس مان ڄاول پٽ چئي ڏنس.
”ابا مارون بہ مڙس ڏيندا آهن! تڏهن تي چوان!...!“ پٽ کي سمجهائيندي چيائين؛ ”وَرُ تہ ڦهريون وَرُ، ٻيو آهي ڪارنهن جو نڪر.“
مطلب : 1. نعمت کسجڻ ڪانپوءِ ئي، ان جو احساس ٿيندو آهي.
2 . هر ڪنهن کي پنهنجو ماضي ڏاڍو پيارو لڳندو آهي.
3 . اڳي جهڙا مرد، هاڻي ناهن.

146.وَرَ راڄ، ٻَرَ راڄ، پُٽَ راڄ، ميچ راڄ. (پنجابي، چوٽي)

هڪڙيءَ عورت جو مڙس مري ويو هو پر پُٽَ جوان هئس، جن جي سهاري پئي جيئندي هئي. پٽن جي شادي ڪرايائين تہ ننهن گهر ۾ ايندي ئي اڇي ڏنبي ڏنس. ننهن جي تائڻ تپائڻ سبب، مڙس وارا ڏينهن ياد ڪري پئي روئندي هئي. هڪ ڏينهن نڌي هوندي جي سهيلي گهمڻ آيس. سندس حال ڏسي، ڏکن سورن جون ڳالهيون پڇڻ لڳس تہ چلڪي پئي.
”ادي! ڪهڙيون تي سورن جون ڳالهيون پڇين! مڙس وئي جا اندر ۾ ڦٽ اٿئي ڦٽ! اندر ئي جليو پيو اٿئي تون پيڻ آهين، توسان تي اندر جي ڳالهہ ڪيان! هونئن تہ سڄو ڏينهن زبان تي مهر اٿم. گونگن وانگر تي جيئانءِ! پر هڪڙي ڳالهہ ٻڌي ڇڏ!“ دردن جو داستان، ڳوڙهن جي مينهن ۾، ٻڌائيندي چوڻ لڳس؛ ”وَرَ راڄ، ٻَرَ راڄ، پٽ راڄ، ميچ راڄ!“
مطلب: 1 . خاوند راڄ، بلند راڄ، پُوت راڄ، دُوت راڄ. (پنجابي)
2 . مڙس جو راڄ ائين آهي جيئن رام ۽ سيتا، ايوڌيا ۾ برهہ وارن ڏينهن ۾ حڪومت ڪئي. پٽ جو راڄ آهي ميچ / اشاري جو راڄ. يعني پٽ جوءِ جي اشارن /ميچن /چوڻ تي هلي ٿو.
3 . ڌيءَ کان اڳي ڪائي ونجي، ننهن کان اڳي چوڙي ونجي.
4 . ماڻِ چوڙِ، جيسن ننهن اچئي! ڪاءُ پيءُ، جيسين ڌيءَ ٿيئي.

147.وڻ وڻ کي، اُگهاڙ نہ ڏيکاربي (سنڌ / ساهتي، چوٽي)

هڪڙي مولوي صاحب وٽ، وضوءِ ۽ استنجا لاءِ هڪڙو ئي نڪر جو ڪونئرو هيو، جنهن ۾ ڇگي مقدار ۾ پاڻي ماپندو هيس. اهو ئي سبب هيو جو پراڻو ٿيڻ جي باوجود بہ ان مان هٿ ڪيڻ لاءِ تيار نہ هئو. هڪ دفعي پاڻيءَ ڀريندي هٿ مان ڇڏائجي ويس ۽ ڀڃي ڀورَ ٿي پيس. ان تي ڏاڍو ملال ڪيائين.
”سائين! ڪونئري جهڙي شيءِ آهي! نڪر اڄ ڀُڄيو، سيان ڊهي ويو! ان لاءِ ايڏو رنج ڪبو آهي؟! جڏهن ان جهڙا ڪيئي بازار ۾ پيا ملن تہ ان جي وڃڻ جو ڪهڙو ڏک؟!“

هڪڙي جماعتيءَ چئي ڏنس.
”ڪونئري پچڻ جو رنج نہ اٿم! پر چوان تو تہ اوگهڙ هڪ کي ڏيکاري هئي. هاڻي بئي کي ڏيکارڻي پوندي.“ ڏک جو سبب ٻڌائيندي چوڻ لڳو: ”وڻ وڻ کي، اگهاڙ تہ ڪانہ ڏيکاربي.“
مطلب: هر ڪنهن آڏو، پنهنجا عيب ظاهر نہ ڪبا آهن.

148.هارئي ڪان پيتو پلو. (هندي، پهاڪو)

هڪڙو ماڻهو شهر مان ٻئي سودي سميت شربت جو شيشو وٺيو پئي آيو تہ رستي تي ٺيڙ اچڻ سبب شيشي ۾ سِيرَ پئجي ويس. سِيرَ مان شربت وهڻ لڳو. ڪٽي هلڻ سان ڳوٺ تائين وهي پورو ٿي وڃي ها! حفاظت سان ڪٽي هلڻ لاءِ ٻيو ٿانءُ بہ نہ هيس، جو ان ۾ لاهي ڪٽي هلي.
اهو ويچارُ ڪري، شربت جو شيشو ئي پي ويو. گهر پهتو تہ جوءِ آڏي پچا ڪيس. ڪيس سموري ماجرا ڪري سڻايائين ۽ آخر ۾ شربت پيئڻ جو سبب ٻڌائيندي چيائين: ”هارئي ڪان پيتو پلو.“
مطلب: مال ملڪيت بين لاءِ ڦٽي ڪري وڃڻ کان، پنهنجي هٿن سان پاڻ تي ۽ خدا جي راه ۾ خرچ ڪري وجهي تہ چڱو آهي.

149.هجئي واندڪائي تہ وڃ وڏيراڻي اوطاق. (سرو، چوڻي/پهاڪو)

هڪڙي وڏيري جي اوطاق تي ڪچهري لڳي پئي هئي. مهمان مڙا بہ ٺڪيل هئا، جيڪي هنڌ وچائڻ جي آسري في الحال ڪچهريءَ ۾ مگن هئا. ايتري ۾ ڳوٺ جي هڪڙي واندي نوجوان اچي مُنهن ڪڍيو. ڪيس ڏسندي ئي وڏيرو متس ٽُٽِي پيو.
”اڙي واه ڙي ولو واه! هونءَ ڪم نہ هجي تہ سڄو ڏينهن وينو اوطاق جو حقو ڇڪين ۽ ڪٿون چنين! اڄ مهمان آيا آهن تہ وري گهر ٽڙ وارو ٿي ويو آهين.“ اها تمهيد ٻڌڻ کان پوءِ وينس ڪم ڳڻائڻ: ”شام کان ڍڳا ٻڪ ٿهي بينا آهن، انهن کي گاه ۽ ڪتر وجهڻي هئي، سا تو ڪانسواءِ ڪنهن نہ وڌي. دلا تہ دلا بہ گهڙامنجيءَ تي رکئي رکئي سکي ويا آهن! تنهنجي آسري اهي بہ ڪنهن نہ ڀريا آهن. مهمان تہ مهمان آسري ۾ وينا آهن، تہ اجها ٿي حويليءَ تان ماني اچي. هند ديري تان الڳ ڪٽي اچٽا آهن. حقو تہ، حقي جو مزو ڇڏائي ويو آهي! اهو بہ تازو ڪرڻو آهي.“
ولو ماڻهن سان هٿ ملائي، اچا ڪٺ تي وينو پئي تہ وري وڏيري ٻوهر ڪيس: ” اڙي ! وري ويهين تو! ... اٿ بابا اٿ!..... پهرينءَ سٽ تہ ڪوه تان پاڻي پري آءُ! پوءِ ٻيا ڪم ڪري اڳو پوءِ اچي ڪچهريءَ جو مزو وٺ! اٿ شاباس ! ڏاهو ٿيءُ اُٿ! جلدي ڪر!“
وڏيري جي جهاڙ ٻڌي ولو پنهنجو ويهڻ وِهُ سمجهندي، ڪم لاءِ اٿيو ۽ پنهنجي منهن پٽڪندو ويو: ”هجئي واندڪائي تہ وڃ وڏيراڻي اوطاق.“
مطلب: وڏيري جي اوطاق تي غريب کي نہ وڃڻ گهرجي. ويندو تہ رڳو ڪم ئي ڪم ڪرڻو پوندس.

150.هر ڪنهن جي ڪاميابيءَ لاءِ، ڪانہ ڪا واٽ آهي. (هندي، چوڻي)

هندو پئنچائت هڪڙي معاملي تي غور ڪرڻ لاءِ ڪني تي. هلندي ڪچهريءَ ۾ هڪڙي پئنچ چيو: ”اسين هندو ته روز رام جو نام جپيون ٿا، ان ڪري سَرڳَ ۾ ويندا سين. ويچارن مسلمينن جو ڇا ٿيندو؟! انهن جو نرڳ کان ڪيئن بچاءُ ٿيندو؟“

سيئي پئنچ انهيءَ سوال ڏانهن متوجه ٿي ويا. ڪنهن کي به مسلمانن ويچارن جي بچاءَ جي واٽ نظر نه آئي.

”وڏي پئنچائت ڪوٺائجي، ان ۾ اهو مسئلو پيش ڪجي.“ هڪڙي پئنچ وڏي سوچ بعد چيو، جنهن تي سمورا متفق ٿيا.

وڏي پئنچ ڪوٺائي وئي. مقرر وقت تي جڏهن سمورا پئنچ ڪٺا ٿيا ته ڪين مسئلو وڏو گنڀير نظر آيو. سمورا مٿو ٽيڪي سوچڻ ڪي جنبي ويا.

”ويچارن مسلمينن جي بچاءَ ۽ ڪاميابيءَ لاءِ بي ڪابه واٽ نه ٿي نظر اچي پر هڪڙي آهي...“ هڪڙي مهاپئنچ ۽ دانيءَ وڏي مٿي- ويڙهاند بعد چيو: ”اُها اِها آهي ته جڏهن مسلمين، ڪچهري ڪري ٿڪبا آهن ته اٿڻ وقت چوندا آهن: هلو ته هلي آرام ڪيون. ان وقت جيڪو رام جو نام جپيندا آهن، اتي ڪاميابي ٿئين ته ٿئين، نه ته بي واٽ نظر نه ٿي اچي.“

”پاڻ ته خوامخواه خفي پئي ٿياسين.“ هڪڙي پئنچ پنهنجي خيال جو اظهار ڪندي چيو: ”هر ڪنهن جي ڪاميابيءَ لاءِ ڪانه ڪا واٽ آهي.“

مطلب: 1 . اميدن تي جهان قائم آهي.

2 . خدا تعاليٰ هر ڪنهن لاءِ، سولائي خلقي آهي.

151.هر ڪو دولت سان محبت ڪري ٿو. (ساهتي، چوٽي)

”مون وٽ ماڻهو تمام گهڻا ٿا اچن، جنهن ڪري عبادت ۾ هر وقت خلل رهي ٿو.“ هڪڙي مريد پنهنجي مرشد کان هدايت وٺندي عرض ڪيو: ”مون کي اهڙي ترڪيب يا وظيفو عطا ڪيو، جنهن سان ماڻهن مان جان ڇٽي پوي ته جيئن پوري توجه سان عبادت ڪري سگهان.“

”ان جو علاج تمام سولو آهي!“ مرشد نسخو ڏسِيندي چيس: ”امير ماڻهن کان قرضُ وٺ ۽ غريبن/گهرجائن کي ڏي.“

”ائين ڪرڻ سان ته معاملا اجا وڌندا!“ مرشد سان دل جو حال ڪندي چوڻ لڳو: ”جان ته ڪا نه ڇُٽندي.“

”ائين ڪرڻ سان تنهنجي بلڪل جان ڇٽي ويندي.“ مرشد ڪولي سمجهائڻ لاءِ ٻڌايس: ”امير، قرض گهرڻ ٽتئون ۽ غريب / گهرجائو قرض موٽائڻ ٽتئون، تو وٽ ايندا ئي ڪو نه!“

”دولت نُهنِ کان ماس وڇوڙي ٿي. ائين بلڪل ٿيندو! ڇو جو .... “ مرشد وضاحت ڪندي چيس: ”هر ڪو دولت سان محبت ڪري ٿو.“

مطلب: 1 . اوڏر، محبت جي قئنچي آهي.

2 . زن، زمين ۽ زر، جهيڙي / قضيي جا گهر.

3 . زر، زمين ۽ زن، ٽيئي جهيڙي جوڙ.
4 . زر، زمين ۽ زن، ٽيئي پرائين پَنَ.
پيٽيو: دولت، نُهن کان ماس وڇوڙي.

152.هر ڳالهه جي مصلحت، خدا تعالي تو ڄاڻي. (ساهتي، چوٽي)

هڪڙي ڪراڙي درويش- صفت ۽ نيڪ- مرد کي ٻه ڌيئر هيون. هڪڙي، ڪنير جي گهر ۾ ڏنل هئس ۽ ٻي هاريءَ جي گهر ۾.
اونهاري واري مينهوڳيءَ جي مند جا ڏينهن هيا. برسات اجا نه پئي هئي. ڪراڙي کي ڌيئن سان ملي اچڻ لاءِ زال سنبرائي موڪليو.
پهرين ڪنيارڻ وٽ پهتو. رات ترسي، ٻئي ڏينهن موڪلائڻ لڳو ته ڌيءُ دعا ڪرڻ لاءِ چيس: "بابا ! اسان جا ٿانءَ اجا آويءَ مان نه نڪتا آهن، ٻي آويءَ جيترا ڪچا ٿانءَ ٻه ڪلئي آسمان هيٺ انتظار ۾ پيا آهن. مٿان جهڙ ٻه پريو بيٺو آهي. دعا ڪجانءِ ته هفتو- ٻه برسات نه پوي ته جيئن اسان جي محنت ضايع نه ٿئي."
"ها بابا! مولا خير ڪندو!" آسرا دلاسا ڏئي، ڪانئس موڪلائي، ٻيءَ ڌيءُ وٽ آيو. هارياڻيءَ ٻه رات ٽڪائي ٻئي ڏينهن موڪلائڻ ويل چيس: "بابا! مينهن ٻه ڪيترن ڏينهن کان پريو بيٺو آهي. ٻنيءَ کي ٻه ريج ڪونه آيو آهي. برسات نه پئي ته هيل فصل نه ٿيندو. نه مال لاءِ گاهه ايندو ۽ نه گهر لاءِ اَنُّ ايندو. اسان جو جيئڻ ئي جنجال ٿي ويندو. دعا گهر ته برساتڙي پوي. پوءِ ڪجهه مينهاٽي ڪجهه ريجاٽي، فصل لڳي ويندو ۽ ڏُرٿ ڏولائو ٻه لهي پوندو!"
"ها بابا! الله سٺائي ڪندو!" هارياڻيءَ کي آٿت ڏيندي چوڻ لڳو: "هر ڳالهه جي مصلحت، خدا تعالي تو ڄاڻي."
مطلب: سموري نظام کي خدا تعالي پنهنجي حڪمت سان هلائي ٿو. اها ڳالهه ماڻهوءَ جي سمجهه کان مٿي آهي.

153.يارن سان پنبڻون نه ڪجي. (لاڙ، پهاڪو)

هڪڙو همراهه قتل جي ڪيس ۾ جهلجي پيو. هيٺينءَ ڪورٽ قاسيءَ جي سزا ٻڌايس ته مٿينءَ ڪورٽ ۾ وجي اپيل وڌائين.
وڪيل سڄو ڪيس پڙهي چيس: "ڪيس ۾ ڪا جان ڪانهي! توکي قاسي لڳي ئي ويندي!"
"جيترا پئسا لڳن، لائيندم!" وڪيل کي لالچائيندي چيائين: "ڪيسُ چڱيءَ طرح پڙهه! من ڪٿان ڪا گنجائش نڪري اچي!"
وڪيل ڪيس تي وڏي مٿا ماري ڪئي. ڪٿي ٻه گنجائش نظر نه آيس، سواءِ انهيءَ جي ته مجرم پاڳل ثابت ٿي پوي. ان لاءِ ٻه سوچي سوچي هڪڙو رستو ڪڍيائين. اصيل کي چيائين: " آڏي پڇا وقت، ڪو ٻه جواب نه ڏجانءِ!"
"صفا وات بند ڪري ويهان!" مجرم پڇيس.
"ائين ٻه ناهي ڪرڻو! چو جو چريا ائين ناهن ڪندا!" وڪيل، عقل پڙهائيندي چيس: "هر سوال جي جواب ۾ هڪڙو ئي اکر چوڻو آهي!"

”کھڙو؟!“
” ڪورٽ سڳوريءَ ۾ جيڪو بہ تو کان سوال ڪن، تون ڪين موٽ ۾ چوندين: پنبئون!“
ڪيس هليو ۽ مجرم آڏي پڇا ۾ ائين چيو. ڪورٽ سڳوريءَ ڪيس پاڳل قرار ڏئي، بري ڪري ڇڏيو.
آزاد ٿيڻ بعد وڪيل پنهنجي فيءَ جي تقاضا ڪيس تہ ان کي بہ چيائين: ”پنبئون!“
”بين سان تہ پنبئون پر اسان استادن سان بہ! پنبئون!“ وڪيل ڏاڪا ٻڌي چڙهي ويس ۽ چيائينس: ”يارن سان پنبئون نہ ڪجي.“
مطلب: 1 . لالچي، يارن سان بہ نڀيون ڪندو آهي.
2- پيٽيو: بين سان تہ نڀُ، پر يارن سان بہ نڀُ!؟!

154.يارن سان کهڙا ليکا؟ (سنڌ، چوٽي)

هڪڙي وڻ هينان، چار ڪير وڪٽندڙ عورتون، ڪير وڪٽي ٽڪ پيڇڻ لاءِ اچي وينيون. ڪچهريءَ ڪندي هڪڙيءَ ٻيءَ کي چيو: ”وسائي! ڏي خبر پنهنجي يار جي! ڪهڙي پاٽيءَ ۾ آهي!“
”پيڻ کهڙيون ٿي سورن جون ڳالهيون پڇين؟! مئي کي چيو هيم تہ ٻانهين گهڙائي ڏي! پر ادي لنوائي ويو!“ وسائيءَ وراڻيندي چيو: ”مون بہ ڳالهائڻ کان ڪٽي اٿس بس!“
”سيائي! تون پاڻ واري همراه جو حوال ڏي؟!“ پهرينءَ ٽينءَ کان پڇيو.
”پاڙيو! چيومانس تہ ميلو تو اچي، سوسيءَ جي سٿڻ وٺي ڏي! چيائين: مرچن جي ٻارِ ڪٽان تہ لٽا ڪوڙ!“ سيائيءَ صفائي پيش ڪندي چيو: ”هاڻ مئيءَ سٿڻ لاءِ ڪو ست- ويهان ڪپن جو ٻارِ ڪٽندو تہ وٺي ڏيندو. مون بہ نهارڻ ئي ڇڏي ڏنو اٿس.“
”ڦاپل! تون پنهنجي پنهل جي ڪا خبر ڪر؟!“ پهرينءَ، چوٿينءَ ۽ ننڍيءَ کان پڇيو.
“ائي ادي! ٿيا جو يار تہ پوءِ، ڪهڙي ويهي ڳلا ڪجين!...!“ ڦاپل دليل ڏيندي چيو: ”يارن سان کهڙا ليکا؟!!“
مطلب: 1 . ياري رکجي تہ توڙ نيائجي.
2 . يار جي ياريءَ سان ڪم، خواريءَ سان نہ.

مددي ڪتاب

1- آڏواڻي، پيرومل، مهرچند: پهاڪن جي پيڙهه، پريميئر پرنٽنگ پريس حيدر آباد، 1917 ع.
2- آڏواڻي، ڪيولرام،سلامتراءِ ديوان: گلشڪر، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد سنڌ 1979 ع، ڇاپوستون.
3- آنچلاند، جان ڪي ديوي: ٿري ٻوليءَ جي پهاڪن ۽ چوڻين جي روشنيءَ ۾ ٿر جو سماجي ، سياسي ۽ ادبي جائزو، ايم فل لاءِ لکيل مقالو، سنڌ يونيورسٽي ڄامشورو.
4- بروهي، علي احمد: سڏن مٿي سڏڙا، سنڌي ساهت گهر، حيدر آباد.
5- بلوچ عنايت، پرديسي ڪهڙا پرين: بزمِ تعميرِ ادب ڪراچي/حيدرآباد.
6- ٻگهيو، عزيزالرحمان: سنڌي چوڻيون (ڳالهيون ڳوناٽن جون –1)، ماهوار نئين زندگي، اپريل مئي 1977ع، ص 33.
7- ٽالپر، الله بخش: پهاڪن جي پيڙهه، آر ايچ احمد اينڊ سنز، شاهي بازار حيدر آباد.
8- سلمان، محمد اقبال: ڪهاوتين، قومي ڊائجسٽ (اردو) آڪٽوبر 1999 ع.
9- سمون، الهبچايو يار محمد: سيرِ ڪوهستان، سنڌي ادبي بورڊ حيدرآباد 1971 ع .
10- سنديلو، عبدالڪريم، ڊاڪٽر: پهاڪن جي پاڙ، س ا ب ڄامشورو سنڌ 1989 ع.
11- سنڌي، حافظ حبيب: ماجر، ڪڪرالي ۽ ڪاري جي ٻولي، سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو حيدر آباد.
12- شيخ، الطاف: رڻي آهي گهوٽ سان، نيو فيلڊس پبليڪيشن حيدرآباد.
13- شيخ، اياز: ڪٿي نہ پيجبو ٽڪ مسافر، جلد 1، نيو فيلڊس پبليڪيشن، حيدرآباد د 1994 ع.
14- نور عباسي: واٽ ويندي، عبرت بوڪ ڪلب حيدرآباد، جولاءِ 1994ع.
15- ڪشناڻي، سنتداس پنهومل، سنتلن: سنڌي پهاڪا ۽ محاورا ڪوش، پي وي ڪشناڻي ٽرسٽ پٽي، مهاراشٽر ، ڀارت 1993ع.

ڏسٽي

1. آپ سکي، جڳ سکي (هندي، چوٽي)
2. آپ ڪمائيءَ ۽ باپ ڪمائيءَ ۾ فرق آهي. (هندي ، چوٽي)
3. آڌا ڇُوڙا، آڌا ٻُورا، مال کُوڙا، مراد پُورا. (هندي، پهاڪو)
4. آفيسر ڪي، پٽيوالا ئي ڪٽند آهن. (سرو، پهاڪو)
5. اُٺَ، الائي ڪهڙي پاسي ليٽي؟ (سنڌ ، پهاڪو)
6. اُٺَ نہ رسن، پورا رسن. (سنڌ، پهاڪو)
7. اُني، ٻُھ ڇُني. (سنڌ پهاڪو)
8. آپٽي گھوٽجي تہ نشا ٿيوي. (سنڌ ، پهاڪو)
9. اڄ نہ ڏٺو لال، تہ سياٽي ئي صحيح. (هندي ، پهاڪو)
10. اک ڏنيءَ ڳالھ تي بہ، ويچار ڪجي. (سنڌ، چوٽي)
11. اک ڏنيءَ ڳالھ لاءِ، ڪهڙو پڇڻ؟ (سنڌ، چوٽي)
12. اکين وارا، دنيا ۾ ٿورا آهن. (ساهتي ، چوٽي)
13. اکيين لونگ لڳن، جعفر وسري وڃن. (هندي، پهاڪو)
14. اميدن تي جهان قائم آهي. (ساهتي ، چوٽي)
15. اڻ هوند ۾ پئسي پلو مهانگو، هوند ۾ رپئي پلو سستو . (ساهتي ، پهاڪا)
16. اهو چوئٽ ئي مري ويو، جيڪو چٽا ڪپائيندو هيو. (وچولو ، پهاڪو)
17. ايمان ناهي تہ ٿلهائپ بہ ڪم جي ناهي. (سنڌ ، چوٽي)
18. باپ ڪمائيءَ ۽ آپ ڪمائيءَ، سَنتو آهي. (هندي ، چوٽي)
19. بک نہ پڇي ڳُنَڊڻ، ننڊ نہ پڇي اوڇڻ. (سنڌ ، چوٽي)
20. بکيي چکي چيو: ”ٻقال ڪر! يا ٻقال جي زال ڪر!“ (سرو، پهاڪو)
21. بگهڙ ڏسڻ ڪانپوءِ، قاضي تہ چيلي کي ڇڏي پر چيلو قاضيءَ کي نہ ڇڏي. (ساهتي، پهاڪو)
22. ٻاليتو، نہ ماليتو. (هندي /چوٽي)
23. ٻڍيءَ ٻيڙي جون، هريڙون بہ پليون. (سنڌ، پهاڪو)
24. ٻن ٻيڙن ۾ جيڪو چڙهي، ڇڏا تنهن جا چيرجن. (هندي ،پهاڪو)
25. ٻن جوين جو وَرُ، تنهن جو جيئري ئي جهنم ۾ گهر. (سنڌ ، چوٽي)
26. ٻني سائي جي سائي، ڳاهي ٻڪئي جو ٻکيو. (سرو، پهاڪو)
27. ٻيلي کي ٻاھ لڳي، راڪن پڪاريو، ٻارهين مهيني ورندي آئي: ”وِسائي ڇڏيو!“ (سرو، پهاڪو)
28. ٻين سان ڀلي نِجُ ڪجي پر استادن سان نہ ڪجي. (هندي، چوٽي/پهاڪو)
29. ڀاڙين مٿان پِتِ، ڪانون وڏي ڪيري. (سنڌ، پهاڪو)
30. ڀريءَ ٻيڙيءَ ۾، واٽيو ڳورو. (سنڌ ، پهاڪو)
31. ڀُلي ڀُلي ڀاڻ آئي، سا بہ نہ ڀلي. (سنڌ پهاڪو)

32. پنگان چيز ٻڌن تہ بہ لندي رووي ڪٽڪ ڪون. (هندي، پهاڪو)
33. پونتريا پونءِ ۾، تہ گُهنا بہ گهوڙي نہ چڙهيا. (لاڙ، پهاڪو)
34. ٺڳ ٺڳي جڳ ڪي، سياڻو ٺڳي ٺڳ ڪي. (سنڌ ، چوڻي)
35. ٺلهن ٺڪرن تي ڏڪا ڪير نہ جهليندو. (ساهتي، پهاڪو)
36. ٺڪو ڏيئي پرائو ٻار نہ ڪارجي. (سنڌ، پهاڪو)
37. ٺڪي جي ٻوڙ ۾ مک ئي ملندي. (سنڌ، پهاڪو)
38. ٺنگ پڳو ڪم ڪري، ٻانهن پڳو ڪم ڪري، دل پڳو هرگز ڪم نہ ڪري.
(سنڌ، چوڻي)
39. پاڻي پي ذات نہ پڇجي. (هندي/بنگالي، چوڻي)
40. پرائي ڏيءَ تان ڪارڪ بہ چڱي. (سنڌ، پهاڪو)
41. پرائي ڏيوَ تان ڪارڪ بہ چڱي. (هندي، پهاڪو)
42. پنڻ کان وڏيڪ کهڙو نياڳ آهي! (ساهتي ، چوڻي)
43. پنڻ وچان، پڙهڻ ياد ئي ناهي. (سنڌ، چوڻي)
44. پهلي آپ پهلي آپ ڪبو تہ گاڏي ڇٽي ويندي. (اردو، پهاڪو)
45. پيادي مان هسوار، هسوار مان پيادو، خدا ٿو ڪري. (سنڌ ، چوڻي، پهاڪو)
46. پَير ڳپي تہ جاتو بہ لڳي. (سنڌ، پهاڪو)
47. جاتي پاڻي، تاتي پاڻ. (هندي ، چوڻي)
48. جنهن جو ڪم سوئي ڪري، ٻيو ڪري تہ نقصان پري. (سرو ، چوڻي)
49. جنهن جي ڳالھ، پنهنجي پيٽ ۾ نہ ٿي ٽڪي، تنهن جي ڳالھ، ڪاتي بہ ڪين
ٿي لڪي. (اردو، چوڻي)
50. جنهن جي ناني نياڳي، تنهن جا ڏوهٽا کهڙا ڏاتار ٿيندا. (سرو، چوڻي)
51. جنهن جي هيڪار، ڪيائين ڪوڙي ٿئي، تنهن تي ٻيهار، سچيءَ ساک نہ
وسهان. (هندي ، چوڻي)
52. جنهن رين جو مزو ورتو، تنهن کان ٻيا مزا وسري ويندا. (ساهتي، چوڻي)
53. جنهن کي پنهنجي حال جي خبر نہ ٿي پوي، تنهن کي ٻئي جي سال جي خبر نہ
پوندي. (هندي، چوڻي)
54. جنهن کي رب رکي، تنهن کي ڪير چکي؟ (اردو، چوڻي)
55. جنهن وڻني نہ ڄاتو، سو ٻيڻي کهڙو ڄاڻندو؟ (سنڌ ، پهاڪو)
56. جوش بہ، وقت تي ڪم ايندو آهي. (سرو، چوڻي)
57. جو گهڻي جي لالچ ڪري ٿو، سو موچڙا گهري وٺي ٿو. (لاڙ، چوڻي)
58. جو وَڙُ جڙي جن سين، سو وَڙُ سيئي ڪن. (سنڌ، چوڻي)
59. جوئر جُوءِ ۾ نہ هوندي، تہ رهو رانديون ڪندو. (سنڌ، پهاڪو)
60. جهڙي نيت، تهڙي مراد. (سرو، چوڻي)
61. جيتري جهار هڪلبي، اوتري اٿندي. (سرو، پهاڪو)

62. **جيسي جيسيءَ جي ٻولي سمجهندو آهي.** (سرو،چوڻي)
63. **جيسين ڪاني اثر ڪري، تيسين ٻياني سر نِيئي.** (سرو، پهاڪو)
64. **جيڪو نانگن جي ٻرڙن ۾ هٿ وجهندو، سو ٻہ نہ بچيو.** (سنڌ ، پهاڪو)
65. **جيڪي ڪلهو ڏيندا آهن، سي توڙ بہ رسائيندا آهن .** (سرو، پهاڪو)
66. **جيڪي ونڻ سڪيا آهن، سي ڏيندا ڪين آهن.** (لاڙ ، چوڻي)
67. **ڄٽ، پادر سان سڌو هوندو آهي.** (سنڌ، پهاڪو)
68. **ڄٽيءَ سُٺُ پسايو، واڻيي وڏس وٽي. ڄٽيءَ ليکي واڻيو ڦريو، واڻيي ليکي ڄٽي.** (سنڌ، پهاڪو)
69. **چاڪر مٿان چوڪيدار نہ رکجن.** (هندي، چوڻي)
70. **چُٽِ تي چوٽا، مدعي رد.** (هندي ، چوڻي/پهاڪو)
71. **چگّن پنيان چُٽ ۽ چُٽن پنيان چگّا.** (سنڌ، چوڻي)
72. **چور بہ جهڙو ڪاڪو** (ساهتي، پهاڪو)
73. **چور تي ايتري چٽي رکجي، جيتري پاڙو برداشت ڪري سگهي.** (اردو، پهاڪو)
74. **چور جي ڏاڙهيءَ ۾ ڪک!** (سنڌ، پهاڪو)
75. **چور چور ٿيندو آ، ٻلو ٻلو ٿيندو آ.** (سنڌ، پهاڪو)
76. **چورن سان چاهُ پئي، جي من ميڙ ڪيئي. پوندو تہ ڪاٽِ، نہ تہ ڪوٺائبو تہ سهي.** (ساهتي، چوڻي)
77. **چا رب، چا بسم الله .** (ٿر، پهاڪو)
78. **چا ڪول ، چا ڪول جو وزن؟** (اردو ، پهاڪو)
79. **حرام جيڪي ڪائيندا، بک ۾ سيئي اونائيندا.** (ساهتي، چوڻي)
80. **خدا تعاليٰ چپر ڦاڙي ڏئي ٿو.** (هندي ،چوئي)
81. **خيراتون اهي ڪن، جيڪي ڪجين تي چڙهن!** (سرو، پهاڪو)
82. **دانگي تپي ڇهہ مهينا تہ ضدي مهمان ڪپي ٻارنهن مهينا.** (سرو، پهاڪو)
83. **دعا بہ لچڻن واري ڪي لڳندي آهي.** (سرو، چوڻي)
84. **دنيا ۾ دوڏ ڪان دوڏ، پاني ڪا پاني آهي.** (هندي ، پهاڪو/چوڻي)
85. **دولت ٺُهن ڪان ماس وچوڙي.** (هندي، پهاڪو/چوڻي)
86. **ديڳڙا ويامندا تہ مرندا بہ.** (سنڌ، پهاڪو)
87. **ڏٽي تعالي هر هنڌ موجود آهي** (هندي، چوڻي)
88. **ڌوٻيءَ جي گهران وجي چوو، ڪپڙو ڦاٽي مالڪ جو.** (سنڌ، پهاڪو)
89. **ڏوهاريءَ جي من ۾ سپ ڪو سندس گلا ٿو ڪري.** (ساٽي، پهاڪو)
90. **ڏوهٽا وڏندي جا ويري آهن.** (ساهتي، چوڻي)
91. **ربُّ ريجهائڻ سولو، رنان ريجهائڻ ڏکيو.** (سرو، چوڻي)
92. **رن چشڪي هري، رکي آرتوار.** (هندي ، پهاڪو)
93. **رنن زالن جا ڪهڙا جمعا؟** (سنڌ،پهاڪو)

94. ريڊار اڳيان رباب، وڄائڻ مان نہ وري نہ سري. (هندي، پهاڪو)
95. زندگي تنور ۾ بہ گذري ويندي، سمور ۾ بہ گذري ويندي. (فارسي، چوڻي)
96. ساهري گهر جا پاتي تہ ويري پر چانئٹ بہ ويري. (هندي، چوڻي)
97. سڀ ڪنهن کي خدا اهو ٿو ڏئي، جو ان جي لائق آهي. (سنڌ، چوڻي)
98. سڄي کي چور جو ڊپ نہ هوندو آهي. (سنڌ، چوڻي/پهاڪو)
99. سرڪار، ڪنهن جي چاچا ماما ناهي. (سرو، چوڻي)
100.سور آهن ئي بادشاهن کي. (لاڙ، پهاڪو)
101.سونارو ، پنهنجي ماءُ جي نٿ مان بہ نہ ٽري. (سنڌ، چوڻي)
102.شاهوڪارن جو ناٽو ويامندو آهي. (هندي، چوڻي)
103.شينهن شير خدا جو، وٽيس تہ بيدو ڏئي ، وٽيس تہ ٻچو ڏئي. (هندي، پهاڪو)
104.عزت لٿي کان پوءِ خيرات ڪرڻ، ڪهڙي ڪم جي؟ (نصيحت ، چوڻي)
105.عشق نہ ڄاڻي ذات ڪذات. (هندي ، چوڻي)
106.فقيرياڻي ٿئي راڻي، چي: ”جارا ڏيوٽا، مين ڪاوٽا!“ (ساهتي، پهاڪو)
107.ڦٻيا اهي، جيڪي ڦاٽي مئا. (سنڌ، چوڻي)
108.ڪارا گهٽا پر ڪارنهن ڪنهن ڪنهن جي لهي. (سرو، پهاڪو)
109.ڪاهل جي قبر بہ ٻيا والاري تا وڃن. (سنڌ، چوڻي)
110.ڪتو ڪتي جو پاءُ آهي. (پشتو، پهاڪو)
111.ڪتي نہ مُنهن، ڪتي جي ڏٽين مُنهن. (سرو، پهاڪو)
112.ڪم ڪٽو ڪجي تہ بہ هٿ مضبوط وڃهجن. (لاڙ، چوڻي)
113.ڪنيءَ رن جا ٻار ، ٿورا تيئن چڱا. (سنڌ ، چوڻي)
114.ڪاٽي ڪِڇٽي، اونڌا طباخ. (سنڌ ، پهاڪو)
115.ڪيتي ، سِرَ سَيتِي (سنڌ چوڻي)
116.گيان ڏيان آهي اُتي، جُتِي آهي جِتِي. (هندي، پهاڪو)
117.گهٽو ڏارجي ان لاءِ، هٿان چري ڪپاه. (هندي، پهاڪو)
118.گهر ۾ ڪنهن جو بہ قدر نہ ٿو ٿئي. (اردو، پهاڪو)
119.گهٽا پئسا، ٿورن پئسن کي ڪمائيندا آهن. (واپاري، چوڻي)
120.ڳالهين سنديون ڳالهيون، ٽڪي سندا موٽ. (سنڌ، پهاڪو)
121.لالچ ڇڏڻ سان عزت ملي ٿي. (هندي، چوڻي)
122.لالچ، ڪتن سان گڏ ڪارائي. (سنڌ، چوڻي)
123.لک ڪٽيا ڏُومٽيءَ، جي ڏُوم سلامت آيو. (هندي، پهاڪو)
124.لوپيءَ سندي راڄ ۾، نوڳي مري نہ بک. (سنڌ، چوڻي)
125.ماٽ ڏاڍي مني آهي. (سنڌ، چوڻي)
126.مالڪ وڃن ٻيڙيءَ چڙهيا، شاهد وڃن غوطا ڪائيندا. (هندي ، پهاڪو)
127.مرشد لاءِ دال، تہ خليفن لاءِ خال. (سنڌ، پهاڪو)

128.مڙس بنا ويهون ڪير نہ ڪري. (سنڌ، چوڻي)
129.مفت جو شراب، قاضيءَ کي بہ حلال. (سنڌ، پهاڪو)
130.مُندِيل هٿن سان، وڙهي ڪين سگهبو. (ڪوهستان، پهاڪو)
131.موت جي منهن ۾ وڃڻ لاءِ بہ حوصلو کپي. (سنڌ ،چوڻي)
132.موت، نہ وقت ڏسندو آهي نہ هنڌ. (سنڌ ، چوڻي)
133.مئي ڪتي، پرچھ نہ وڃائجي. (سنڌ، پهاڪو)
134.نہ اڳلا نہ پڇلا، مال ڪاڳيا وڇلا. (سرائڪي، پهاڪو)
135.نہ اڳلا نہ پڇلا، واه جا وڇلا. (سرائيڪي ، پهاڪو)
136.نہ پرڻ ۾ پاٽي ايندو، نہ ئي ڏوڙِ ڏاٽيون وٺبيون. (ساهتي، پهاڪو)
137.نَرُ ننگو، ناري لڄ. (چوڻي)
138.نقصان پوڻ کان پوءِ نصيحت ڪرڻ ، ڪهڙي ڪم جي؟ (فارسي، پهاڪو)
139.نڪمو، پڪيءَ ٻير هيٺان بہ بک مري. (سنڌ پهاڪو)
140.نوٽن جي پٽ ٺهرائڻ سولي، سرن جي اولي. (سرو، چوڻي)
141.واٽڪو ٻار بہ نفعي جي لالچ ۾ ڏڪ ڪائيندو آهي. (هندي ، چوڻي)
142.واٽيا ٽڪجن تہ مٺي ڪڍن. (ساهتي ، چوڻي)
143.وڃجي شادي شهيد تي تہ ٽورو نہ ٽڦجي لونگ فقير تي. (سرو، پهاڪو)
144.وڏن آئي، ننڍا وسريو وڃن. (سنڌ ، چوڻي)
145.وَرُ تہ پهريون وَرُ، ٻيو آهي ڪارنهن جو ٺِڪرُ. (ساهتي، چوڻي)
146.وَرَ راڄ، ٻَرَ راڄ، پُٽَ راڄ، ميچ راڄ. (پنجابي، چوڻي)
147.وڻ وڻ کي، اُگهاڙ نہ ڏيڪاربي (سنڌ / ساهتي، چوڻي)
148.هارئي ڪان پيتو پلو. (هندي، پهاڪو)
149.هجئي واندڪائي تہ وڃ وڏيراٽي اوطاق. (سرو، چوڻي/پهاڪو)
150.هر ڪنهن جي ڪاميابيءَ لاءِ، ڪانہ ڪا واٽ آهي. (هندي، چوڻي)
151.هر ڪو دولت سان محبت ڪري ٿو. (ساهتي، چوڻي)
152.هر ڳالهہ جي مصلحت، خدا تعالي ٿو ڄاڻي. (ساهتي، چوڻي)
153.يارن سان پنبئون نہ ڪجي. (لاڙ، پهاڪو)
154.يارن سان ڪهڙا ليکا؟ (سنڌ، چوڻي)